

ЛіМ

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ПІСЬМО ТЫДНЯ

Шаноўныя чытачы! З урашлага дня мы з вамі жывём і працуем не ў БССР, а ў Рэспубліцы Беларусь.

Вярхоўны Савет рэспублікі таксама аднавіў гістарычную справядлівасць у дачыненні да нацыянальнай сімволікі. Белчырвона-беламу сцягу і гербу «Пагоня» нададзены статус дзяржаўных.

Жыве Беларусь!

МЫ ПАВІННЫ ЗАГАВАРЫЦЬ!

Па прафесіі я філосаф, выкладчык філасофіі. Гэта значыць, што прафесійна мне належыць асэнсоўваць з'явы нашага грамадскага жыцця. Аднак ёсць з'явы, якія не падаюцца ні прафесійнаму, ні чалавечаму асэнсаванню. Я маю на ўвазе тую бездань, якая аддзяляе нашы глыбокія тэарэтычныя спрэчкі аб нацыянальным менталіцеце, сучасным становішчы і перспектывах развіцця беларускай мовы, будучыні нацыі ад надзённых праблем практычнай рэалізацыі Закона аб дзяржаўнасці беларускай мовы.

Я не буду гаварыць пра тое, як марудна адкрываюцца беларускамоўныя садкі і школы, не буду гаварыць аб практычна невырашальнай сёння задачы пераходу на дзяржаўную мову ВНУ і наогул усіх дзяржаўных устаноў — гэта, як мне здаецца, вядомы для ўсіх факт (хоць нават і супраць такога паступовага працэсу ўжо чуны воклічы: «Не перагнуць бы палку!»).

Я раскажу толькі аб сваіх няўдалых спробах загаварыць на беларускай мове.

Справа ў тым, што сфера маіх навуковых інтарэсаў знаходзіцца даволі далёка ад праблем беларускага нацыянальнага менталітэту. Але калі ў канцы 80-ых гадоў 3. Пазняк пачаў нарэшце ўслых гаварыць пра тое, што, магу гэта ўпэўнена сцвярджаць, доўгія гады не давала спакою сумленным беларускім людзям, гэта закранула і мяне. Праўда, за сваё спачуванне БНФ мне прыйшлося ўрэшце рэшт развітацца з працай выкладчыка ў адной з нашых ВНУ. Аднак справа не ў гэтым. Галоўнае: я пачала шукаць шлях да свайго «нацыянальнага адраджэння» і знайшла — «ЛіМ»!

Вашу газету я выпісваю ўжо трэці год. Разам з вамі я сталела і разумнела, пераходзячы ад эмацыянальна-ўзнёслых заклікаў аб неабходнасці вывучэння беларускай мовы да глыбокіх артыкулаў, у якіх аналізуюцца праблемы генезісу і развіцця беларускага менталітэту. Колькі новага я дазналася: гістарычных фактаў і гіпотэз, імёнаў... Аднак, калі мае сябры і апаненты пыталіся ў мяне, чаму я, такая прыхільніца беларускай культуры, не размаўляю па-беларуску, я проста адказвала: «Не ўмею», і гэта была праўда. Тады...

Гэта няпраўда сёння. Сёння я многа ведаю, мой лексічны запас дазваляе мне размаўляць на роднай мове. Але я ніколі не думала, якой вялікай мужнасці вымагае гэты крок — загаварыць па-беларуску. Так-так, нават сёння, калі ўжо даўно прыняты закон аб дзяржаўнасці нашай мовы.

Да таго, што мне будзе перашкаджаць спачатку псіхалагічны бар'ер, я была падрыхтавана: пачаць гаварыць па-беларуску ў рускамоўным асяроддзі! Але сутыкнулася я не з бар'ерам у сабе — гэта аказалася даволі проста, — а зусім з іншым бар'ерам. Гэта бар'ер нейкай злоснай агрэсіўнасці, нават нянавісці маіх рускамоўных суразмоўнікаў усюды: на лесвічнай пляцоўцы, у магазіне, на працоўным месцы. Вось некалькі прыкладаў: я не штучна мадэлюю сітуацыі, а апісваю свой уласны вопыт.

...Выходжу за дзверы сваёй кватэры, вітаю суседку: «Добрай раніцы!» Чую ў адказ: «Доброе утро! Белоруская какая нашлась...» (праз зубы).

...Прашу ў магазіне паказаць мне ружовыя ніткі, мне даюць чырвоныя, і на маю заўвагу — адказ: «Так не кождому дано это понять. А если я с вами начну по-английски разговаривать?» (з пагардай, з перавагай, з выклікам).

...На працоўным месцы (навуковая ўстанова): «А как же гарантировать права человека русскому населению, если все учреждения переводятся на белорусский язык?» (з выклікам).

Яшчэ раз падкрэслію, што ўсё

гэта адбываецца сёння, калі беларуская мова ўжо даўно з'яўляецца дзяржаўнай, а не ўчора, калі, мабыць, сама мова асацыявалася з БНФ і, такім чынам, была ў свядомасці многіх людзей як бы незаконнай.

Калі на ўласнай практыцы сустрачаешся з падобнымі з'явамі, то і пачынаеш разумець, якая бездань аддзяляе прыняцце закона ад яго рэалізацыі. Закон аб дзяржаўнасці нашай мовы — гэта даволі надзейная падтрымка энтузіястам, нейкі шанц для больш эфектыўнай беларусізацыі насельніцтва нашай рэспублікі. Але, як бачым, нават слабыя спробы яго рэалізацыі на індывідуальным узроўні выклікаюць супраціўленне ў розных сацыяльных пластах.

Таму я і думаю: ці хопіць сілы ў свядомай беларускай інтэлігенцыі процістаяць гэтаму агрэсіўна-злоснаму настрою напайкультурнага чалавека? Болей таго, не процістаяць, а мяняць гэты настрой.

Павінна хапіць! У нас няма іншага шляху. Нашы дзеці спрабуюць гаварыць па-беларуску дома, ідуць у беларускамоўныя школы, і я не хачу, каб маёй маленькай дачцэ было злосна працэдзана ў адказ на яе вітанне: «Белоруская какая нашлась!».

Таму я звяртаюся да беларускай інтэлігенцыі, да ўсіх сумленных і свядомых людзей. Так, на адным энтузіязме мову не выратуеш — гэта быў асноўны і вядомы тэзіс. Але зараз, калі мы маем дзяржаўную падтрымку, слова за намі. Мы ведаем беларускую мову: усе — на фанетычным узроўні, амаль усе — на лексічным, мала хто, праўда, на сінтаксічным. Мы павінны нарэшце загаварыць на ёй, хоць гэты крок, нават сёння, патрабуе пэўнай мужнасці. Мы павінны загаварыць на ёй, каб выратаваць ад нацыянальнага нігілізму тых, каго можна яшчэ выратаваць, — нашых дзяцей!

Т. БУЙКО.

г. Мінск.

ПАРТЫЯ ПАРАДОКСАЎ

Таццяна ПАЛЯКОВА: «Больш за 70 гадоў кампартыя вяла і накіроўвала нас па метаду Сусаніна. І прывяла. Усе 6 гадоў перабудовы партыя агрэсіўна адбівалася ад абвінавачванняў. За далучанасць да путча партыйнае кіраўніцтва таксама не адчувае асаблівага сораму. Гэта не дзіўна... Бо само гэтае кіраўніцтва больш за 70 гадоў накіроўвала нас, не маючы на тое законных падстаў...»

СТАРОНКА 5.

КАЛІ СЛУЖЫЦЬ, ДЫК СВЯТОЙ СПРАВЕ

Інтэрв'ю з Генрыхам ДАЛІДОВІЧАМ.

СТАРОНКІ 6—7.

Чорная быль: КРЫК СПАКУТАВАННЫХ ДУШ

Мікола ЛЯШЧУН згадвае сваіх землякоў.

СТАРОНКА 12.

ДУХОЎНЫЯ ГУТАРКІ

Новая рубрыка «ЛіМа». Першы наш суразмоўнік — Уладзімір КАНАТУШ, прапаведнік Мінскай царквы евангельскіх хрысціян-баптыстаў.

СТАРОНКА 13.

КАШМАР, АД ЯКОГА НЕ ПРАЧНУСЯ

Ян МАКСІМЮК: «Па гарачых слядах Чырвонай Арміі на Беласточчыну прыйшла новая ўлада, прыйшлі АКаўцы... Не прыйшоў пажаданы спакой і мір. Лілася кроў, гарэлі вёскі ў жудасных 45-м, 46-м...»

СТАРОНКІ 14—15

Надзеяка.

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Мы гаворым Ленін, разумеем—партыя?

У дзень, калі пачалася нечарговая сесія Вярхоўнага Савета рэспублікі, плошча Леніна набыла ўжо звыклы для менчукоў выгляд. Яна страцацела бел-чырвона-белымі сцягамі, выявамі Пагоні, лозунгамі і транспарантамі. Вось толькі людзей было на гэты раз ці не менш, чым плакатаў.

Аднак нязвычайна ажыўлена назіралася тым часам непадалёк — каля ўваходу ў Метрапалітэн (нагадайма — таксама імя У. І. Леніна). З плаката на сцяне можна было даведацца, што тут праводзіцца акцыя супраць рашэння гарсавета аб пераносе помніка Ільічу з плошчы, якую прапануецца назваць пляцам Незалежнасці. У абарону помніка правядуць пралетарскай рэвалюцыі ўжо сабрана звыш 4 тысяч падпісаў. Ініцыятарамі «педпісной кампаніі», як паве-

дамляў друк, выступілі слухачы Інстытута паліталогіі і «жыхары Мінска». Але сярод слухачоў былой ВПШ тут лёгка можна было заўважыць і партработнікаў — напрыклад, сакратара райкома, ці інструктара ЦК. Яны актыўна агітавалі менчукоў падпісваць зварот аб захаванні «лепшага твора архітэктуры сярод аналагаў у СССР». Але многія з менчукоў тут жа, побач, падпісалі... зусім іншы зварот — за перанос помніка. Натуральна, паміж групамі «ленінцаў» і «антыленінцаў» ішла гарачая дыскусія, у ходзе якой гучалі і непарламенцкія выразы.

На фоне праблем, якімі мы зраз жывём, перад якімі стаіць наша рэспубліка, яе Вярхоўны Савет, гэты эпізод выглядае малазначным. Можна, і не варта было б надаваць яму шмат увагі. Але вось пра што падумалася. Зараз камуністы

прыкладаюць актыўныя намаганні, каб аднавіць сваю партарганізацыю (будзе яна называцца камуністычнай ці не — сёння ўжо неістотна). У прынцыпе, імкненне гэтае нармальнае. Зразумела, калі яно будзе ажыццяўляцца выключна ў рамках закона. Але што можа прапанаваць партыя працоўным, выказнікам інтарэсаў якіх яна сябе заўсёды выстаўляла, на сённяшні дзень? Рэальную праграму выйсця з крызісу ў эканоміцы? Новыя, арыгінальныя ідэі ў пабудове дэмакратычнага грамадства? Ці замшэлыя догмы, заснаваныя на «сацыялістычным выбары», на вернасці ленінскім ідэалам, якімі кармілі народ на працягу сямідзесяці год?

Атрымліваецца, што ў камуністаў няма сёння большага клопату, як клопат аб захаванні «твораў архітэктуры». Толькі ж на ахове помнікаў правядуць кастрычніцкай рэвалюцыі сур'ёзны палітычны капітал не заробіш.

Актуальна гучаць сёння старыя словы: «Яны нічога не зразумелі, нічога не навучыліся».

Віталь ТАРАС.

Імя Бога і Беларусі

12 верасня ў Міністэрстве юстыцыі БССР зарэгістравана пад нумарам 149 яшчэ адна рэспубліканская грамадская арганізацыя — Беларуская Католіцкая Грамада, якая мае сваёй мэтай адраджэнне нацыянальнай дзяржаўнасці на хрысціянскіх ідэалах, беларусізацыю рэлігійнага жыцця народа, пашырэнне асветніцтва сярод вернікаў Беларусі. Першая сходка будучых сяброў Грамады — мастакоў, музыкантаў, навукоўцаў, рабочых, служачых рымска-католіцкага веравызнання — адбылася 16 чэрвеня мінулага года ў Менску. А неўзабаве наладзіліся кантакты з вернікамі-католікамі, святарамі розных беларускіх гарадоў і мясцовасцей.

16 жніўня ля касцёла ў Менску (дзе зараз зала арганнай музыкі Белдзяржфілармоніі) адбылася ўрачыстая служба з нагоды свята патрона касцёла Святоха Рохы. Упершыню праз дзесяцігоддзі ізноў на гэтым месцы прагучала малітва на беларускай мове. Набажэнства вёў мітрапаліт-арцыбіскуп Менскі і Магілёўскі апостальскі адміністратар Пінскі Казімір Свёнтэк. Прыгожа, спеўна гучала наша родная мова і з вуснаў іншых ксяндзоў (сярод якіх быў святар з Вішнева М. Чарняўскі, пачынальнік беларусізацыі касцёла ў пасляваенны перыяд), і

ў выкананні хору. Паводле ўспамінаў менчукоў-старажылаў, у гэтым касцёле ў 1910-х гг. на хвалі нацыянальнага абуджэння святаром Гаглеўскім было раслачана беларускамоўнае набажэнства. Прыгадаем, што тады найбольш агрэсіўна настроеныя «касцельныя палякі» падбухторвалі зачынаць браму касцёла перад ксяндзом. Маўляў, нізавошта не дазволім на «мужыцкай мове» весці службу, ёсць на гэта мова «сапраўдная», польская.

За дзесяцігоддзі панавання ў дзяржаўнай палітыцы вальгарнага атаізму католіцкай культуры ў Беларусі былі нанесены цяжкія страты, з'явілася шмат канфармізму, ізаляванасці ад жыцця. Напрыклад, у адзіным Кальварыйскім касцёле ў Менску святары да апошняга часу звярталіся да вернікаў па-расейску, што ўвогуле не ўласціва традыцыі католіцызму на Беларусі, дзе рускае несельніцтва звычайна правеслаўнае. Быццам беларусы-католікі не ведаюць сваёй роднай мовы, а прыхаджанам, з дзяцінства выхаваным на польскамоўнай малітве, расійская мова нібыта больш зразумелая за беларускую.

На першы ўстаноўчы сойм Беларускай католіцкай Грамады ў Менску 13 красавіка 1991 года сабраліся дэлегаты з розных рэгіёнаў Беларусі,

прысутнічалі святары, якія шчыра падтрымалі неабходнасць беларусізацыі касцельнага жыцця. Грамада тады арганізацыйна аформілася, зацвердзіла сваю праграму і статут, абрала кіруючыя структуры на чале са старшынёй Феліксам Янушкевічам, вядомым беларускім мастаком. Пачала выходзіць газета «Хрысціянская думка», з'явіліся беларускамоўныя малітоўнікі. У касцёле на Залатой горцы ў Менску з вясны гэтага года пачалі штодзённа адбывацца беларускамоўныя набажэнствы.

У Беларускай католіцкай Грамады шмат спраў. Перш за ўсё — правядзенне да канца года другога сойма ў Гародні — асяродку, дзе жыве шмат католікаў-беларусаў.

Зацверджана эмблема Грамады з выявай Маці Боскай Вострабрамскай, анёламі, сімвалічнымі атрыбутамі. Назва арганізацыі падаецца ў эмблеме на лацінцы, бо БКГ, апроч усяго, бярэ на сябе клопат працягваць поруч з кірылічным друкам жывую яшчэ традыцыйную лацінадрука ў сваіх свецкіх і рэлігійных выданнях. Думаецца, што ў сучасным культурным працэсе спрадвечна шматканфесійнай Беларусі Грамада знойдзе і сваё месца, і сваіх прыхільнікаў. Аднак адна ўздымаецца і аўтарытэт католіцкага касцёла, бо дагэтуль многія свядомыя беларусы ўспрымаюць яго не як дом Божы, а філіял польскага кансулата.

В. БОГУШ.

ГОЛАС ПРАЦОЎНАГА СЯЛЯНСТВА

Цэнтральная Рада Беларускай сялянскай партыі звярнулася да вясковых жыхароў рэспублікі з адозвай, у якой адзначаецца, што ў выніку новай палітычнай сітуацыі, якая склалася ў краіне, стварыліся рэальныя магчымасці для паспяховага правядзення палітычных і эканамічных рэформ. Разам з тым, падкрэсліваецца ў адозве, камуністычная партыя Беларусі, якая фармальна быццам бы і страціла ўладу, фактычна пераняла ў сваіх руках кіраванне дзяржаўнымі і гас-

падарчымі органамі ў абласцях і раёнах. Зыходзячы з гэтага, сялянская партыя дэкларуе шэраг палітычных патрабаванняў, сярод якіх — адстаўка ўрада і стварэнне кабінета міністраў народнага даверу на пераходны перыяд, прыняцця новага закона аб выбарах і правядзенне датэрміновых выбараў на шматпартыйнай аснове, скарачэнне ў 10—15 разоў упраўленчага апарату.

Усведмляючы сваю адказнасць за лёс шматпартыйнага сялянства, Беларуская сялянская партыя выступае з ініцыя-

тывай правядзення «круглага стала», на якім можна было б абмеркаваць самыя надзённыя пытанні, звязаныя з адраджэннем вёскі, прыватызацыяй зямлі, развіццём аднаасобнічкіх гаспадарак і г. д. БСП запрашае прыняць удзел у «круглым stole» Саюз аграрнікаў Беларусі, народных дэпутатаў БССР, якія прадстаўляюць у Вярхоўным Саўце сельскае насельніцтва, прадстаўнікоў сельскагаспадарчай навукі, прэсы і творчай інтэлігенцыі.

«Хай рэспубліка пачуе голас працоўнага сялянства» — гэтымі словамі заканчваецца адозва.

М. З.

ВЯРХОЎНЫ САВЕТ, ЯКІ НЕ ХОЧА ПРАЦАВАЦЬ У МЕНСКУ

Зняважыць наш Вярхоўны Савет немагчыма. У тым сэнсе, што трэба мець ну вельмі ўжо раскілзанае пярэ, каб саборнічаць з самімі дэпутатамі. «Цырк на дроце», «базар» — падобныя перлысамахарактарыстыкі ляцяць у эфір, навечна занатоўваюцца стэнаграмай. Што ж, ім, дэпутатам, відней...

Скліканая не без прэтэнзій «на сход, на вялікі сход па Бацькаўшчыну», нечарговая сесія ВС хуценька адкінула ўсялякія сантыменты і прыняла да разгляду пытанне, якое не пазначана ў парадку дня, але названа ў ім прысутнічае, — старое, як свет, пытанне аб уладзе. Першыя два дні працы сесіі, 17 і 18 верасня, з нагляднасцю анатамічнага тэатра прадэманстравалі гальванізаваны рух аджыўшай сістэмы. Той самай сістэмы, дзе палітыка і мараль разведзены на супрацьлеглых полюсах, дзе пануе цыннізм і крывадушнасць, дзе цана, якую даводзіцца плаціць за дасягненне таго ці іншага выніку, робіць неэфектыўнай саму «вытворчасць». Стратная эканоміка спустошыла прылаўкі нашых магазінаў, стратная палітыка стрымлівае развіццё грамадства, калі не адкідае яго назад (улічваючы, што дзень сёння ідзе за месяц, а то і за год).

Выбранне Станіслава Шушкевіча Старшынёй Вярхоўнага Савета ў красавіку 1990-га было б сапраўды рэвалюцыйным зрухам. У верасні 1991-га на «рубжы Шушкевіча» была спынена (ці спынілася) спроба рэваншу кансерватыўных сіл. «Да месца і ў час» назваў гэты выбар дэпутат-юрыст Дзмітрый Булахаў, з падачы якога кан'юктурным чынам быў зменены рэзюмэ. «Вельмі мала і вельмі позна», — так ахарактарызаваў бы сітуацыю я, безумоўна, паважаючы дыпламатычныя, спікерскія і проста чалавечыя якасці новага Старшыні.

Думаецца, менавіта на часавую каардынату — верасень 1991-га — найперш трэба звяртацца, аналізуючы чарговы парламенцкі крызіс, які ўтварыўся на пачатку нечарговай сесіі.

Сціпласць нашага аналогу жніўняскай расійскай рэвалюцыйнай тлумачыцца, магчыма, не столькі слабасцю «рэтранслатараў» (рэфармісцкіх сіл і дэмакратычных рухаў), колькі магутнасцю «хвалярэзаў» у выглядзе тутэйшых «абставін» і «спецыфікі». Партыйна-дзяржаўны апарат ні на імгненне не «прыпынуў» свайго існавання; як гэта ні парадаксальна, але абвясчэнне суверэннага шмат у чым развязала яму рукі, дазволіла павыкідаць з калоды бітвы карты, перагрупаваць і з новай энергіяй узяцца за ажыццяўленне сваіх уладных дамаганняў. Што, уласна, і адбылося пад час выбараў у парламенце.

Ахвяраваўшы значнай часткай палітычнага іміджу Вячаслава Кебіча, «прыпынена-камуністычная» большасць захавала кантрольны пакет акцыяў і зноў засведчыла сваю зладжанасць і кіруючасць (узяць хоць бы факт непрыхаванага «выпаўнення ў асяра» шасці-сямі дзесяткаў галасоў — вось ужо, сапраўды, «да месца і ў час»). У такім разе «цэнтрыйская лінія», якую ўвасабляе Станіслаў Шушкевіч, усё часцей павінна будзе нагадваць нейкае адмысловае вязьмо, не кажучы пра тое, што лідэр парламента і прэм'ер мусяць зрабіцца «зацятымі сбрамі». На жаль, і апазіцыя засталася апазіцыяй, хоць мела вельмі і вельмі спрыяльныя шанцы значна пашырыць свой уплыў. Больш таго, дэпутаты БНФ раскалолася паводле сімпатый ці то да Генадзя Карпенкі, ці то да Уладзіміра Зяблоскага; як высветлілася, жорсткай фракцыйнай дысцыпліне безумоўна падпарадкоўваюцца 21 дэпутат з 38-мі, а, напрыклад, Уладзімір Грыбанаў час ад часу можа выконваць са... Такім чынам, усё засталася пры сваіх інтарэсах, няхай сабе крыху і паскубаных у бойцы.

Найлепшым выхадом з парламенцкага крызісу быў бы прыход новых лідэраў. Яны ёсць у гэтым Вярхоўным Саўце, але ў гэтым Вярхоўным Саўце няма каму за іх прагаласаваць. Маркую, што гэта — самае драматычнае з усёй выбарчай калізіі.

Андрэй ГАНЧАРОВ.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ: «ВЯЧАСЛАЎ ФРАНЦАВІЧ ВЕЛЬМІ СТАНОЎЧЫ ЧАЛАВЕК»

Увечары 18 верасня, ужо ў рангу Старшыні Вярхоўнага Савета БССР, С. Шушкевіч правёў прэс-канферэнцыю. Сярод іншага, ён адказаў на пытанне парламенцкага карэспандэнта «Ліма».

ПЫТАННЕ: Станіслаў Станіслававіч, напярэдні сесіі выдасць цесна кантактавалі з кіраўніком нашага ўрада, разам удзельнічалі ў працы Дзяржаўнага савета, Вячаслаў Францавіч казаў вам пра свой намер балатравацца на пасаду Старшыні Вярхоўнага Савета?

АДКАЗ: Вы маеце рацыю, 16 верасня з 6 гадзін 30 хвілін раніцы да 24 гадзін ночы я з невялікімі перапынкамі быў разам з Вячаславам Францавічам. Спачатку мы ляцелі ў Маскву, пасля знаходзіліся на пасяджэнні Дзяржсавета.

Тут можа быць шмат пытанняў, але я напрасіў бы вас памятаць вольна аб чым: я быў да гэтага часу перакананы і застаюся цяпер перакананы ў тым, што Вячаслаў Францавіч Кебіч — гэта той чалавек, які па пра-

ву ўзначальвае ўрад Беларусі.

Ён здольны зрабіць значна больш, чым зрабіў.

Хачеў бы сказаць вам, што ў яго значна больш «спадарожцаў», чым у мяне, бо я не звязаны ні з якімі згрупаваннямі — дэпутаткімі, партыйнымі і іншымі. А ў Вячаслава Францавіча відавочна ёсць пэўныя абавязкі і пытанні, так скажэць, гонару... Лічу яго вельмі станючым чалавекам. Мы не гаварылі пра тое, што ён будзе вылучаць сваю кандыдатуру; ён і не вылучаў, яго вылучылі.

Я, па праўдзе кажучы, думаў, што ён будзе падбіць сябе інакш. Гэтага не адбылося. Ён меў на гэта права, і ніякіх закідаў у ягоны бок быць не можа.

Гэта — ад Бога

Прыязджаючы з Маскоўшчыны на Беларусь, першае, што кідаецца ў вочы, — гэта ц-эканне і дз-эканне мешанай мовы тутэйшых жыхароў. Але пачакайце рабіць выснову, што большасць беларусаў толькі гэтай рысай і адрозніваюцца ад сваіх «старэйшых братоў». Нябачная глыба айсберга нацыянальных своеасаблівасцей, аб якіх, мабыць, і не падазраюць людзі, хаваюцца ў падсядомасці. І цяжка сказаць, якія абставіны правакуюць яе ўсплыць наверх. Сапраўды, ці не дзіўна, што, нягледзячы на некалькі дзесяцігоддзяў летаргічнага сну, у людзей працягваецца нацыянальная свядомасць, і дзеці ідуць не за бацькамі, а за прадзедамі.

Што прымушае іх рабіць гэта? Дзе тая мяжа, якая падзяляе свядомасць і несвядомасць, і якія сілы вымушаюць нас перайсці яе? Гэта ці не цэнтральныя філасофскія пытанні, якія ставяць перад сабою беларускія «незалежнікі». Дзе-нідзе паявіліся спробы адказаў. Усе нашы беды ў няведанні гісторыі — кажуць адны; падводзіць нацыянальны характар — кажуць другія; справа ў эканоміцы — мяркуюць трэція. Так, кожны з гэтых адказаў мае пад сабою пэўныя падставы. Але не цяжка знайсці ў гісторыі шмат прыкладаў, дзе народы, не ўступаючыя нам у талерантнасці, далёкія ад эканамічнага росквіту і без асаблівых гістарычных традыцый, могуць паказаць нам прыклады нацыянальнай самасвядомасці.

Справа тут, мабыць, у іншым. У падсядомасці кожнага чалавека жыве нацыянальная ідэя, ідэя роду (народ). Нават у самага заўзятага касмапаліта. Але ж той самы касмапаліт пры пэўных абставінах ператвараецца ў нацыяналіста. Трэба толькі знайсці тыя струны яго душы, якія абудзяць нацыяналістычнасць натуральна. Больш таго, маюць рацыю нашыя «інтэрнацыяналісты», якія на кожным кроку называюць нацыяналізм нізкай, «жывельнай» рысай. Так, «товарищи», толькі не трэба скрыгатаць зубамі ад злосці, прыгадваючы нацыяналізм і, дакладней сказаць, што гэта зямная рыса чалавека, інстынктыўная. Гэта — ад Бога.

Віктар НАГНІБЯДА.

г. Масква.

«Пагоня» або «Пегас»?

Доўгі час разглядаецца пытанне вяртання гістарычнага гарадскога герба ў Слуцк. Яно набыло зладзённасць сёлета, калі гораду спаўняцца 875 год (мэнавіта да гэтага свята і мелася на ўвазе аднавіць герб).

Адны крыніцы сцвярджаюць, што гістарычным гербам Слуцка была «Пагоня» (Случная), другія — прыводзяць у якасці гарадскога герба выяву «Пегаса».

Мярнуванні членаў гарсавета, які разглядаў пытанне, раздзіліліся. Былі праведзены кансультацыі з навукоўцамі, аднак пытанне так і засталася не вырашаным.

Гісторык А. Грыцкевіч адстойвае герб «Пагоня», спасылаючыся на гістарычныя дакументы, дае тлумачэнне з'яўлення на гарадскіх пачатках канца 17 — пачатку 18 ст. выявы «Пегаса».

Іншая думка ў А. Цітова. «Пагоня», лічыць ён, герб агульнабеларускі, а калі так, то не варта, маўляў, «раздаваць «Пагоню» асобным гарадам, лічачы, пэўна, што такім чынам «Пагоня» будзе абясцэнывацца.

У горадзе, сярод дэпутатаў, для якіх «Пагоня» — сімвал непрымальны, пазіцыя Цітова атрымала падтрымку. Мэнавіта гэта група запрасіла на чарговае пасяджэнне А. Цітова, каб прысутнасцю і аўтарытэтам навукоўца зацвердзіць сваю пазіцыю (прытым, што на папярэднім пасяджэнні большасць прагаласавала за «Пагоню»). Але ж чаму не запрасіць абодвух гісторыкаў? У барацьбе паглядзець трэба выявіць ісціну, не падацца часовай кан'юнктуры. Сітуацыя, што сіла-лася ў Слуцку, павінна стаць урокам і для іншых гарадоў, каб часам прынятыя рашэнні не прыйшліся потым пераглядаць.

І. ЦІТКОУСКІ.

г. Слуцк.

Застаецца спадзявацца...

Пішу, прынамсі, аб рабоце Беларускага радыё і тэлебачання. Мяне асабіста хвалюе вельмі такая праблема. Тэлебачанне пачынае работу, калі большасць людзей знаходзіцца на працы, а заканчвае работу рана, калі яшчэ многія не спяць. Далей. За дзень можна паглядаць толькі 3 выпускі навін: агульная

колькасць часу вяртання — 35—40 хвілін! Гэта ж смежу вартал Па 2 хвіліны інфармацыі на гадзіну вяртання! Каля чвэрці перадач складаюць праграмы, падрыхтаваныя Расійскім тэлебачаннем. А гэта ўжо нішто іншае, як тэлепрадукцыя. Такім чынам, чатыры-пяць дакументальных фільмаў у дзень, нулявая аператыўнасць, нядаўняе рэгулярнае ўхваленне «якасцяў» адной партыі — вось праграма тэлебачання.

Ну а тое, што 70—80 працэнтаў перадач выходзяць на расійскай мове? Асабліва мяне абурывае выпадак, калі ў час красавіцкіх страйкаў журналістка апыталася людзей на плошчы Леніна. Адна жанчына пачала адказаць ёй па-беларуску, а тэлекарэспандэнт не здолела перайсці на дзяржаўную мову.

Беларускае радыё, на маю думку, таксама часам нецікавае.

Здзіўляе тое, што ў вашай «суверэнай» дзяржаве амаль усе навіны ідуць з Масквы. Але народ жака сваё слова: галасуе супраць БТ і радыё пераключэннем сваіх тэле- і радыёпрыёмнікаў на іншыя каналы. Звярніце ўвагу на такую лічбу: па звестках «НГ», БТ час ад часу глядзіць 8 працэнтаў насельніцтва рэспублікі. Застаецца спадзявацца на паліпшэнне становішча.

А. МАРЦІНКЯВІЧУС, беларус.

в. Дзевянішкес, Літоўская рэспубліка.

Змагацца трэба не за межы...

Пра «Мяжу» ў «Ліме» выказаліся ўжо прыхільнікі і «этнаграфічна-дэмаграфічна» пункту гледжання (5.04.91), і «гісторыка-дзяржаўнага» таксама (9.08.91). Я выкажу сваё меркаванне. Лічу, што пакуль Беларусь будзе ўяўляцца ў выглядзе старога, блытавага бабулькі, якая забылася на былое і якую трэба падтрымліваць з двух бакоў пад рукі, ды і яшчэ і карміць з лыжачкі, мала хто пакадае далучыцца да яе або добраахвотна, або па прымусу. Беларускае радыё змагаецца за свае правы, але не за злучэнне з Беларуссю. Вось калі Радзіма станаеца маладой, моцнай маці, якая і абароніць, і накарміць, тады да яе збягуцца ўсе, хто прыгрэўся па чужых хатах, мо нават і не яе дзеткі. Таму я перакананы, што пытанне пра межы трэба пакінуць на будучыню, а зараз змагацца за моцную, багатую, вольную Беларусь. Дый паменей губляць часу на спрэчкі з тым, што пра нас пісалі або пішуць старонкі.

Пра артыкул «Аб'ектыўна пра мяжу» мушу зрабіць дадатковыя заўвагі. Не варта ставіць пад сумненне навуковую добрасумленнасць перапісчыкаў царскай Расіі. У справаздачы пра перапіс 1897 года яны снадзіліся, што «значительная часть белорусского населения совершенно утратила свои национальные черты», таму для іх аб'ектыўна цяжка было вызначыць нацыянальнасць чалавека (сапраўды, не патрабаваць жа з кожнага радавод). Але па выніках перапісу можна зрабіць выснову, што перапісчыкі змычліва ставіліся да беларусаў. Мэнавіта яны паназалі шматлікую лічбу беларусаў у Чарнігаўскай, Смаленскай, Ноўгарадскай і іншых губернях, традыцыйна не злучаемых з Беларуссю. У Магілёўскай губерні, самай зрусіфікаванай, яны запісалі беларусамі сярод «потомственных дворян» (харугванаснай шляхты) 52 %, сярод «личных дворян» (панцёрнай шляхты і аднадворцаў) 38 %, растлумачышы, нібыта просьы прабачэння, што шмат беларускіх шляхты запісалася ў паліні ў час Рэчы Паспалітай дый так і засталіся, хаця і не з'яўляюцца імі (30 і 9 % адпаведна).

Далей. Не варта ставіцца пыхліва да народнай паміці і думаць за народ пра яго лёс. Калі трэба будзе, народ сам прыгадае, хто ён ёсць. Да нас у Маскве падыходзілі людзі з Башкірыі, продкі якіх немалевада калі перасяліліся туды з Беларусі, але яны памятаюць аб тым і цікавіліся беларускімі справамі. Сам я спаткаў такую вяску ў Падмаскоўі (Рождзтвенно). Увогуле перасяленцы добра памятаюць, адкуль яны. У гэтым сэнсе вельмі ўзорны прыклад з Андрэем Грамынам. Ён быў нашчадкаў рускіх перасяленцаў-стараабрадаў, якіх шмат у Ветнаўскім раёне. Я нарадзіўся ў суседнім раёне і магу сведчыць, што ў тых мясцінах суцэльнае вясні лічаць сябе рускімі, у донах чаго кажуць: «Вы, беларусы, кажаце «трапка, вярбуна», а мы кажам «трыпка». Хаця, па шчырасці, яны такія ж звычайныя беларусы-сяляне. У вёсцы Мікалаеў жывуць паліні, што забыліся і на мову, і на веру, і адкуль і калі іхнія продкі прыехалі, яшчэ пры дзядках-прадзедках забыліся. Але ўпарты ў сваім перакананні. Зрэшты, так бывае не заўсёды. У 20-я гады ў Амурскую вобласць пераехала з Гомельшчыны сям'я Маісеевых. Там у іх у хутнім часе нарадзіўся сын, што нядаўна ўзначаліваў Генеральны штаб. Але ён велікарос. А вось народны дэпутат БССР маёр Грыбанав з Браншчыны лічыць сябе беларусам, бо ў іх мясцінах і гутарка аднолькавая з беларусамі, і завяздэнка. Тое самае я чуў ад людзей з заходняй Смаленшчыны. Дарэчы, Стара-Юрковіцкая воласць была Гомельскага павета, якая заселена беларусамі і якая невядома як апынулася ў складзе Бранскай вобласці, для мяне не менш дарага, чым Вільня.

Адсюль яшчэ заўвага. Чаму мэнавіта да Вільні гатнак пільнасць? Зразумела, Вільня ў сэрцы кожнага беларуса. Але размовы пра Вільню пачаліся, калі Летува

абвясціла сваю незалежнасць, а адданыя патрыёты-бальшавікі адразу пачалі патрабаваць вярнуць Вільню (дарэчы, можна было зразумець, што яна некалькі незаконна захоплена летувісамі, а не аддадзена ім тымі самымі бальшавікамі). У той час да мяне ў Маскве падышла нават дэлегацыя таварыства «Отечество». «Не расстрайвайцеся, — казалі яны, — мы з вамі адна кроў, мы вас зашцітм. НАШУ Вільню мы литовцам не отдадим». А тут яшчэ латышы памылкова паставілі мяжовы слуп на Беларусі. Так, знайшліся і сярод нас, беларусаў, гаткія, што патрабавалі заклікаць добраахвотнікаў да ўзброенай барацьбы з литувісамі і латышамі за родную зямельку. Я спытаўся: «А чаму не за Беларускае?» «Там дзяржаўная мяжа», — адказалі. Што ж, слушна. «А чаму не за Смаленшчыну?» Яны зірнулі на мяне, як на іншопланецяніна, і больш я іх не бачыў.

Такім чынам, я прапаную надаць зараз галоўную ўвагу гаспадарцы. Дзе, спадары, нашы млыны, крупарушкі, гуты, цагельні, што нават я памятаю за дзяцінства? Чаму была кампартыя перабудавалася адразу на гаспадарчую дзейнасць, а нацыянальна-свядомыя беларусы альбо бегаюць з бел-чырвона-белымі сцягамі, альбо заклікаюць размаўляць па-беларуску і ўдкладняць межы? Адрознім гаспадарку — адрознім і Беларусь. Будучы тады патрэбны і беларускія школы, і назвы, і святы. Дык — за справу, за стварэнне гаспадарчай незалежнасці Беларусі...

А. ДРАЯНКОУ, старшыня Рады Маскоўскага гарадскога таварыства беларускай культуры імя Ф. Скарыны.

Не пакінем на волю лёсу

Ліст Ю. Якімовіча («ЛіМ» № 32) «Звяртаюся па дапамогу» вымусіў напісаць вам. Мяне вельмі многа раз здзіўляла адна рэч. Кожны раз, калі знаходжуся ў кнігарні ці бібліятэцы, бачу на паліцах мноства кніг, якія ніхто не купляе і не чытае, нават не бярэ ў рукі, а на іх жа выдаткоўваюцца вялікія сродкі і такая каштоўная сёння папера. Знайсці ж патрэбную кнігу часам немагчыма, бо яна проста не выдадзена. Хіба лёгка знайсці кніжку пра сапраўдную гісторыю Беларусі, пра яе культуру, архітэктур? У бібліятэках, прынамсі, такіх кніг наогул няма. Але ж такія кнігі пішуцца. І, мабыць, не так і мала. Толькі, напэўна, з імі абыходзяцца гэтак жа, як абышліся з кнігай Ю. Якімовіча. З-за недахопу гэтай патрэбнай нам літаратуры мы не ведаем гісторыю сваёй Бацькаўшчыны, а значыць, не маем нацыянальнага гонару.

Таму я даслаў у дапамогу Ю. Якімовічу 5 рублёў. Канешне, гэта нязначная кропля, калі іх параўнаць з 21 тысячай. Але ж на Беларусі ёсць шмат людзей, якія неабякава адносяцца да лёсу сваёй Радзімы, і яны не пакінуць аўтара кнігі на волю лёсу.

Я прашу іх адгукнуцца, бо нават невялікі ўзнос у гэтую карысную справу дапаможа выжыць і выйсці ў свет такой патрэбнай нам кнізе! Яе аўтар спадзяецца на нас, беларусаў, і мы павінны падтрымаць яго.

Мікалай БОХАН, вучань 8 класа Слабадскага НСШ Стаўбцоўскага раёна.

«Парлямент» ці «Парламент»?

Скарбы польскай мовы нам не абякавалі, бо то нашы, беларускія скарбы, пазычаныя ў нас Польшчай у тры часы, калі Беларусь з боку сваіх суседзяў трывала прыгнёт. Нездарма ж бальшавікі «на дух» не цярпелі нічога польскага ў беларускім, усё пазабаранялі (заканадаўча!). Спаскудзілі арфаграфію, забаранілі шмат якія словы, памяншалі суверэнітэты, еўрапейскі ўплыў латышскай (на Беларусі праз Польшчу) на абсурдальны ўплыў той жа латышскай, але чамусьці ў расейскай транскрыпцыі. Падумаеце, што такое ёсць «ЦЫАЛКОУСКІ»? Вядома што — расейшчына! «Цыолювскі» па-расейску вымаўляецца «Цыялювскі». А ці прыйшло нам да галавы, што гэта толькі расейская транскрыпцыя беларускага (таксама польскага) прозвішча Цылювскі (Цялювскі)? Ды гэтак жа сорам — «цялюн» жа наш! Паліні так не саромеюцца пісаць, толькі беларусам не можна.

Я лічу, што цяпер не патрэбна весці гаворку пра заканадаўчае вяртанне правільнай беларускай арфаграфіі, бо гэтыя ганебныя законы не маюць працэдурты ў свеце. Напрыклад, мяккі знак дэкрэтыўна можна было б выніць з падвойных спалучэнняў аднолькавых літар: замест «нн» было б «нн», замест «сс» — «сс». Хаця Б. Тарашкевіч так рабіць не думаў, гэта было б ненатуральна. Вымаўляць першую з двух АДНОЛЬКАВЫХ літар чэрвона, а другую — мянкая амаль немагчыма. Паспрабуйце: сёння, жыццё. Але ж калі гэтыя літары гучаць па-рознаму, вы-

няць мяккі знак аніак не можна. Паспрабуйце спачатку вымаўляць гэтак: сьвет, сьмех, а пасля — інакш: сьвет, смех. Вядома, розніца ёсць. Таму і моўныя змены з 1933-га года трэба лічыць не дзейнымі аўтаматычна, без усялякіх дэбатаў.

Зноў жа слова «парлямант» (ці «парлямант») не можа лічыцца расейскім, таму яно і пісацца не мусіць па-расейску («парламент»). Гэта — лаціна, аніакі законаў тут не патрэбны. Бо ніякі закон не можа як бы ператварыць расейшчыну ў латышскую (тады было б «parlament»), а не «parlament»). Так і вядома мова ў Еўропе не гаворыць.

Лічу цалкам правільнымі «адгалоскі» Ю. Залоскі нахонт «моўнага Вавілоу». Маю некаторыя дапаўненні. Беларуская мова — ніякі не «вячэскі» дыялект, і пісаць трэба «вяці», аўштоці» (не «а-у-»). Таксама літару J (ѐ), якую выкарыстоўвае газета «Збудзіне», уживаючы выключна мовы, што не маюць МЯККІХ літар (гэта значыць, мяккіх знакаў, мяккіх галосных), бо тыя літары з'яўляюцца ётавымі: ю (y), ё (o), я (a), е (e), і (i). Колькі ж тых «і» ў палескай мове? «і» і «і», «і» і «и», «і» і «ы». «Збудзіне» піша, напрыклад, «аб'ява», дык чаму не пісаць «японія»?

Змітро МАЙСАУ.

г. Мінск.

Пішам радавод

Многія ўзяліся за адрэджэнне нашай Беларусі. Планы, пастановы, мерапрыемствы, законы. І на ўсё патрэбны грошы, вялікія грошы, якіх няма. Ці не таму ўсё застаецца на паперы?

У мяне ёсць прапанова, якая не патрабуе грошай. Пачнём адрэджэнне Радзімы з сябе. «Хто я такі? Адкуль я родам?» Адказаць на гэтыя пытанні дарослым няма часу — адны кінуліся ў палітыку, другія — у каператывы. Так што брацца за гэту справу доводзіцца дзецям. З першага верасня, калі зазвіняць дзіцячыя галасы ў школах, настаўнікі маглі б прапанаваць сваім вучням такую тэму: «Адкуль я родам». І гэта тэма будзе праходзіць праз усе школьныя гады. Чацвёрты клас напиша першую старонку «Мая сям'я» (пра бацькоў, сястры, братаў). Гэта тэма паглыбляецца шэрагам іншых: вуліца, па якой жыву, мая вёска (горад), любімы занятак, нашы песні і гульні; што мы купляем, што колькі каштуе і г. д. Тэму выбіраюць самі вучні, каб «не адбіць» у іх жадання займацца гэтай справай. На другі год прапануецца больш складаная тэма: «Мае дзяды» і так далей.

Кожны вучань беражэ свае сачыненні, дапаўняе іх фотакарткамі. Калі збярэцца пэўны матэрыял — намалею генеалагічнае дрэва. Настаўнік дапамагае прыгожа аформіць кожную старонку, зрабіць аздабо, прыклеіць фотакарткі. Урэшце атрымаецца цікавая рукапісная кніга — радавод. Так дзіцячыя рукі напишуць праўдзіваю гісторыю нашага краю. Спознаўшы сваіх продкаў, іх жыццё, мы будзем ганарыцца імі. Мы будзем паводзіць сябе па-другому, узнікне нацыянальная свядомасць. І родная мова зазаве новымі фарбамі.

Напісаць радавод вельмі няпростая праца, бо ў ім павінны быць і дакументы. Таму было б добра, каб архівы мелі магчымасць адказаць на запыты. Цяпер жа я ўяўляю архіў, як могільнік каштоўных папер, да якіх мог кожны звярнуцца і атрымаць за невялікі кошт патрэбную даведку, як гэта робіцца ў другіх краінах. Такім чынам архіў зарабляў бы грошы на свае патрэбы.

Якую добрую справу можа зрабіць школа, калі правесці гэта этнакіравана! Яна разбудзіць дзіцячую цікаўнасць, дасць навыкі самастойнай працы над кнігай, падштурхне таленавітых да творчасці, пасадзейнічае развіццю архіўнай справы.

г. Мінск.

Вольга РАК.

...І прадоўжу падпіску

З вашым штотыднёвікам я пазнаёміўся летась, калі быў у г. Магілёве. Выпадкова купіў «ЛіМ» і працягнуў яго да апошняга радка. Штотыднёвік мне вельмі спадабаўся.

«ЛіМ» — гэта мой універсітэт, а я — студэнт гістарычнага факультэта. Праз «ЛіМ» за кароткі тэрмін даведаўся пра тое, чаго не змог даведацца пры таталітарызме за ўсё сваё жыццё. І калі «ЛіМ» не зменіць сваіх поглядаў і пазіцыі, будзе абараняць беларусаў, і буду ягоным пастаянным чытачом і прадоўжу падпіску на наступны год.

Мінола НАВУМЕНКА.

г. Даўгаўпілс.

ПАРТЫЯ ПАРАДОКСАЎ

У дзяцінстве мне вельмі падабаўся дарэвалюцыйны верш пра Івана Сусаніна: «Куда ты ведеш нас? Не видно ни зги.— Сусанину с сердцем вскричали враги».

Больш за 70 гадоў кампартыя вяла і накіроўвала нас па метадах Сусаніна. І прывяла. Усе 6 гадоў перабудовы партыя агрэсіўна адбівалася ад абвінавачанняў. За далучанасць да пучка партыйнае кіраўніцтва таксама не адчувае асаблівага сораму. Гэта не здзіўляе. Упэўнена, што яно абсалютна не бачыць розніцы паміж законнай і незаконнай уладай, паміж законна абраным прэзідэнтам і самазваным дыктатарам, бо само гэтае кіраўніцтва больш за 70 гадоў кіравала намі, не маючы на тое ніякіх законных падстаў. Кіравала да таго, як быў прыдуманы славыты 6-ы артыкул, кіравала пры ім і збіралася кіраваць пасля яго адмены. Де таго ж, сама фармулёўка артыкула аб кіруючай і накіроўваючай сіле была такая туманная і расплыўстая, што ніяк не давала падстаў партакратыі падмяняць сабой легітымныя органы ўлады.

Партыя кіравала явачным парадкам. Ад перавароту да перавароту. І гэтыя два перавароты маюць амаль эстэтычнае падабенства. Яны падобны як партрэт і шарж. У трагічны фарс ператварылася трагедыя. І на месцы сібірскага двараніна (ён жа «предводитель мирового пролетариата») сеў вядомы ва ўрадавых колах брыдкаслоў і раскрадальнік сродкаў камсамола з тварам алкаголіка.

Дэмакратычны ўрад 17-га года вызваліў ахову ад абавязкаў сябе абараняць, каб не праліваць дарэмнаю кроў, і рэвалюцыйныя матросы прабіраліся ў Зімяні, амаль не сустракаючы супраціўлення. Народ жа застаўся абыякавы да падзення свайго першага дэмакратычнага ўрада. Дэмакратычны ўрад 91-га года таксама сказаў сваім абаронцам расступацца перад танкамі. Але танкі не прайшлі, бо 70 гадоў не былі марнымі, бо народ вельмі дорага заплаціў за разуменне каштоўнасці дэмакратыі. Людзі стаялі насмерць, таму што, у адрозненне ад 17-га года, бачылі твар таталітарызму і ведалі, што іх чакае. У 17-м горшым відам несвабоды здавалася царская ўлада, пры якой Уладзімір Ільіч вёз у ссылку сяля. Хто мог меркаваць, што пазней магчымы цялячыя вагоны і паёк хлеба памерам з запалкавы кабрабок?

...Дык што ж за партыя кіравала намі і чаму за 6 гадоў перабудовы яна так і не здолела рэфарміравацца? І ці партыя гэта?

Безумоўна, тое, што называлася РСДРП, было партыяй, якая абараняла інтарэсы рабочых. Але на здаровым падмурку сацыял-дэмакратыі быў узведзены пачварны будынак бальшавізму. Бальшавікі захапілі ўладу і гэтая ўлада была незаконнай. За ўвесь час свайго кіравання яны выбіраліся на падставе роўнага, дэмакратычнага выбарчага права толькі адзін раз — ва Устаноўчы сход. І праігралі. Сход быў разгананы. Апазіцыйныя газеты закрыты. Разгромлены ўсе партый-канкурэнты. І расстрэляны дэманстрацыі «свядомых рабочых», ад імя якіх вы-

ступалі бальшавікі. А потым расстрэляны кранштацкія матросы, рукамі якіх рабілася рэвалюцыя. Партыя стала манапольнай уладальніцай. Без канкурэнты. А калі так, навошта кіраваць праз дзяржаўныя органы? Праз партыйныя камітэты прасцей. Склалася парадаксальная дзяржаўная сістэма: органы грамадскай структуры — партыі — стаялі над легітымнымі органамі ўлады. Палітбюро, напрыклад, над Вярхоўным Саветам. Палітбюро вырашае — Савет афармляе. І адпаведна адказвае перад законам. Партыя ж, усё вырашаючы, не адказвае ні за што.

Першы час, па інерцыі, яна яшчэ захоўвала рысы палітычнай арганізацыі, дзе ёсць свабода думак, дыскусій, платформ і фракцый. Але яшчэ пры жыцці Леніна былі сфармуляваны два асноўныя прынцыпы існавання партыі — адзінаства і дэмакратычны цэнтралізм. Гэта класічныя прынцыпы будовы таталітарнай арганізацыі. Абапіраючыся на іх, вельмі лёгка стала змагацца з партыйным іншадумствам: любую спробу свабоднага меркавання аб'яўлялі імкненнем да расколу. Партыйныя кіраўнікі ператварыліся ў прызначаных зверху чыноўнікаў. Супраціўленне любой партыйнай арганізацыі стала вельмі лёгка зламаць — перакінуць яе кіраўніка з поўдня на поўнач. Што і рабілася.

Дыскусіі хутка закончыліся. У партыі пачала ўладарыць толькі адна, генеральная лінія, якую ўвасабляў генсек. Троцкі накіраваўся за мяжу, што было вельмі ліберальна ў параўнанні з наступнымі «расстрэльнымі» гадамі. (Тав. Сталін хутка ўсвядоміў памылку, і яна была выпраўлена з дапамогай альпійскага ледаруба). Гісторыкі спрачаюцца — ці была ў Сталіна неабходнасць знішчэння практычна ўсіх дарэвалюцыйных членаў партыі? Думаю, што была. Неабходна было пазбавіцца людзей, якія ведалі, што такое палітычная партыя, якія яе формы, метады і прынцыпы існавання.

Пачынаючы з «ленінскага прызыву», у партыю прыйшлі людзі, якія не мелі аб гэтым ніякага паняцця. Ім не было з чым параўноўваць. Большасць з іх наўна меркавала, што быць членам палітычнай партыі — гэта значыць плаціць ўзносы і ўхваляць рашэнні кіраўніцтва, са стопрацэнтнай адданасцю. Паслухмянасць стала іх галоўнай дабрачыннасцю, а галоўнай эмоцыяй — страх. Партыя канчаткова аформілася як таталітарная структура, і радавыя камуністы страцілі якую б там ні было магчымасць уплываць на партыйную палітыку. Будучы нягоднымі, яны нават не маглі адмежавацца, бо гэта пагражала расстрэлам. Згодны ты ці не — абавязаны выконваць! Партыйная дысцыпліна абавязвала іх падпарадкавацца і стаць у адзіную шарэнгу.

Думаю, што звыклыя словы пра «высокае званне камуніста» хаваюць горкую праўду пра той маральны кампаніс, у якім вымушаны былі жыць сумленні, прыстойныя члены партыі. Многія з іх

не разумелі, што такое партыя, у якую яны ўваходзяць. І чаму ў добрых, сумленных, самаадданных камуністаў увесь час аказваецца кепскае кіраўніцтва. І чаму гэтае кіраўніцтва неабходна трываць, як кепскае надвор'е. Успамінаюцца разгубленыя пісьмы пасля выкрыцця «культу асобы» — «куды глядзела партыя? А куды яна глядзела, калі Хрушчоў вырашчаў кукурузу і пагражаў прадэманстраваць усім «кузькіну маць»? Калі Леанід Ільіч з зоркавым россыпам на грудзях рэкламаваў Малую зямлю ў якасці галоўнага плацдарма вайны?

Партыя была верная інстынкту паслухмянасці. І гэты інстынкт быў настолькі моцны, што настаў момант, калі цяпер пайшло на карысць. Партыя сцяргнула свайго магільшчыка — перабудову!

Сёння грамадству вельмі патрэбны партыі, якія абараняюць інтарэсы людзей наёмнай працы. Неабавязкова рабочых: інтарэсы мільянаў, для якіх пераход да рынку не будзе простым і лёгкім. КПСС такой партыяй магла стаць. Яна мела цудоўныя стартавыя ўмовы: арганізацыйны вопыт, грошы,

людзьмі. Яна палічыла за лепшае дзейнічаць як дзяржаўная структура, якая «выхоўвае» народ штрафамі і судамі.

Усё, што рабіла кіраўніцтва кампартыі, яно рабіла ад імя мільянаў ціхмяных камуністаў, хаваючыся за іх сумленную, шматмільённую спіну. Цяпер яно грудзямі абараняе ўласнасць партыі, зноў-такі сцяргджаючы, што гэта ўласнасць усіх камуністаў. Калі і дзе простыя камуністы, якія ўсё жыццё плацілі ўзносы, распараджаліся партыйнай уласнасцю? Партыю пакінулі тысячы людзей, але ніхто не развітанне не завязаў ім у клунак кавалачак гэтай самай уласнасці. Калі групы і фракцыі адколваліся ад партыі, ім заяўлялі, што ўласнасць непадзельная. Іначай кажучы, гэта ўласнасць вышэйшага партыйнага кіраўніцтва, якому расставіцца з ёй абсалютна не хочацца. Тым больш, што грошы актыўна ўкладаюцца ў прадпрыемліцтва. Пры дапамозе партыйнай уласнасці наменклатура прагне далучыцца да класа капіталістаў, «буржуаў», выкарыстоўваючы партыйную тэрміналогію 17-га года, да «класа прыгнятальнікаў». Як бачна, «буржуаў» ўжо не здаюцца гэтакімі кепскімі сучасным кіруючым камуністам. Дык няўжо радавыя камуністы, гэтыя ж бяготныя, як увесь наш бяготны народ, плацілі ўзносы дзеля таго, каб партыйнае кіраўніцтва харчавалася ў асобных сталюках, атаварвалася ў асобных магазінах, праводзіла ўікэнд на дачах і нарэшце, за кошт радавых членаў партыі, паспяхова ўлілося ў «буржуйскія» шэрагі?

Няўжо партыйныя масы цяпер ужо прыпыненай партыі дазваляць падмаць сябе чарговы раз? Я не сумняваю-

Фота А. ШАВЛЮКА.

паліграфічную базу. А галоўнае — людзей, якія хацелі апраўдаць сваю партыю перад народам. КПСС атрымала шанц адрадыцца як палітычная партыя. Гэта зразумелі Бразуўскі і Рудкоў, але наша партыйнае кіраўніцтва з упартасцю, дастойнай лепшага ўжывання, прадаўжала чапляцца за ролю дзяржаўнай структуры.

З дапамогай досыць своеасаблівага выбарчага закона кіраўніцтва КПБ атрымала большасць у парламенце. І бачыла задачу ў тым, каб застацца правячай партыяй. Але раней чым думаць пра статус правячай, трэба стаць партыяй. Красавіцкія забастоўкі паказалі абсалютную палітычную бездапаможнасць КПБ, невалоданне ёю метадамі палітычнай работы з

ся, што партыйная наменклатура будзе шукаць цяпер новыя спосабы выжывання. Яна паспрабуе сапраўды прыватызавацца. Яна паспрабуе паразітаваць на нацыянальнай ідэі. Але я спадзяюся, што радавыя камуністы ўжо не захочуць быць пешкамі ў руках наменклатуры. Я спадзяюся, што яны зразумеюць — не партыя існуе для выбарнага партыйнага кіраўніцтва, а наадварот.

Сорамна паказаць «шматмільённую армію» пад кіраўніцтвам бяздарных палкаводцаў. Час ужо нам усім успомніць пра сваю грамадзянскую і чалавечую годнасць.

Таццяна ПАЛЯКОВА,
інжынер-праграміст,
сябра БСДГ.

ВЕСТКІ З ПАРТЫІ

Нацыянальная дэмакратыя: яе ідэі, практыка

23—24-га чэрвеня 1990 года ў г. Мінску адбылася Устаноўчая канферэнцыя Нацыянальна-дэмакратычнай партыі Беларусі (НДПБ). На гэтай канферэнцыі была ўтворана партыя, якая аб'ядноўвае тых, хто дбае аб лёсе шматпакутнага беларускага народа, змагаецца за нацыянальнае адраджэнне, вяртанне беларусам гістарычнай памяці, роднай мовы, культуры і рэлігіі.

З'яўленне Нацыянальна-дэмакратычнай партыі Беларусі абумоўлена ў пэўнай ступені дзейнасцю на ніве беларускага адраджэння Беларускага народнага фронту, імкненнем адданных беларускай справе людзей узмацніць барацьбу за выратаванне беларускай нацыі.

БССР—адзіная з саюзных рэспублік, у якой амаль не гучыць дзяржаўная беларуская мова.

БССР—адзіная рэспубліка, парламент якой на сесіях карыстаецца расійскай мовай, а не роднай. З усіх еўрапейскіх саюзных рэспублік толькі Беларусь да апошняга часу не выкарыстоўвала нацыянальную сімваліку (бел-чырвона-белы сцяг і герб «Пагоня») на дзяржаўным узроўні.

У той час, калі і Прыбалтыка, і Закаўказзе, і Украіна, і Расія рашуча ідуць у кірунку дэмакратыі, у Мінску знаходзяць прытулак «нінаандрэўскія» неабальшавікі.

Мы, нацдэмы, глыбока перакананы, што шлях да новага грамадства ляжыць праз нацыянальнае адраджэнне, праз выхаванне свядомага беларуса, які шануе сваю родную мову, памятае сваю гісторыю, беражэ свой родны край.

Я неаднойчы пераканваўся ў тым, што ў кожнага беларуса, калі ён

нават даўно абрусіўся і не валодае беларускай мовай, усё адно падсвядома жыве пачуццё нацыянальнай годнасці. Сіла і карані НДПБ—у беларускім народзе, які, нягледзячы на двухсотгадовае паднявольнае становішча спачатку ў Расійскай імперыі, а потым пад бальшавікамі, здолеў захаваць сваю мову і традыцыі, свае песні і паданні. Задача НДПБ—вярнуць беларускаму народу яго зямлю, усе яго багацці. Уласнасць робіць чалавека вольным, сацыяльна абароненым, ініцыятыўным і мыслячым. Трэба вярнуць чалавеку яго-

ную культурную адметнасць: нацыянальную свядомасць, мову і гісторыю. Неабходна вярнуць нашым людзям рэлігію. Дзякуючы рэлігійнаму светапогляду, чалавек здольны зазірнуць сабе ў душу, адкрыць у сабе святло добра.

Найбольш прыдатны для беларускага адраджэння шлях у сусветную цывілізацыю ёсць шлях дэмакратыі і гуманізму. Шлях, якім ідуць многія краіны свету.

Анатоль АСТАПЕНКА,
старшыня Вышняе Рады НДПБ, кандыдат фізіка-матэматычных навук.

— Быў і ёсць Далідовіч-празаік, у апошнія гады ярка заявіў пра сябе Далідовіч-публіцыст. У нім рэчышчы павялічэ гутарку?

— Выбірайце самі, калі ласка.

— Ці не лічыце вы, Генрых Вацлававіч, што ў сённяшняй складанай грамадска-палітычнай, эканамічнай сітуацыі проза, паэзія, адным словам, мастацкая літаратура нібы бяспільная? Адпаведна, наперад павінны выйсці іншыя, як кажуць, мабільныя жанры?

— Асабіста я, Анатоль, лічу, што не трэба, як кажуць, вынаходзіць веласіпед. Даўно да нас светлыя і разумныя галовы сцвердзілі, што такое мастацкая літаратура, што ад яе патрабуецца і якую яна мае сілу. Сёння — не першы, а можа, дай Бог, і не апошні раз, калі мастацкая літаратура мусіць нібы прымоўжваць. На гэта ёсць сваё сітуацыя, свае прычыны. Але гэта зусім не азначае, што мастацкая літаратура бяспільная ў пераломныя моманты. Не. Многія сур'ёзныя паэты, празаікі штосяці пераасэнсоўваюць, назіраюць, асэнсоўваюць новае і рыхтуюць сябе да таго, каб сказаць і пра бурны, супярэчлівы адрэзак гісторыі сваё важнае слова (той-сёй ідзе і, як кажуць, па гарачых слядах). Урэшце найперш па ёй, мастацкай літаратуры, вывучаюцца эпохі, падзеі, норвы і звычкі, людскія ўчынкi — ці, дакладней сказаць, дзякуючы мастацкай літаратуры ўсё гэта паўстае найбольш выразна і пераканаўча. Так што...

— Зразумела... У адназе вы ўжылі слова Бог. Як вядома, цяпер да праёў духоўнага свету людзей усё актыўней пачынае далучацца і рэлігія. Як вы, да слова, ацэньваеце гэтыя захавы?

— Я нарадзіўся ў былой Заходняй Беларусі, у каталіцкім асяроддзі, сярод так званых апалчаных беларусаў. Але паколькі нарадзіўся ў савецкі час, пасля вайны, дык маё, зразумела, духоўнае выхаванне працягла час ішло раздвоена: з аднаго боку, дома, я рос, стаў пад знакам каталіцкага, адпаведна, і польскага арэала, а з другога боку, у школе, на мяне ўплывалі беларускасць і наступальная атэістычная прапаганда (у нас барачуць супраць Бога прыезджыя таварышы з усходніх рэгіёнаў рэспублікі, з Расіі вялі надзвычай актыўна і агрэсіўна, аж да таго, што трактарамі руйнавалі капліцы і крыжы).

Цяперашняя актывізацыя каталіцтва і праваслаўя, на маю думку, мае і дадатныя, і трывожныя моманты. Добра, што рэлігія аднаўляе ў беларускага народа веру ў святое, шчырасць, дабрыню, але ж яна, як вядома, выходзіць і цяжкім, пакару. Дзе-дзе, а ў нас, у беларусаў, апошняга як да рэвалюцыі, так і пасля яе было і ёсць звыш меры. І гэта (услед за гвалтам і рэпрэсіямі) урэшце рэшт спрыяла выраджэнню нацыянальнай і чалавечай годнасці, рускай (пад знакам праваслаўя) і польскай (пад знакам каталіцызму) асіміляцыі. Ні каталіцызм, ні праваслаўе, на жаль, не згуртавалі, не паднялі беларусаў як народ, як той жа каталіцызм, ні праваслаўе, на палякаў, а тое ж праваслаўе — рускіх. У нас, у Беларусі, сярод каталіцкіх і праваслаўных святароў ёсць энтузіясты, якія хочаць як след сваімі сродкамі паслужыць беларускаму народу, але, баюся, што ў цэлым кіруючыя органы гэтых рэлігій захоплены сваімі мэтамi, як раней многія кіраўнікі КПБ, сыходзяць толькі да пэўных манеўраў. Адпаведна, ролі, якую павінны іграць пастыры з ліку нацыянальнай навуковай і творчай свядамай інтэлігенцыі, бадай, ніхто не замяніць.

— Нягледзячы на розныя гістарычныя цяжкія моманты, беларусы выжылі. Што, на вашу думку, гэтак садзейнічала?

— Цяпер, у часы новай адлігі, ужо не толькі вузкае кола філолагаў, гісторыкаў і іншых, але і шырокае грамадскае зразумела: для нашага народа на працягу ўсяго гэтага тысячагоддзя было шмат задушлівых і горкіх не толькі гадоў, дзесяцігоддзяў, але і стагоддзяў.

Жахлівае рэчаіснасць: каб не толькі ўвесь наш народ, але нават найбольш свядомая яго частка пратэставалі супраць захопнікаў і гвалтаўнікаў, іхняй антыбеларускай палітыкі, дык калі не выразалі б усіх цалкам, пад карань, дык самае малое перагналі б у Сібір. Наш энэміце ціхмяны, паслужлівы, самаадрачэнны люд, ягоная жменька інтэлігенцыі ва ўсе, нават самыя жорсткія часы выжывалі: народ для свайго выратавання не паўставаў, а самаахварна вылучаў сваіх верных Удвоі-

Інтэрв'ю з Генрыхам ДАЛІДОВІЧАМ

ных-сыноў: тых жа князёў Усяслава і Вячкі, Скарыну, Гусоўскага, Буднага, Цяпінскага, Багушэвіча, Каліноўскага, Купалу, Коласа, Гарэцкага, Луцкевічаў, Жылуновіча, Чарвякова і іншых, у многіх выпадках аддаючы іх на здэск, на глум альбо і на бязлітасную расправу, а заадно дазваляючы ворагам уздымаць сыноў няверных і паганых, якія дзеля пасады, дзеля далікатэснага кавалка альбо прэстыжных прывілей згаджаліся прадаць не толькі сваю душу, але і маці родную... Мусіць, наш «прымітыўны» і ў той жа час загадкавы ды кемлівы беларус ведаў і ведае: рана-позна заслугі кожнага будуць ацэнены па-належамаму — і новымі Удовінімі-сынамі, і ім самім. За гэта ўсё можна крыўдзіцца на нашых дзядоў і бацькоў, папікаць іх за такую лінію паводзін, за такую навуку нам, наступнікам, але ў іх нельга кідаць камень і дазваляць рабіць гэта іншым — няўчымным ці непрыяцелям... Асуджэнне, нялюбасць, забвенне чакае таго, хто гэта робіць альбо гуляе, набывае сабе тлушчык на народным боці, на народных нібы не развітых, але ўсё ж глыбокіх пачуццяў...

— Давайце, Генрых Вацлававіч, вернемся да гутаркі пра мастацкую літаратуру. Як, на вашу думку, яна выконвала сваю місію дасюль? Снажам, у часы застою?

— Паколькі вы, Анатоль, чалавек малады, у літаратуру ўступілі нядаўна, фактычна ў часы перабудовы, дык вы, мабыць, як тыя ж «Тутэйшыя», найперш маеце на ўвазе старэйшых калегаў, хто працаваў у літаратуры ў так званых гады застою, і хочаце папракнуць іх за многае.

Так, у нечым папрок гэты будзе слушны. Загнаны глыбока ў душу страх, няўхільны і мэтанакіраваны курс кіраўніцтва рэспублікі на русіфікацыю, малы слой свядомай нацыянальнай інтэлігенцыі, слабая падтрымка грамадства — усё гэта і іншае аб'ектыўна не забяспечылі гунту, каб на ім пісьменнікі як след праявілі сябе. Але давайце не будзем ахайваць усё і ўсіх. Старэйшыя не дагаворвалі, не могуць ўголас сказаць усё, што трэба было, многага не зрабілі як пісьменнікі і грамадзяне, той-сёй хітры, спакусіўся на прэміі і званні, але ў цэлым, лічу, літаратура трымала высока свой сцяг. На гэта настрайвала сур'ёзная, аўтарытэтная праца Куляшова, Мележа, Лобана, Геніюш, Караткевіча, Стральцова, Грачанікава, Янішчыц і іншых, хто, на жаль, дачасна пакінуў нашыя шэрагі. Варта павягі і многія тыя, хто жыў і плённа працуе, а то нават цяпер, у спрыяльны

час, набыў, як кажуць, другое дыханне.

— Чыя творчасць сённяшніх пісьменнікаў вам найбольш падабаецца?

— Асабіста мне — многіх. Я за тое, каб як след ацэньваць сумленную працу кожнага. Хіба можам не паважаць таго, што і як зрабілі нашы асакалы — Танк, Брыль, Панчанка, Быкаў, Шамякін? Хіба можам не разумець таго, што і як зрабіла наша нядаўняе так званое сярэдняе пакаленне — Пташнікаў, Адамчык, Дамашэвіч, Бара-

КАЛІ СЛУЖЫЦЬ, ДЫК СВЯТОЙ СПРАВЕ

дулін, Гілевіч, Чыгрынаў, Вячкі, Гілевіч, Бураўкін, Макаль, Сіпакоў, Свірка, Кудравец, Казько, Дайнека? Хіба можам не заўважыць, што і як зрабіла маё пакаленне — Жук, Коўтун, Камейша, Гілевіч, Гардзеі, Законнікаў, Баравікова, Разанаў, Каржанеўская, Бондар, Дударэў? Ці не варта ўвагі генерацыя Рубанава і Лялькі?

Агульнымі намаганнямі гэтыя і іншыя пісьменнікі не толькі казалі важнае слова пра родны народ, але і паглыбілі выўленчыя сродкі, мастацкасць беларускай літаратуры, абагацілі беларускую літаратурную мову і ў асяроддзі нацыянальнага нігілізму шчыра і некрыўліва ўтрымлівалі беларусаў як нацыю (зразумела, разам з іншымі свядомымі людзьмі, дзеячамі навукі, культуры і мастацтва). Думаю, не будзе перабольшання сказаць, што сёння не толькі свайму пакаленню, маладзейшым, але і зусім маладым даюць добры прыклад актыўнасці і дзёркасці Грахоўскі, Хомчанка, Сачанка (скажам, у публікацыі нам неведомага), Калеснік і іншыя, чый голас цяпер чутны часта і даражы.

— Вядомы грузінскі пісьменнік Н. Думбадзе сназаў прыкладна так: дзе пачынаецца боль, там пачынаецца літаратура. Ад чаго ў сваёй творчасці адштурхоўваецца вы, Генрых Вацлававіч?

— У кожнага твора свая прадгісторыя, свае эмацыянальныя пачаткі і напаўненне.

— Вашы апавяданні і апавесці з кнігі «Даждзі над вёснай» (1974), «Цяпло на першачёт» (1976), «Маладыя гады» (1979), «Міланкі» (1980), «На новы парог» (1983) і іншыя сфармавалі думку пра вас як пра аўтара твораў на сучасную тэму і ралітам — гістарычная трылогія. Апошняе — з «узрыву» гістарычнай тэматыкі ў нас альбо, прызнаюся, даніна модзе, жаданне лаўраў Караткевіча?

— Спраўды, усе мае першыя кнігі пра сучасны вёску і горад. Пра тыя знешне малазаўважныя, але на самай справе зрушлівыя працэсы, што былі ў пасляваенныя, а найбольш у 60—70-ыя гады ў нашым жыцці і ў людскіх душах. Я ніколі не захапляўся знешнімі эфектамі, моднымі павявамі, намагаўся як след даследаваць, скажам, учынкi, духоўны свет маіх землякоў з былых заходнебеларускіх звычайных вёсак, у тым ліку і тых, што па волі лёсу трапілі на спісанне як перспектывныя, хацеў сказаць сваё слова пра сённяшніх настаўнікаў, якія ў новых умовах ужо новыя людзі (праўда, некаторыя крытыкі папікалі, што мае героі-настаўнікі занадта змяняюць людзі, не Лабановічы), з эхотай пісаў пра моладзь і каханне.

Што да гістарычнай трылогіі — гэта не даніна модзе і не прага караткевічаўскай славы, а вялікае жаданне сказаць сваё, па магчымасці праўдзівае слова пра пераломныя падзеі на пачатку гэтага стагоддзя, пра тых нашых слаўных, але пазней загубленых і зганьбаваных Удовіных-сыноў, якія здолелі падняцца як асобы самі і падаць голас нашаму народу, каб ён урэшце адчуў сябе не «тутэйшым» гуртам, а народам, сцвердзіў сваю дзяржаўнасць. Як вядома, матэрыялы пра

падзеі 1917—1919 (асабліва тыя, што датычыліся БНР, асобных беларускіх партый) вывезены кудысьці альбо запратораны за сяміпудовыя замкі, многія так званыя вучоныя-гісторыкі нападзілі пра тое горы маны, прыпісаўшы заслугу ў выратаванні Беларусі не яе слаўным сынам, а яе калі не ворагам, дык зусім абьякавым да яе людзям тыпу Мяснікова. Што да літаратараў, то многія абачліва абыходзілі той перыяд, а тыя, што спрабавалі падступіцца да яго, звалі не адварнулі. Скажам, Гурскі раманам «Вецер веку» сродкамі белетрыстыкі замацаваў афіцыйную хлусню, а Дайнека ў рамане «Людзі і маланкі» толькі да таго-сяго падступіўся, зазірнуў, але праз плот з калючым драпам не змог пералезці.

Пакрыў з розных крыніц (па заходнебеларускіх часопісах, па неверагодна цяжка здабытых замежных выданнях, па архівах, а таксама і па працах гісторыкаў) я вывудзіў тое-сёе пра тагачасныя падзеі і іх удзельнікаў, выстраіў сваю канцэпцыю і ў няпростым 1980 годзе прыступіў да працы і праз чатыры гады меў «Гаспадар-камень», яшчэ праз тры гады — «Пабуджаныя», а яшчэ праз два — «Свой дом». Значыць, амаль за дзесятак гадоў — трылогію «Гаспадар-камень».

— Ужо «Гаспадар-камень» засведчыў, што ў ім побач з паказам жыцця сляян, інтэлігентны Навібоцкага краю напярэдадні першай сусветнай вайны прысутнічае даволі моцная нацыянальная ідэя. Ці лёгка было надрукаваць такі твор у 1985 годзе, фактычна яшчэ да перабудовы?

— Спачатку я прапанаваў першы свой раман «Полымю». Там яму далі ў прыныце добрую ацэнку (што датычыць мастацкасці), але не падтрымалі, як вы кажаце, нацыянальнай ідэі — маўляў, я магу абудзіць у чытачоў тое і тое, а за гэта ўсім нам дадуць па шапцы...

Што было рабіць? Настойваць і дапусціць, каб твор пачаў хадзіць па інстанцыях? Спадзявацца, што падтрымаюць яго ў Маскве альбо за мяжой? Адзіні і другі шлях быў нерэальны. Твор з т а к о й ідэяй у нас пры лішняй агалосцы забракавалі б, а ў маскоўскіх выданнях можна было прадчуваць да яго абьякавасць — тым больш, што тады зашумелі не пра творы з нацыянальнай афарбоўкай, а пра «вышлітаратуру»... Паразвыжыўшы, я напярасіў прачытаць раман Грачанікава — тагачаснага галоўнага рэдактара «Маладосці». Анатоль Сямёнавіч твор спадабаўся, ён згадзіўся апублікаваць яго, але параіў зняць два раздзелы, дзе мой герой, Алесь Нямкевіч, настаўнік і свядомы беларус, трапляе

ў Вільню — у «Нашу Ніву», а гэта значыць да Луцкевічаў, а заадно параіў падкрэсліць, што гэты Нямкевіч змагаецца за нацыянальнае адраджэнне беларускага народа, але ў саюзе з Расіяй. Я згадзіўся. Твор быў прапанаваны да друку, але... ім спачатку «заняўся» адзін з мастацтвазнаўцаў, а пазней, калі Грачанікаў не паслухаў яго і не «сняў, как есть» інфармацыя, нацыяналістычнае прозаведенне, галоўліт накіраваў яго на рэцэнзію ў партінстытут. Раман трапіў да М. Сташ-

кевіча, і той (мы тады былі незнаёмыя), на шчасце, упадабаў яго і падтрымаў «з ідэйнага боку».

Пішучы «Пабуджаныя», урываючыся ў бурны і супярэчлівы на Беларусі 1917 год, дзе кульмінацыяй быў гвалтоўны разгон бальшавікамі законнага снежаньскага Усебеларускага кангрэса (а гэта ўжо і разгон дэмакратыі), я ведаў: не ўдасца мне не толькі сказаць тое, што хачу, пра Луцкевічаў, Лёсіка і іншых, хто тады ўзваліў на сябе асноўны клопат пра наш народ, але і ўвогуле назваць іхнія прозвішчы ў станоўчым кантэксце. Хлусіць, паклёпнічаць не хацеў. Адпаведна, мусіў выбраць адмысловы шлях: тое-сёе апускаць у падтэкст, многіх асоб не называць іхнімі сапраўдымі імёнамі, мяняць іхнюю біяграфію, але мець іх на ўвазе. У наступным рамане, у «Сваім доме», дзе спроба паказаць, як і кім утавараліся БНР і БССР, я мог ужо ўжываць сапраўдныя прозвішчы, але, на жаль, трэба было ўлічваць той прыём, што быў закладзены ў напярэдных творах. Дарэчы, і «Пабуджаныя», і «Свой дом» таксама ішлі пад «патранажам» Сташкевіча. На яго было няма лападак у друку за мяжка кажучы, кансерватызм, але асабіста мне ён няма лападак як парадамі, так і дакументамі. Як і гісторык Скалабан, пісьменнік Ялугін. Як Зоська Верас. Яна нека дачулася пра маю працу, тое-сёе прачытала, прыслала мне цёплы ліст і праз добрых людзей дала мне магчымасць пакарыстацца матэрыяламі, якіх я не атрымаў у архівах, якія, думаю, не трымалі ў руках многія гісторыкі.

Урэшце пра сваю трылогію скажу шчыра: я не перабольшваю яе значнасць, але і не хачу прыніжаць сваёй нялёгкай дзесяцігадовай працы. Магчыма, тое, што я зрабіў, паспрыяе камусьці іншаму пайсці іншым шляхам і ўсё назваць сваімі імёнамі.

— Мне здаецца, што вы, Генрых Вацлававіч, у гэтай трылогіі вытрымалі сур'ёзны экзамен. Тым не менш ёсць уражанне, што вы ўсё ж не ўнікнулі традыцыйнай канцэпцыі аб непазбежнасці сацыялістычнай рэвалюцыі, аб яе светлых ідэалах. Ці не патрабуе гэтая канцэпцыя перагляду?

— Можна, і патрабуе. Але давайце на падзеі 1917—1919 гадоў, якія я спрабаваў адлюстраваць на беларускім матэрыяле, глядзець не толькі па-сённяшняму, але і вачыма тагачасных сучаснікаў. Тым больш, што тыя ж Луцкевічы, Лёсік і іншыя былі прыхільнікамі рэвалюцыі, сацыялізму, а Жылуновіч, Чарвякоў, што зрабілі, зда-

ПАЛІЧЫЎ ЗА АБРАЗУ...

еца, немагчымае, каб выраць з учэпістых рук руйнавальшчыкаў нацыянальнага і прыхільнікаў сусветнай рэвалюцыі Беларусь Савецкую, ішлі на платформу Кастрычніка і яго ідэалаў. Іначай яны нават «папяровай» беларускай дзяржаўнасці не дабіліся б. А па-другое, ідэя сапраўднага сацыялізму (не таго, што быў 70 гадоў у нас), здаецца, яшчэ не пахавана, яна можа рана-позна напоўніцца новым зместам і пад той ці іншай назваю залунаць над светам.

— Будзеце працягваць трылогію?

— Відаць, не. Не варта захапляцца доўгімі цыкламі. Вопыт паказвае, што нават не ўсе класікі могуць саўладаць з імі, штосці траціць з кожнай новай «серыяй».

— Дык што цяпер на рабочым стане Далідовіча-празаіка?

— Раман пра першыя пасляваенныя гады ў былой заходнебеларускай вёсцы, калі мясцовы люд спрабуе акрыяць, стаць на ногі пасля цяжкай вайны, а прыездны кіруючы таварыш вучыць «новаму ладу жыцця». Заадно пішу апавяданні на гарадскую тэматыку (у тым ліку і пра каханне), публіцыстыку.

— Генрых Вацлававіч, вы нядаўна ўзначалілі часопіс «Маладосць». Ніяк гэта можа быць?

— У часопісе «Маладосць» я з застойных часоў, з 1979-га. Але дух, закладзены ў выданні галоўнымі рэдактарамі Кулакоўскім, Панчанкам, Асіпенкам, Бураўкіным, Зубенкам, Грачанікавым, такі, што яно і ў самыя неспрыяльныя часы было дэмакратычнае, здолела друкаваць складаныя творы і быкава, і Караткевіча ды іншых. Калі пачалася перабудова (да нашай рэспублікі яна ішла вельмі марудна), мы, маладосцеўцы, расшылі не вычэкаць лепшых часоў, а набліжаць іх. Адсюль — наша жаданне даць магчымае філолагам і не толькі ім нарэшце пачытаць у поўным аб'ёме «Мужыцкую праўду», публіцыстыку Цішкі Гартнага, сродкамі якой ён вёў змаганне за абвясчэнне Савецкай Беларусі, даць святло «Старажытнай Беларусі» неафіцыйнага гісторыка і «нацдэма» Ермаловіча, дзённіку-раманау Геніюш, мемуарам Драздоўца, дакументальнай кнізе Гігевіча і Чарнова пра чарнобыльскую бяду на нашай зямлі і іншым творам, за якія нас трэслі ідэолагі, пагражаючы адабраць партблеты і зняць з работы, але якія натуральна ўзбагацілі нашу літаратуру.

Цяпер, калі няма цензуры, галоўнаму рэдактару нібы лягчэй. Але гэта не так. Па-першае, узнікла шмат новых праблем, галоўная з іх — выжыванне беларускамоўнага выдання (цяпер нам падсталяе плячук ЦК ЛКСМБ). А па-другое, патрэбны сур'ёзны намаганні, каб гуманістычны і мастацкі ўзровень мастацкага слова быў высокі, каб творы для друку адбіраліся цікавыя і змястоўныя. У нашай сітуацыі — гэта найперш няпростая, карпатлівая работа з моладдзю. У гэтай рабоце неабходна многае: і высокі прафесіяналізм, і такт, і прынцыповасць. Якраз адсюль наша намаганне даваць зялёнае святло і творам масціты, і кожнаму ўдалому дзбюту.

— Па сабе ведаю, што «Маладосць» дбайна працавала і працуе з пачатуюцамі. Многія маладыя свае першыя кнігі выдалі іменна ў вашай «Бібліятэцы». Сяч, Наварыч, Федарэнка, Шах, Рублеўская, Рубін, Скобла, Станкевіч, Сцяпан, Кавалёў, Афанасьёў і г. д. На сённяшні дзень ці не дзесяць вашых хрэсцінаў па «Бібліятэцы» сталі членамі Саюза пісьменнікаў. Яна захавала альбо, не дай Бог?..

— «Бібліятэку» часопіса «Маладосць» абавязкова трэба ўтрымаць. Найперш для здольнай моладзі, для яе хутчэйшага старту ў літаратуру. Аднавадна, моладзі трэба больш дбаць, каб не толькі стаць аўтарамі самастойнай маладосцеўскай кніжкі, але каб гэтая кніга вытрымлівала канкурэнцыю з кні-

гамі іншых выдавецтваў. Бывае, той-сёй (у тым ліку і з членаў Саюза пісьменнікаў) дазваляе сабе паслабку: лепшае сваё здае ў «Мастацкую літаратуру», а нам спляўляе тое, што туды не падышло. Не толькі ад нас, супрацоўнікаў «Маладосці», залежыць, якога ўзроўню будучы бібліятэчныя кніжкі, але і ад саміх аўтараў. Чым вышэйшая якасць іхніх твораў — тым большы імідж часопіса і літаратурнага дадатку да яго.

Дарэчы, пра аўтараў-публіцыстаў. Асабіста я вельмі перажываю, што ў нас мала маладых і здольных, дзёрзкіх юнакоў і дзяўчат, якія б актыўна і грунтоўна пісалі б на грамадска-палітычныя, эканамічныя і навуковыя тэмы. Незадаволеных, усё і ўся крытыкуючых шмат, а рупліўцаў на гэтай ніве — адзін-два. А які часопіс без надзеянай і праблемнай публіцыстыкі?

— Далідовіч-рэдактар і адносіны да асабістых сімптат, да групавых інтарэсаў? Як ведаем, гэтыя якасці могуць уплываць і на характар выдання. «Огонён», «Наш савременник» — прыклады таму...

— Разуваю пытанне — і тое, што за ім... Як кожны чалавек, як літаратар, прынамсі, маю свае сімптаты, агульныя інтарэсы з аднадумцамі. Але ў свае ўжо гады разумею: свае сімптаты, свае інтарэсы маюць і іншыя. Па пісаных і напісаных законах кожны мае права на сваю думку, на свае слова — абы гэтыя права не спажываліся на антычалавечае, на антыгуманнае. Што да кіраўніка літвыдання, дык ён мусіць мець шырокі круггляд, талерантнасць, цярымаць і ў той жа час пазіцыю. Справа тут, як разумею, не толькі ў тым, каб некаму спадабацца альбо насваволіць, справа ў тым, каб не распальваць без дай прычыны сыр-бор, не сутыкаць ілбамі разумных людзей, а кансалідаваць усіх для адной агульнай і карыснай усім справы.

— Аднавадна, асабіста вы, Генрых Вацлававіч, падтрымліваеце і так званыя вясковыя і гарадскую прозу, і авангардызм, і сюррэалізм. Гэта значыць, новыя плыні, што пачалі выўляцца і ў нашай, найперш маладой, прозе. Лічу, што ніяк нельга абмінуць размову і пра крытыку. Відавочна, узаемаадносіны пісьменнік — крытык вельмі няпростыя. Некалькі слоў пра вашыя суснаванне з крытыкамі, пра тое, выконвае альбо не выконвае цяперашняя наша крытыка сваю місію.

— Асабіста я зведзі рознае ад крытыкаў — падтрымку (Юрзвіч, Андраюк, Дзюбайла, Ламека, Ігар Жук), адкрытае (у друку) і закрытае (у выдавецкіх рэцэнзіях) збіццё, асцярогу. Было, я ўступаў у дыскусіі з асобнымі крытыкамі, не згаджаўся з іхнімі поглядамі.

Што да місіі крытыкі на сучасным этапе, дык я, далібог, гэта ўяўляю не зусім акрэслена. Ёсць час, калі крытыка (альбо літаратурнаўства) павінны не толькі асэнсоўваць гісторыю і сучаснасць, літаратурны працэс на розных этапах, але і тое-сёе па-свойму тлумачыць, прапагандаваць, дзярзіць, падымаць прозу і пазіцыю, а ёсць час, калі крытыка павінна альбо мусіць замаўчаць на пэўны час. Цяпер, як адчуваецца, у нашым літаратурнаўстве таксама ідуць пэўныя пераацэнкі, зрухі, а вось крытыка вычэкае. Як сведчанне таго — малая колькасць рэцэнзій на новыя творы, а таксама свежых артыкулаў. Асабіста я з цікавасцю працягваю бы, што і які пісалі б цяпер пра сучасную літаратуру Адамовіч, Калеснік, Бугаёў, Каваленка, Тычына, Клышка, Лойка, Арочка, Шупенька, Дубавец і іншыя, хто ўмее самастойна мысліць, мае сваю пазіцыю, свае моцныя і слабыя бакі, без каго часамі сумнавата.

— Дзякуем, Генрых Вацлававіч, за шчырую гутарку. Жадаем асабіста вам, а таксама і справе, якой вы прысвячаеце жыццё, поспехаў.

Гутарыў
Анатоль КАЗЛОУ.

Калі паўтара года назад у «Ліме» (гл. нумар за 26.01.90) з'явіўся мой артыкул «Учора, сёння... і заўтра школьных падручнікаў па літаратуры», мне здавалася, што гаворка ў ім ідзе пра агульнавядомае, даўно наспелае і што наўрад ці каму прыйдзе ў галаву думка аспрэчваць яго. І таму, калі ў сёмым нумары часопіса «Полымя» за мінулы год Р. Шкраба надрукаваў свой артыкул «Супраць нігілізму і дылетанцтва ў літаратурнаўстве», я ўспрыняў яго не як імкненне прадоўжыць гутарку аб праблеме адбору мастацкіх твораў для школьнай праграмы па беларускай літаратуры, а ўсяго толькі як спробу абараніць «гонар мундзіра», абараніць падручнікі, якія ў свой час Рыгор Васільевіч даваўся пісаць і якія, як ён любіць паўтараць, займалі першыя месцы на рэспубліканскіх конкурсах.

Неўзабаве ў «Ліме» з'явіўся вялікі і грунтоўны, на маю думку, артыкул Т. Чабан, які, здавалася, расставіў усе кропкі над «і». Але і яго паважаны Р. Шкраба палічыў за абразу сябе, таму выступіў у «Полымі» з чарговым, другім па ліку артыкулам «З песні слова не выкінеш». Там ужо дасталося не толькі мне, але і Т. Чабан. Вядома, можна было б прамаўчаць і на гэты раз, маўляю, чытач сам разбярэцца, дзе ісціна. Але часу пасля публікацыі маёй і Т. Чабан прайшло шмат, многія ўжо забыліся, пра што там ішла гаворка, а грахоў у сваіх апанентаў Рыгор Васільевіч вышукваў такіх, што хоць ад іх адхрышчваліся.

Адразу ж хачу супакоіць Рыгора Васільевіча і ўсіх, хто яму паверыў: я нічога не маю і ніколі не меў супраць вершаў «Мая Бесядзь» і «Над брацкай магілай» А. Куляшова. Як нічога не маю супраць твораў П. Панчанкі і М. Танка, змешчаных у школьных чытанках, — гэтых пэстаў я сам вельмі люблю і паважаю. Не пра якасць іхніх вершаў ішла гаворка ў маім артыкуле, а пра свядомую ідэалагізацыю школьнай праграмы, калі ўсе — ад першай да апошняй старонкі — падручнікі напісаны з аглядак на марксісцка-ленінскае разуменне задач літаратуры. Упэўнены: з вершаў і пэм названых пэстаў можна скласці не адну цудоўную школьную хрэ-

стаматыю. Але ж не трэба забывацца, што ў нас яшчэ ёсць В. Быкаў, Я. Брыль, У. Караткевіч, а яшчэ М. Гарэцкі, А. Гарун, А. Мрый, Л. Геніюш... На шчасце, гэты спіс можна доўжыць і доўжыць, бо ў літаратуру стала ўвайшлі новыя пакаленні. Таму, па-першае, адбіраць трэба — асабліва для завування на памяць! — «самае-самае» (тут, вядома, могуць быць варыянты, асабліва, што тычыцца пазіі), а па-другое, творы павінны адлюстроўваць жыццё ва ўсіх яго супярэчнасцях, шматгранна і, вядома ж, праўдзіва. А не так, як гэта хочацца той ці іншай партыі ці, скажам, Міністэрству адукацыі.

«Як можна «зняць» твор, які стаў фактам літаратуры?» — недаўменна пытаецца Р. Шкраба, палемізуючы з Т. Чабан наконт неабходнасці выключэння са школьнай праграмы куляшоўскіх «Камуністаў». Праўда, тут жа дадае, што сёння пра гэты верш ён пісаў бы па-іншаму. Што ж, тады давайце вернем у хрэстаматыі вершы пра Сталіна, Яжова, Варашылава, — таксама ж факты літаратуры. Яно, вядома, было б ідэальнае праўдзіва паказаць вучням усю гісторыю станаўлення і развіцця беларускай літаратуры. Але баюся, што тады давялося б выкінуць са школьнай праграмы які-небудзь прадмет, можа, нават не адзін.

Цяжка спрачацца з Р. Шкрабам пра тое, ведаў ці не Купала аб сталінскіх злчынствах, бо сам пясняр прамых доказаў нянавісці да дыктатара не пакінуў. Але нарта ж цяжка павярнуць у тое, што Купала, які ў цяжкую хвіліну хацеў скончыць жыццё самагубствам, не здолеў заўважыць тое, што тварылася побач. Дарма мы баімся, што вершы Купалы, дзе ён усхваляе «бацьку ўсіх народаў», прыніжаюць годнасць пэста. Боляч гэта дарэмнае, бо за падобнымі вершамі стаіць не віна, а бяда, трагедыя не толькі Купалы, а цэлых народаў.

Не буду падрабязна спыняцца на некаторых іншых прэтэнзіях Р. Шкрабы да сваіх апанентаў. Ды і што можна сказаць у адказ шанюнаму літаратурнаўцу, які, напрыклад, сцвярджае: «А. Бадак адстойвае сваё права на «змрочныя фарбы і шэрыя тоны» ў творчасці. Што ж, вольнаму воля... Толькі мне здаецца, што робіць ён гэ-

та не падумаўшы, у выніку дылетанцкага, калі не сказаць вульгарнага, разумення эстэтычных катэгорый». Ды ніколі я такога не сцвярджаў! А ўсяго толькі заўважыў у сваім артыкуле, што ў творчасці П. Панчанкі ёсць не адны «светлыя фарбы», і пра ягоную пазію апошніх гадоў таксама — абавязкова! — трэба гаварыць на ўроках беларускай літаратуры. Між іншым, падобных «непа-разуменняў» у публікацыях Р. Шкрабы даволі шмат і яны не робяць аўтару гонару.

Але самае галоўнае, з чым нельга пагадзіцца, дык гэта з тым, што, як лічыць Рыгор Васільевіч, школьная праграма і падручнікі па літаратуры не патрабуюць асаблівых змен. Маўляю, трэба толькі змяніць некаторыя плюсы на мінусы ў ацэнцы тых ці іншых твораў альбо з'яў у літаратуры, апусціць пару пастаноў партыі па гэтых пытаннях і — калі ласка, дзеці, чытайце, вывучайце беларускую літаратуру.

На заканчэнне некалькі слоў пра тон публікацыі Р. Шкрабы. У першай з іх толькі і спатыкаешся на ягоны характарыстыка: «вульгарны», «дылетанцкі» падыход, «невучтва»... Праўда, у другой публікацыі гэтых слоў ужо няма (добра і тое), але і тут Рыгор Васільевіч не ўцярапеў, прыдумаў-такі, чым укалоць сваю апанентку. У канцы публікацыі ён цытуе адзін з артыкулаў Т. Чабан, напісаных ён у 1986 годзе: «Сёння, як ніколі, ва ўсіх сферах жыцця, галінах вытворчасці ўзрастае роля «чалавечага фактара», на што неаднаразова звярталася ўвага ў пастаовах партыі і ўрада». Ну, і якая тут «крамола»? — спытаецца вы. А вось якая. «Не буду называць пісьменнікаў, якія ў той час ужо апаляцілі сваім лёсам кожнае слова, апаляцілі толькі за тое, што не падтрымалі некаторыя пастаноў партыі і ўрада», — недвухсэнсоўна намякае аўтар. Як кажуць, і смех, і грэх!..

Хочацца прыгадаць словы самога Р. Шкрабы: «Крытыкуючы іншых, трэба быць гатовым да таго, што пакрытыкуюць і цябе». Адрасаваў іх літаратурнаўца сваім апанентам, але, думаецца, пра іх трэба памятаць усім без выключэння, хто бярэ ў рукі чысты аркуш паперы.

Алесь БАДАК.

Да пытання аб праграмах

Шанюная рэдакцыя!

Перагортваючы леташнія сшыткі свайго сына, я знайшла яго сачыненне па п'есе К. Крапівы «Партызаны». Погляд падлетка на праграмы твор класіка беларускай літаратуры мне здаецца не зусім звычайным.

Я высылаю вам сачыненне, нічога не мя-

няючы. На мой погляд, для нас, дарослых, ёсць падстава параважаць пра станоўчага героя ў беларускай літаратуры і пра школьную праграму па ёй.

Пастаянны чытач «ЛіМа»
МАТУСЕВІЧ Валянціна
Аляксандраўна.

На вялікі жаль, п'еса К. Крапівы «Партызаны» мне зусім не спадабалася. Ёсць у ёй старонкі, напісаныя на добра беларускай мове, адчуваецца, што аўтар валодае жывым народным словам, але гэта і ўсё станоўчае, вартае ўвагі. Мне здаецца, што ў п'есе няма ніводнага станоўчага героя — ні «белага», ні «чырвонага». Даніла Дрыль? На папрок Яндрыхоўскага: «Забойца маткі мае!» Даніла адказае: «Ты забойца тысяч людзей, якія ў тысячу разоў вартыя за тваю матку». І усё. Ці патрэбны каментарыі к гэтай дыялогу? Абодва забойцы.

Скіба? «Заблыжыш у вёску, і адразу відаць, хто чым дыша: хто малаком поіць, а хто мярнуе, каб вінтоўку з рук вырваць». А што далей? Тыя, хто «малаком паіў», сталі членамі камуністычнай партыі, каб іраваць і навукаць астатніх. Каго навукаць не здолелі — «вогара народа». Такія, як Скіба, паспяхова пісалі даносы ў 1937 годзе. Ды і ў наш час нешта не перададзена ворагі сніб ды дрыль, «вогара народа». Які і ў апоўдні З. Бядулі «Салавей»,

на старонках «Партызан» сляне знішчаюць панскія маўнткі. Разбурылі дамы, цэпры, сады. А што пабудавалі? Інтэрнаты, «хрушчоўні» ды такія хаткі, як у Рыгора.

Жудаснае ўражанне пакідае «наханне» Рыгора і Кацярыны. Яна не хоча ісці замуж за жабрака? Мае рацыю. Ад іх дыялога пра хатку —

КАЦЯРЫНА: «І прусы ёсць?.. Я б у гэтай хаце ніколі не жыла».

РЫГОР: «Прывыкла б і жыла, гэта толькі спачатку страшна», — мароз ідзе па скуры.

Мусіць, К. Крапіва прадбачыў нашу будучыню — прывыклі і жывём.

Падзеі разгортваюцца далей. Пісьменніку неабходна даказаць, што раз Кацярына багатая — яна дрэнная, а бедны Рыгор мусіць далучыцца да прадаўніцкай свайго класа. І вось ужо Кацярына — маладая прыгожая дзяўчына — штурхае Рыгора на забойства. Ён «б'е яе нажом у грудзі, Кацярына падае на падлогу». «Дык здохні ж ты лепш, гадаўна!» — алошні зварот Рыгора да наханай.

Але на гэтым «наханне» не скончылася! «Павесце яго, па-

не, на клёне перад анком нашай хаты», — адказ Кацярыны. Улада зноў змянілася, і Рыгор «цэліцца з вінтоўкі ў Кацярыну». Яго лепшы сябар, бальшавік Даніла, кажа: «Чакай! Не цяпер!»

Цікава, як і калі яны расправіліся з Кацярынай?

Можа, я нічога не зразумеў у гэтай п'есе, але ні Даніла, ні Скіба, ні Рыгор мне не спадабаліся.

У п'есе ёсць сапраўды народны тыпы: маці Данілы, бязвінная ахвяра, сціплая Настуля, дзед Бадзь, Менавіта дзед Бадзь заўважае: «Усяго і элоці у нашага чалавека, што скляне ад шчырага сэрца, зачыніўшыся ў хаце». Здаецца, і сёння мы такімі засталіся. А ці так ужо трэба распальваць вярочасць паміж людзьмі? Можа, у дабраце і памяркоўнасці сіла беларусаў, а не слабасці? У п'есе К. Крапівы «Партызаны», гаворачы словамі з падручніка, адсутнічае эстэтычны ідэал, альбо, можа, я яго не разгледзеў?

Аляксей МАТУСЕВІЧ,
СШ № 54.

Г. МІНСК.

Сузор'е лебедзя

І пайшоў на дно мора сіняга
Страцім-лебедзь — моцны, горды
птах.
Максім БАГДАНОВІЧ.

Над заінелым Млечным шляхам
Сузор'е грознае мігціць
І свеціць пералётным птахам,
А Страцім-лебедзь не ўзляціць.

Ён на сябе прыняў пакуты,
Ён біўся да апошніх сіл,
Пякельнай доляю прыкуты

Да паламаных дужых крыл.

І толькі ў змрочным паднябессі,
Над прорвай цёмнае вады,
Да зор яго ўзнялася песня
І не змаўкае праз гады.

У ёй душа яго сягоння
І голас вечна малады.
І ўсё ляціць, ляціць пагоня
Далей ад здрады і бяды.

У лебядзінай песні — вера,
Якой не страціць, не скарыць.
Над Млечным шляхам і Венерай
Адвечная душа гарыць
І свеціць, свеціць нам усім —
Максім.

Даруйце

Даруйце нам, дзеці, даруйце, унукі,
Што ў свет вас пусцілі на доўгія мукі.
Пакутнікі самі, з калыскі да скону
Бяздумна маліліся мы Фараону.
Тупыя апычкі складна хлусілі,
Мы верылі ім, а пасля галасілі,
Калі нас у «чорных вораных» гналі,
Калі ад пелагры і куляў каналі.
Злачынства апраўдвалі: «Кат вінаваты»,
А ката змянялі мудрэйшыя каты
І ўсім затуманьвалі душы і розум
Ружовай хлуснёю і змрочным гіпнозам.
Даруйце нам, дзеці, даруйце, унукі,
Тамы не патрэбнай нікому «навукі» —

Там — казкі і міфы, казённыя словы,
Што з ранку да ночы тлумілі галовы.
Калі ж перасталі мы верыць у казкі,
Не ўсе апантаныя скінулі маскі,
Не ўсе адракліся дзікуства старога,
І мараць ізноў пра крывавага Бога.
Даруйце нам, дзеці, даруйце, унукі,
За нашы і вашы пякельныя мукі,
Углядайцеся пільна уважлівым зрокам,
І толькі не верце ілжывым «прарокам».

На восень пазірае лета
Вачмі зажураных азёр,
І жаўрукова песня спета,
І столькі высыпала зорі

Пасохлі познія вяргіні
З юначых і забытых сноў:
Прыгожае дачасна гіне
І не вяртаецца ізноў.

Наўкола пуста і маркотна,
Жывыя моўкнуць галасы,
Да болю ў сэрцы,
незваротна
Знікаюць рэкі і лясы,

І чалавек за чалавекам
За ўсе пакуты заслужыў
Прытулак пад сасновым векам,
Нібы ніколі і не жыў.

І я сваю чакаю рату,
На свет гляджу з юначых сноў,
І не лічу за стратай страту,
Каб нарадзіцца зноў і зноў.

Пад небам Беларусі

Хацеў накінуць на сябе пятлю,
Бо змогся ад жыцця такога:
Здалося, што нічога не люблю,
І кончылася ўласная дарога,

І больш ужо няма куды ісці,
Ніколі ўжо не вырацца на волю,
Бо не было ў маім жыцці
Нічога, апроча бяды і болю.

За вокнамі асенні дождж
Адлічвае апошнія хвіліны.
Далей схаваю ад спакусы нож,
Перахрышчуся і пятлю накіну.

Зірну наўкол праз вузкае сіло,
Убачу свет іскрысты і бясконцы...
І раптам нечакана узышло
І засляпіла вочы сонца.

На веці, на ігліцы, на лістах
Дрыжаць, нібы вясёлкі, завушніцы,
І адышоў пякельны страх,
Калі ў званы ударылі званыцы.

І закарцела гэты верш злажыць.

Уладзімір МАЗГО

Няміга.
Калідор пусты
Метро начнога.
Цераз стагоднія пласты
Бруціць дарога.

Нырае
У котлішча вякоў
З вышынь прагрэсу.
Зямля —
Па волі землякоў —
Зняла завесу...

Няміга.
Станцыя метро.
Гудок святальны.
Вось-вось
Падземнае нутро
Раскрые тайны.

А там —
Бяссонная рака
Забутым гулам
Напомніць хоча
Менчукам
Аб іх мінулым...

Адчуеш
Рабскія пакуты,
Да ланцуга чаргі
Прыкуты,
Калі шкарпэткі
Ці шпалеры
Бяруць асадаю

Галеры
Пакупнікоў-грабцоў
У скрусе
Ля «ГУМа»,
«ЦУМа»,
«Беларусі»...

Тады сябе
Работ адчуеш,
Калі ў чарзе
І заначуеш,
І не спужаешся
Хваробы,
Каб паўтарыць уранні
Спробы.

Чаканне
Новага тавару...
Адзін другога
Знаюць з твару.
— Каторы ты!
— А ты каторы! —
Нервова высветляць
У зморы, —
Ад поту мокрая,
Што ў лазні,
Пад нумарамі, —
Людзі-вязні...

Вуліца

юнацтва

Алесю ПІСЬМЯНКОВУ.

Ты помніш
Вуліцу юнацтва
І наш студэнцкі
Інтэрнат,
Дзе дружба цэнніца,
Як брацтва,
А кожны сябар, —
Нібы браті..

Там расчыняліся
Нам далі,
Вясной абуджанай,
Зямлі,
І нават танцы
У падвале —
Вышэй астанкінскіх
Былі.
Мы там жылі
І шчыравалі,

Нектар каханых губ
Пілі...
Замест
Ранейшай магістралі —
Яе
Праспектам нараклі.

Нібы далонямі,
Атуліць
Мяне кварталамі
Ізноў...
Хаця мяняюць
Назвы вуліц,
Але нязменная —
Любоў...

Такая сёння ціша,
Якую спудзіць —
Грэх.
Хай ночка закалыша
І сон,
І стогн,
І смех...

Рамонак не хіснецца,
Не плешчацца рака,
Калі
Ляжыць на сэрцы
Тваім —
Мая рука.

Дыктуе штось
Імкліва
Двух сэрцаў унісон.
І ноч
Бярэ маўкліва
Пад зорны парасон.

І я
Лічу за шчасце
На сонным мурату
Да келіха прыпасці
Тваіх
Мядовых губ...

Абудзіць
Наша змова
Жаданняў райскі сад.
Няхай пра ўсё
Без словаў
Раскажа
Твой пагляд...

УПЕРШЫНЮ ў «ЛіМе»

Юрый ГЛЕБІК

Юрыю Глебкіу 28 гадоў. Скончыў факультэт журналістыкі сталічнага ўніверсітэта. Працуе мулярам у гарадскім пасёлку Свіслач. Гумарэскі і мініяцюры друкаваў у «Гродненской правде», «Звяздзе», і свіслацкай раёнцы.

Як сцвярджае малады аўтар, яго абразні, дасланыя ў «ЛіМ», — «спроба асэнсавання нашай мялёгкай і стракатай рэчаіснасці. Таму для іх падказаны самім жыццём. Мы яшчэ баімся прызнавацца сабе, якія мы ёсць на самай справе. Новы чалавек будзе нараджацца тады, калі мы будзем выкрываць і асуджаць усё, што не дае яму быць лепшым».

АБРАЗЖЫ

ЯНЫ СТАЯЛІ побач у вялікай чарзе за каўбасой. Пажылы мужчына і яшчэ маладжавае жанчына. Былі яны знаёмыя і дзеля таго, каб бавіць час, вялі нетаропкую гаворку.

Гавораць, што будынак райкома партыі аддадуць пад паліклініку, — з радасна-хвалюючай ноткай у голасе гаварыў мужчына. — Будынак, дзе знаходзіцца яна цяпер, такі, што ў любую хвіліну можа разваліцца. А ў будынку райкома можна размясціць мо пяць такіх паліклінік.

А я чула, што ў гэтым будынку будзе дзіцячая музычная школа, — падхапіла гаворку жанчына. — Вы самі бачыце, куды цяпер нашы дзеці ходзяць займацца музыкой. Толькі ў «Вожык» пра гэта і напісаць.

Згодзен з табою, дачушка, усё нам патрэбна новае: і школа, і бальніца, і дзіцячы садок. І многа яшчэ чаго патрэбна. Многа гадоў не для людзей будавалі, а для прэстыжу чыноўнікаў. Паглядзі, якія раскошныя кабінеты ды дачы сабе паставілі. І ўсё за нашы з табой сродкі, ды за

сродкі такіх людзей, як мы. Хай у гэтым будынку будзе тое, што больш нашым жыхарам патрэбна.

Простыя людзі на першы погляд. А разважаюць падзіржаўнаму.

Жыў рабочы чалавек. Працаваў добрасумленна. Але яму гаварылі: «Працуй яшчэ лепш — пашана і гонар будзе табе. Толькі ў працы ты адчуеш сапраўдную свабоду, станеш лепш жыць».

Ён працаваў яшчэ лепш. Яго хвалілі, ставілі ў прыклад другім. Але свабоды ён не адчуваў. Лепш жыць таксама не стаў.

Аднойчы чалавек атрымаў на рабоце цяжкую траўму. Доўга лячыўся, але ўсё роўна застаўся інвалідам. На працу больш не хадзіў. Стаў атрымліваць невялікую пенсію. Жыў яшчэ горш, але быў свабодным, бо ніхто яго ўжо не прымушаў больш і больш працаваць.

Ён цяпер нікому не быў патрэбны.

— Ты паглядзі, што робіць

Фота В. СТРАЛКОўСКАГА.

Клянусь тебе і сам сабе клянусь,
Што як ні горка, трэба жыць
У Беларусі і для Беларусі.

Серафім

И вырвал грешный мой язык,
И праднословый, и лукавый.
А. ПУШКИН.

Усе жыццё — адны памылкі,
Адны пралікі і грахі,
Зламаны крылы і закрылкі,
Зык засмаглы і сухі

Сурова ўрэшце пакараны
За слова кожнае і сказ
Што ў зман уводзілі старанна
Кагосьці мы, а болей — нас.

Мана развеелася дымам,
Дэмагагічны прывід знік.
Пара сустрацца з Серафімам,
Каб вырваў грэшны ён язык,

Што славіў змрочныя хімеры,
Хоць сам я ў сэрцы боль насіў,
Дрыжаў ад страху і не верыў
У тое, што другім хлусіў,

Уводзіў небыліцы ў вушы
Пра радасць у ліхім жыцці,
А хто калечыў нашы душы,
Тых з ліхтарамі не знайсці.

Хаваюць іх двайныя дзверы,
Яны шукаюць новых слоў,

Хоць і няма ні кроплі веры,
Яны зацята хлусяць зноў.

О, шасцікрылы Серафім,
Дапамажы і нам, і ім.

Агасфер

Пад поглядам злавесна-хіжым,
Далёкі ад зямных спакус,
Ледзь-ледзь ішоў пад цяжкім крыжам
На смерць засуджаны Ісус.

Ніколі ён не траціў веры
Ні пад крыжом, ні на крыжы,
І, глянуўшы на Агасфера,
Ледзь прашаптаў: «Дапамажы».

А той баяўся пакарання,—
Не падышоў, не дапамог,
За гэта ў вечнае выгнанне
Саслаў яго ўсывышні Бог.

Шумяць прылівы і адлівы,
Ідуць стагоддзі, і цяпер
Прадбачлівы і баязлівы
Усё блукае Агасфер.

Мая Беларусь

Скакала, смялася, пела,
Гасцям засцілала абрус,
У вочы ўглядалася смела,
Усё, чым багатая — мела,
І раптам ад гора збялела

І ад жалобы ссівела
Мая Беларусь.

Невядомыя акцёры

Спектаклі на лагернай сцэне —
«Любоў Яравая», «Разлом»,
Наўрад хто як трэба ацэніць
Змаганне любові са злом.

Да ўзроўню трагедыі падзеі
Натхнёна акцёры ўзнялі,
Калі Яравага з кандзея
Спектакль даіграць прывялі.

Ён грозны, пяшчотны і шчыры,
Варожы, а некаму свой.
На сцэну глядзяць канваіры,
Акцёраў пільнуе канвой.

І я ўсхвалявана на сцэне
У «Разпومه» сыграў Гадуна,
А заўтра у першую змену
Пагоняць грузіць дацямна.

На крок пахіснуўся управа,
Ці ўлева хіснуўся на крок,
Мяне па вышэйшаму праву
Паймае на мушку стралок.

Ён, пэўна, падзяку заслужыць,
А я, заціскаючы боль,
Пад воплескі лютае сцёжы
Закончу апошняю роль.

Я, дзякаваць Богу, не збочыў,

Не здаўся ў галоднай журбе.
Ссівей, і ад рання да ночы.
Іграю самога сябе.

Акцёры з паўночнае зоны
Са сцэны траплялі на здзек...
Завя і сцёжы за сломы
За імі закрыла навек.

Павадыры

Мы не ходзім,— нас вядуць
То налева, то направа,
І дарадчыкі гудуць:
«Разважаць не ваша справа».

Мы чырвоныя былі,
З гора сталі сінія,
І брыдзем, як і брылі,
Генеральнай лініяй.

Доўга нам яшчэ ісці
З цуглямі і з шорами
І ў затурканым жыцці
Чырванець ад сораму.

Нас усіх павадыры
Водзяць і не каюцца,
І у масле, як сыры,
Кожны дзень купаюцца.

Ад Кармы да Калымы
Усе з маленства мучымся...
Распагодзіцца, і мы
Усё ж хадзіць навучымся.

ца вакол! Спраўдняя вайна
Ідзе ў краіне. Там людзей за-
біваюць, там бомбы ўзрываюць.
За што? Чаго людзі не
падзялілі паміж сабой? Жы-
лі ж некалі ў міры і згодзе.
А цяпер вось галадоўка над-
ходзіць. Што ж гэта будзе да-
лей? Няўжо людзі будуць па-
міраць ад голаду? І гэта ў
касмичны век! Давялі краіну
да ручкі. Разв'ялося процьма
бюракратаў, а толку ад іх ні-
якага. Адна шкода. Толькі
грошы на іх з кішэні ў прос-
тых людзей выцягваюць. Ці
згодны ты са мною?

Суб'ядседнік паглядзеў на
мяне. Мабыць, хацеў пачуць
нешта сур'язнае і абна-
дзеваючае. Але я толькі кі-
ваў галавою і маўчаў. Тады
ён пачаў далей.

— Скажу табе па сакрэту.
Мне ўсе гэтыя іхнія катаклі-
мы да аднаго месца. Дзяка-
ваць Богу, навучаныя ўжо. І
кансервы ёсць, і мясца ха-
пае, і сухарыкаў падсушыў.
Хай брэшучы камуністы з
нефармаламі! Хай кусаюць
адзін аднаго! Мне ўсё да лям-
пачкі. Ці чорт будзе каманда-
ваць, ці поп. Ці камуністы, ці
нефармалы. Яны прыходзяць
і адыходзяць, а я застаюся.
Ужо сорак гадоў тут. Мяне
тут кожны сабака ведае. А
колькі іх змянілася за гэтыя
гады? Ходзяць чуткі, што збі-
раюцца скарачаць такіх, як
я. А за што? Я ніколі нікому
нічога кепскага не зрабіў! Ся-
джу і выконваю тое, што за-
гадаюць. Дзе шукаць праўды?

Суб'ядседнік зноў запыталь-
на паглядзеў на мяне.

Перад маладым следчым
сядзеў нейкі спалоханы хло-
пец і вельмі блытана адказ-
ваў на пытанні. Ён праходзіў
па справе аб дробным кра-
дзяжы. Гэта была першая
крымінальная справа, якую
даручылі весці нядаўняму
выпускніку.

Напярэдадні следчы дапыт-
ваў яшчэ двух хлопцаў, якія
падарваліся ў злачынстве.
Тыя прыходзілі са сваімі
бацькамі — вельмі паваж-
нымі ў горадзе людзьмі.
Бацькі расказвалі аб тым,
якія ў іх добрыя і паслухмя-
ныя чады, што на злачынства
яны не здольныя, што гэта
нейкая недарэчная памылка.
Потым бацькі паабяцалі да-

памагчы ўладкаваць жыццё-
выя справы маладога следча-
га. Ранкам заходзіў начальнік
маладога следчага і раў хут-
чэй закрываць справу, але
так, каб паважаныя людзі не
былі пакрыўджаны.

Маладому следчаму такса-
ма хацелася як мага хутчэй
і паспяхова закончыць сваю
першую ў жыцці справу. Яму
таксама вельмі хацелася ўлад-
каваць свае асабістыя справы.
Таму, скарыстаўшы невялі-
кую частку сваіх прафесійных
ведаў, зрабіўшы падазронаму
некалькі «пастак», ён канчат-
кова забытаў хлопца...

Праз дзень справу аддалі ў
суд. Хлопца асудзілі, а мала-
дога следчага адзначылі на
чарговай «планёрцы».

Хутка ён атрымаў кватэру
і купіў усю абстаноўку.

У магазіне прадавалі жа-
ночыя боты. Па талонах. Са-
мыя танныя боты каштавалі
70 рублёў.

У адной жанчыны быў тал-
лон на боты, але толькі за
17 рублёў. І яшчэ ў жанчы-
ны былі старыя панашаныя
боты, якія даўно адслужылі
свой век. Купіць боты за 70
рублёў па талону на 17 руб-
лёў жанчына не магла. Але
яна таксама не магла праха-
дзіць яшчэ адну зіму ў ста-
рых парваных ботах.

Жанчына пайшла ў мага-
зін, прымерала сабе боты (до-
бра, што хоць гэта працэдура
ў нас не па талонах). Потым
яна падышла да касы, пакла-
ла свой талон, 70 рублёў і
пайшла з магазіна.

Прадаўцы спачатку толькі
раты паадкрывалі і, здавала-
ся, не дыхалі. Але праз хвілі-
ну ачунялі і загаласілі:

— Каравул! Абакралі! Мі-
ліцыя! Пад суд! У турму!

Пакуль званілі, пакуль
прыехала міліцыя, пакуль
разбіраліся, што да чаго,—
жанчына была ўжо ў зале,
дзе засядалі народныя дэпу-
таты.

— Судзіце мяне! Пасадзі-
це ў турму, альбо расстра-
ляйце. Але ў мяне другога
выйсця не заставалася. —

зварнулася жанчына да дэ-
путатаў.

Ніхто жанчыну не судзіў.
І ботаў ніхто не адабраў.

Тыран сядзеў у сваім skle-
пападобным кабінцеце і знеш-
не быў спакойны. За халод-
нымі сценамі яго палаца стаяў
вядомы натоўп людзей, якія
патрабавалі Тырана на пло-
шчу, каб трымаць адказ перад
народам. У кабінет даносіліся
заклікі аб расправе над Ты-
ранам. Аб гэтым дакладвалі і
служы. Яны прасілі выйсці да
людзей і пагаварыць з імі.

Тыран ніколі не гаварыў з
людзьмі. Ён толькі ўмеў за-
гадаваць і караць, калі загады
не выконваліся. Ісці ў натоўп
ён лічыў абразай для сябе, а
адправіць войска, каб раз-
гнаць людзей, таксама не ра-
шаўся: не той час цяпер, і
ўсё магло павярнуцца супроць
яго.

— Яны хутка самі разы-
дуцца. Пакрычаць і разму-
цца. Ці ж вы не бачыце, што
яны хочучы напалохаць нас?
Гэта самы звычайны жарт.—
спрабаваў супакоіць і сябе і
сваіх слугаў Тыран.

На трэці дзень народ не
вытрымаў. Людзі ўварваліся
ў палац і забілі Тырана.

Тыран так і не паспеў зра-
зумець, што народ жартваць
не ўмеў, калі над ім здзеку-
юцца.

Газетная заметка паведам-
ляла аб прайшоўшым конкур-
се прыгажосці. Апісваліся
прызы і ўзнагароды, якія
атрымалі самыя прыгожыя
дзяўчаты. Палавіна матэры-
ялу была прысвечана пера-
можцы конкурсу. Расказвала-
ся аб захапленнях дзяўчыны,
аб яе бацьках. Для самых ці-
кавых паведамлілі гамеры яе
бёдраў, талі, грудзей.

Аб памерах душы ў замет-
цы не было сказана нічога.

Неяк паскардзіўся мне
адзін калгаснік:

— Ты пабач, што робіцца!
Дзе ж гэта бачна, каб за кі-
лаграм мяса на базары дзве
«чырвоных» аддавалі. Гэ-
та ж колькі грошай патрэбна
зарабляць, каб пракарміцца?
Дый у магазінах, гавораць,

мала што ганней будзе! Вось
ужо і цэны закупачныя больш
як у два разы паднялі. Як
яны там, у горадзе, жыць бу-
дуць? Не разумею.

Дзівак-чалавек! Для яго ж
лепш зрабілі. Хоць цяпер не
будзе задарма аддаваць свай-
го бычка ці парсючка, гаду-
чы якіх не дасылаў і жылы
выцягваў. Для яго лепш, а
ён як бы не хоча гэтага.

Вялікі чалавек! Колькі га-
доў яго абманвалі! Колькі га-
доў ён за працу сваю цяжкую
амаль нічога не атрымліваў!
З яго смяліся. І пацішаліся
з яго долі тыя ж самыя гарад-
скія, купляючы ў магазінах
дзяшовае мяса і дзяшовую
каўбасу.

А цяпер ён іх шкадуе.

Адзін у гадах, са стомле-
ным хваравітым тварам, з вя-
лікімі пацарнелымі ад цяж-
кай працы рукамі.

Другі ўкормлены, з нахаб-
ным тварам і чыстымі белы-
мі рукамі.

Першы ў пацёртым пінжач-
ку і цеснаватых штонках.

Другі з шыкам і фанабэры-
ста апрануты ў замежныя
«трыякі».

Пажылы ўсё жыццё працуе
ў бруднай закуранай майстэр-
ні і атрымлівае за месяц
столькі, што ледзь хапае на
жыццё.

Малады нідзе не працуе.
Жыве за кошт «надзейных
связей» і магчымасці рэаліза-
ваць гэтыя «связі» праз ба-
зар. За дзень ён атрымлівае
больш, чым пажылы за ме-
сяц.

Абодва яны сядзяць на
прыёме да ўрача, скарыстоў-
ваючы права на бясплатнае
медыцынскае абслугоўванне.

Па засмечанай вясковай ву-
ліцы крочаць два падлеткі. У
вялікіх самаробных кашах ня-
суць маслакі.

— А ці ведаеце, хлопцы,
што збіраць грыбы нельга?

— Усе збіраюць і мы збі-
раем.

— А на праверку носіце?

— Не. Гэта трэба аж у го-
рад везці. Адзін раз тата ва-

зіў. Палавіну дня прабыў там,
але так і не праверыў. Спецы-
яліста на месцы не аказалася.
Але іншыя казалі, што мож-
на есці. Толькі некалькі ра-
зоў адвар зліць.

— А што з грыбамі рабіць
будзеце?

— Частку з'ядзім, а астат-
таннае мамка ў слоікі пакла-
дзе. На зіму.

Гэтая размова адбывалася
на Гомельшчыне. За тры дзе-
сяткі кіламетраў ад вёскі
Барталамееўка. Той самай...

Жыў Бедны Чалавек. Не
тое, што зусім бедны, бо ежы
і сабе і дзецям хапала, абу-
ца, адзецца таксама было.
Побач з ім жылі такія ж люд-
зі. Сумленна хадзілі на пра-
цу, сумленна стаялі ў чэргах,
сварыліся на падпітку і пра-
клялі існуючыя парадкі.

Але яшчэ былі людзі, якіх
на працу вазілі службовыя
машыны, якія не стаялі ў чэ-
гах, а выпіваючы, услаўлялі
сваю ўладу. Вельмі хацеў
Бедны Чалавек жыць так, як
яны. Але для гэтага патрэбна
было схаваць ад вачэй люд-
скіх сваё Сумленне.

Вельмі не хацеў Бедны Ча-
лавец гэтага рабіць. Але ад-
ночы ўсё ж вырашыў. Зака-
паў Сумленне сваё глыбока ў
зямлю.

Хутка ён займеў службо-
вую машыну, з'явіліся новыя
сябры.

Цяпер Бедны Чалавек не
стаяў у чэргах, не праклінаў
існуючыя парадкі. Усё неаб-
ходнае яму прывозілі дамоў,
а выпіўшы, ён разам з новы-
мі сябрамі ўсхваляў сваю ўла-
ду. Думаць аб тым, што стая-
лі ў чэргах, Беднаму Чалаве-
ку не было калі.

Але ўсё часцей і часцей ён
пачаў успамінаць пра сваё
Сумленне. І настаў час, калі
Бедны Чалавек вярнуў яго
зноў да сябе. Тады ён зноў
убачыў тых, з кім жыў раней,
зноў адчуў сябе бедным. І
зразумеў Бедны Чалавек,
што ў беднай краіне немаг-
чыма чалавеку з Сумленнем
адчуваць сябе багатым. На-
ват калі глядзіш на ўсё праз
матавае шкло службовага лі-
музіна.

УСІМ, ХТО ЛЮБІЦЬ ТЭАТР

«Тэатральная Беларусь» — так называецца новы часопіс, заснавальнікамі якога сталі Міністэрства культуры рэспублікі і Саюз тэатральных дзеячаў Беларусі. Пра характар будучага выдання наш карэспандэнт папрасіў расказаць галоўнага рэдактара «Тэатральнай Беларусі», вядомага тэатральнага крытыка, доктара мастацтвазнаўства Анатоля САБАЛЕУСКАГА.

— Мушу ўдакладніць, — сказаў Анатоль Вікенцьевіч, — часопіс пад такой назвай, а яго даўно чакалі ў тэатральных колах, павінен быў выходзіць ужо ў сёлетнім, 1991 годзе. Многія, відаць, памятаюць, што на яго нават праводзілася падпіска, але па шэрагу арганізацыйных прычын справа затрымалася на цэлы год. Першы нумар з'явіўся ў пачатку 1992 года. Часопіс будзе выходзіць раз у два месяцы.

Можа ўзнікнуць пытанне: навошта, маўляў, «Тэатральная Беларусь», калі ёсць часопіс «Мастацтва Беларусі», калі пытанні тэатральнага жыцця асвятляюць «ЛіМ», іншыя рэспубліканскія выданні? Наконт гэтага мушу сказаць: пакуль што мы не ўдзяляем тэатру такой увагі, якой ён варты. Тэатр — мастацтва шматмернае. Гэта і драматургія як літаратурная аснова, і рэжысура, і сцэнаграфія, і акцёрскае выканаўчае майстэрства, і опернае мастацтва, і балет... Прафесійныя калектывы і самадзейныя... Тэатр, у той ці іншай ступені, хвалюе кожнага чалавека. У кожным чалавеку з самага нараджэння ёсць пэўнае месца для тэатра, яно, можна сказаць, генетычна ў ім закладзена. Прыгадайма, маленькія дзеці пачынаюць між сабой гуляць у дарослых, у тату з мамай, скажам. А гэта ж — ужо тэатр. А рэлігію возьмем? У ёй жа таксама ёсць элементы тэатральнага дзеяння. Ну, а мітынгі? У іх абавязкова прысутнічаюць тэатральнасць, відовішчасць...

— Вы хочаце сказаць, што тэатральнае выданне — гэта не толькі аператыўнае рэагаванне на новыя спектаклі, рэжысёрскія работы, а шырокае кола праблем, якія ў аднолькавай ступені цікавяць і спецыяліста, і кожнага, хто хоча аднойчы быць глядачом?

— Але, гэта так. Не будзем забываць, што тэатр сёння перажывае далёка не лепшы перыяд. Паўпустыя залы, недахоп матэрыяльных сродкаў, нязвычайныя камерцыйныя законы, што прымушаюць асобных рэжысёраў ісці прасцейшым шляхам, патураючы па сутнасці глядачу з нізкімі эстэтычнымі густамі. Пра ўсё гэта таксама трэба пісаць. Востра, неабыхава. Нарэшце, нельга замыкацца толькі ў рамках свайго, нацыянальнага тэатра. Па меры магчымасці, найперш, вядома, славянскімі. Нарэшце, вернемся ў дзень учарашні. Праўда, не на шкоду асвятлення сучаснага тэатральнага працэсу. Асвятленню яго на старонках «Тэатральнай Беларусі» будзе ўдзяляцца асабліва шмат месца. Але ж неабходна пазбаўляцца і так званых «белых плям» на карце тэатральнага жыцця рэспублікі. Іх шмат звязана з даваенным часам, з гадамі сталінізму. Так, толькі зусім нядаўна шырокае

грамадскасць пачула імя Францішка Аляхновіча. А гэта ж цікавейшы драматург і даследчык, гісторык тэатра.

— Значыць, будзеце друкаваць і драматургічныя творы? Таго ж Аляхновіча, скажам, не чакаючы, пакуль за выпуск яго мастакоўскай спадчыны возьмецца якое-небудзь з нашых выдавецтваў...

— Мяркуем, што ў кожным нумары будуць публікавацца п'есы. Калі аднаактоўкі, то і дзве-тры. Ці сучасных аўтараў, ці нешта з творчай спадчыны, з гісторыі літаратуры. Рабіць гэта неабходна і па той прычыне, што нашы драматургі ў параўнанні з паэтамі, празаікамі да нядаўняга часу знаходзіліся ў куды горшым становішчы. Ім не было дзе друкавацца. Час ад часу з'яўляліся п'есы толькі ў часопісах «Полымя» ды «Малодосць». Наогул, у нашым часопісе знойдзецца месца самым розным жанрам. Творчым партрэтам драматургаў, акцёраў, рэжысёраў, аглядным і праблемным артыкулам, рэцэнзіям, інтэрв'ю. Выступаць і самі дзеячы тэатра, пісьменнікі...

— А як наконт аператыўнай інфармацыі?

— Будзем даваць інфармацыю пра кожны новы спектакль прафесійных калектываў. Назавём аўтара п'есы, прозвішчы рэжысёра, мастака, усіх выканаўцаў. Такія публікацыі адначасова стануць і свайго роду летапісам тэатральнага жыцця, бо праграмы звычайна губляюцца ды і выдаюцца яны цяпер несвоечасова. Побач з гэтымі звесткамі будуць і асобныя сцэны са спектакляў.

— Дарэчы, пра ілюстрацыі...

— Часопіс мяркуючы выдаваць у дзвюх фарбах, вокладкі ў чатырох, так што для ілюстрацый месца знойдзецца.

— Застаецца пажадаць вам, Анатоль Вікенцьевіч, поспехаў!

— На заканчэнне хачу сказаць, што на старонках часопіса могуць сутыкнуцца розныя погляды. Мы за плюралізм. У адным пазіцыя «Тэатральнай Беларусі» застаецца нязменнай. З першага нумара мы будзем трымаць курс на нацыянальнае Адраджэнне, на кансалідацыю творчых сіл, якім бліжэй працэс, што адбываецца сёння ў рэспубліцы, хто хоча жыць у суверэннай беларускай дзяржаве. І апошняе. У каталогу названы звышаны кошт аднаго нумара. У Міністэрстве культуры, Саюзе тэатральных дзеячаў знайшлі сродкі, каб падпісваю плату значна зменшыць. Кошт аднаго нумара — 70 капеек, на год — усяго 4 рублі 20 капеек. Пры цяперашняй інфляцыі гэта, канечне, танна.

Гутарыў
Алесь МАРЦІНОВІЧ.

УДЗЯЧНАЯ ПАМЯЦЬ?

Летась Ігар Голубеў скончыў аддзяленне скульптуры Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута. Ягоная дыпломная работа — аднафігурная кампазіцыя «Язэп Драздовіч» — атрымала высокую адзнаку Дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі, было рэкамендавана адліць работу ў матэрыяле. Паколькі для гэтай справы патрэбны грошы, якіх інстытут не мае, рэктар БДТМІ В. Шаранговіч звярнуўся да кіраўніцтва Беларускага фонду культуры з просьбай аб матэрыяльнай дапамозе, каб потым перадаць адлітку ў бронзе скульптуру школьнаму музею вёскі Германовічы Віцебскай вобласці.

Пасля абароны дыплама скульптару Ігару Голубеву падіснулі руку і сказалі: «Едзь уладкоўвацца на працу. Усё, што трэба, зробім». Але прайшло больш за год, а справа так і не зварушылася. Ужо двойчы скульптару даводзілася рэстаўраваць двухметровую пластылінавую мадэль, а фактычна — рабіць яе нанова. Адзінае, чаго хоча Ігар Голубеў, гэта каб ягоны твор дайшоў да глядачоў. Ён нават на ганарар не прэтэндуе, хоць у маладога скульптара матэрыяльных праблем хапае.

Дык няўжо ўшанаванне памяці Язэпа Драздовіча — гэта справа выключна для энтузіястаў? Няўжо ў дзяржавы (!!) не знойдзецца грошай на помнік чалавеку, які варты нашай удзячнай памяці?

П. ВАСІЛЕУСКІ.

«Няма гетмана Агінскага...»

Па прапанове Міністэрства культуры БССР і са згоды кіраўніцтва Слоніма і раёна рашэннем Гродзенскага абласнога Савета народных дэпутатаў у снежні 1989 года быў адкрыты ў горадзе Беларускі дзяржаўны драматычны тэатр.

Што і казаць, падзея не толькі ў культурным жыцці нашага старажытнага Слоніма, але і ўсёй рэспублікі. У Беларусі ёсць нямала раённых цэнтраў і з большай за Слонім колькасцю насельніцтва, але ж ніводны прафесійнага тэатра не мае. А тут! Здаецца, ухапіцца б за такую з'яву, усебакова падтрымаць яе, даць магчымасць маладому і кваліфікаванаму творчаму арганізму акрыяць...

Не, Міністэрства культуры і ўпраўленне культуры Гродзенскага аблвыканкома пэўныя захады робяць ды намаганні прыкладаюць. Накіроўваюць у Слонім маладых спецыялістаў, забяспечваюць матэрыяльнымі і грашовымі сродкамі. Але да ўсяго патрабуецца яшчэ сякое-такое жытло, каб калектыву не туляцца па чужых кутках...

Як вядома, у Слоніме пра-

З ПОШТЫ АДЗЕЛА МУЗЫКІ

ГЭТА—ЛЕПШАЯ...

Паглядзеў па БТ канцэрт беларускай песні. Гэта была новая праграма Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі, якую дапамагло правесці Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны.

Салісты аркестра В. Шчырыца, М. Скорыкаў, А. Саўленайтэ, В. Касенка, Ю. Скараход, У. Кудрын выканалі творы І. Лучанка, В. Сярых,

фесійных рэжысёраў, акцёраў, мастакоў-сцэнографістаў ды іншых прадстаўнікоў рэдкіх тэатральных прафесій не знойдзецца. Іх трэба запрашаць з іншых гарадоў, значна большых за Слонім. І калі такога спецыяліста ўдаецца ўгаварыць пераехаць у Слонім, то найпершая ўмова — забеспячэнне жыллем.

На жаль, на сённяшні дзень, хоць тэатр існуе ўжо больш як паўтара года, яму з мэтай забеспячэння і замацавання кадры спецыялістаў яшчэ ніводнай кватэры не выдзелена.

Летась у тэатр запрошаны шэсць выпускнікоў мінскіх творчых навучальных устаноў і тры вопытныя спецыялісты. Значная частка з іх да гэтага часу не мае мясцовай прапіскі, а што гэта азначае, пры цяперашняй талоннай сістэме? А калі ёсць сям'я? Паглядзеўшы на такое стаўленне да тэатра, некаторыя ўжо звольніліся. Дрэжны настрой і ў астатніх.

Запрошаны шэсць выпускнікоў інстытутаў і сёлета, але дзе ж іх пасяліць?

Хочацца, каб наш нацыянальны малады тэатр існаваў,

тым больш, што многім жыхарам Слонімскай і іншых рэгіёнаў Беларусі надоўга запомніцца спектаклі «Халімон камандуе парадом» маладога Беларускага драматурга У. Савуліча, «Не забыцца і паспець на сябе хамут надзець» паводле Л. Родзевіча, «Прынцэса і кароль» па п'есе У. Ягоўдзіка. Зараз тэатр рыхтуе пастаноўкі па драмах Я. Купалы «Тутэйшыя» і Л. Родзевіча «Пакрыўджаныя», а для дзяцей — спектакль-казку Кандрата Лейкі «Снатворны мак» і іншыя. Трэба шанаваць такіх людзей, як галоўны рэжысёр тэатра Мікалай Варвашэвіч, маладыя акцёры і рэжысёры, што працуюць з ім побач. Яны стараюцца рабіць усё, каб адрадіць нацыянальнае беларускае тэатр. А ў ім сёння гучаць беларуская мова, песні, музыка...

Неяк адзін з жыхароў Слоніма пакартаваў: «Няма на нашых адказных асоб-бюракрату гетмана Міхала Агінскага. Жыллём і будынкам за адзін год тэатр быў бы забяспечаны!» Застаецца з ім пагэдзіцца!..

Сяргей ЧЫГРЫН.

г. Слонім.

Усё было б выдатна, каб не памылкі і недакладнасці ў цітрах — па віне тэлебачання.

Канцэрт гэты, выправіўшы тыя памылкі, варта паўтараць па БТ і перадаць па рэспубліканскім радыё. Лічу, гэта лепшая беларуская праграма, паказаная Дзяржаўным канцэртным аркестрам Беларусі, якім кіруе заслужаны дзеяч мастацтваў БССР М. Фінберг.

С. ЯКІМОВІЧ,
студэнт МПІ імя М. Горкага.

«НАМ ПАТРЭБЕН ПОСПЕХ»

Прайшло паўгода, як Тэатр-студыю кінаакцёра пакінуў Барыс Луцэнка. Усвядомішы ды перажышы страту, калектыў парознаму імкнуўся прыстасавацца да запатрабаваньняў цяперашняга часу й глядача. «Паспрабавацца» на ролю мастацкага кіраўніка адважыўся кінарэжысёр Аляксандр Яфрэмаў, вядомы глядачам па фільмах «Наш чалавек у Сан-Рэма», «Давай пажэнімся», «Родная справа».

— Я і сам сябе перапытваў не раз: як так сталася, што я ўзяўся за адказную справу? Мяне запрасілі. Запрасілі акцёры. Самі. Шмат каго з іх я ведаю па ўдзеле ў маіх карцінах, з некаторымі вучыўся ў інстытуце. Дый наогул, шмат каму з іх я проста па-чалавечы сімпатызую...

— Як рэжысёра, вас заўсёды вылучала цікавасць да акцёраў, да іхніх творчых ды чалавечых лёсаў, але ж сцэна — не здымачная пляцоўна...

— Усе мы ў палоне нейкіх звыклых уяўленняў, фармулёвак, забабонаў... Работа ў кіно — перадусім работа з калектывам. У мяне няма тэатральных амбіцый. Я не буду ставіць спектаклі. Да іх я мушу да-

жыць, дарасці, засвоішы зусім іншую прафесію — тэатральнага рэжысёра. Кажуць, раз на сем гадоў чалавек мяняецца. Ёсць сцвярджэнне: каб найбольш каштоўна, пэўна існаваць, неабходна мяняць занятак, сферу дзейнасці, псіхалагічна сябе стымуляваць... Я з тых, хто хоча працаваць.

Маё стаўленне да тэатра — сумленнае, калі хочаце, узвышанае. Мая звышзадача — вярнуць тэатру-студыі колішні прэстыж, былую папулярнасць. У нас ёсць «зоркі» (назаву хоць бы У. Гасцюкіна, А. Булдакова, В. Кацянёва), якія шмат здзімаюцца, а вось на падмошкіх з'яўляюцца зрэдка. Дзякуй Богу, ніхто з іх яшчэ не нава-

жыўся кінуць тэатр-студыю. Значыць, існуе нешта нейкае, праз што ім цяжка пераступіць, значыць Б. Луцэнка заклаў такі трывалы, дыхтоўны падмурак, з якога не проста зняцца ды — упорчкі...

— Якім вы ўяўляеце сабе будучыню вашага тэатра?

— Было б занадта самаўпэўнена з піанерскім аптымізмам глядзець у будучыню. Я лічу, напрыклад, што ў тэатр заўсёды хадзілі асобы абраныя: колішняе становішча ў Мінску тэатра-студыі гэта выдатна пацвердзіла. Мастацтвам масавага глядача мы ніколі не зробімся.

Праблема тэатра — гэта не глядач, не акцёр, нават не рэжысёр. Праблема праблем — драматургія! Я думаю, нам варта звярнуцца на самае лепшае з напісанага колісь, добра пашукаць напісанае цяпер, але — не мітусіцца. Зрабіць паўзу. Радзикальныя рэформы, патугі на рэвалюцыю ў такім далікатным, крохкім утварэнні як тэатр — бесперспектыўныя.

— У сваім леташнім інтэрв'ю нашай газеце літаратурны кіраўнік тэатра-студыі Маргарыта Пухіна расказала пра сякія-такія новыя формы творчай работы: фестывалі малых формаў, анцёрскія вечарыны, самастойныя работы і г. д. Пра ўсё тое, што магло б ізноў падняць прэстыж тэатра-студыі...

— Ні ад чаго з прапанаванага колісь я не буду адмаўляцца. Але памяркуем разам: пік папулярнасці тэатра-студыі прыйшоўся на Б. Луцэнка, на ягоныя бліскучыя спектаклі ды на поспех рэжысёраў, якіх ён

запрасіў да супрацоўніцтва. Была трупа. Быў рэпертуар. Што змянілася за гэты час? Тая самая трупа, той самы рэпертуар (сёе-тое, натуральна, знята з пракату). Але раней на спектаклі хадзілі, а цяпер... Трыццаць чалавек у зале, — аднойчы канстатавалі нашы адміністратары.

— Надакучыла эстэтыка, перагледзелі ўсё, што магло, дарагаватыя білеты, непкая рэклама, няма добрага буфета, бяцца ехаць позна — спектаклі канчаюцца пасля дваццаці дзвюх гадзін...

— Думаю, прычына ў іншым. Стварэнне Тэатра-студыі кінаакцёра мела мэту высакародную ды ўжытковую адначасова: уратаваць акцёраў ад прастояў, даць ім пастаянны трэнінг, утрымаць пры кінастудыі трывалы, дыхтоўны акцёрскі асяродак. Прышоў поспех. Першы сапраўдны поспех, але, бачыце, поспех, — гэта зусім не сярэдня, незасяроджаны рытм жыцця, працы, творчасці. Пospех — гэта імклівая, энергастратная праца без права разняволіцца й спачыць. Вялікая колькасць выпадковых рэжысёраў ды выпадковых паставак апошнім часам апанавала тутэйшыя падмошкі. Разам з імі сышла і папулярнасць...

— А хто б мог зрабіцца для вас невыпадковым?

— Невыпадковым для нас мог бы зрабіцца, напрыклад, Мікалай Пінігін (з ім зараз вядуцца перамовы наконт пастановкі). Надышоў, нарэшце, час прафесійнага, і для іх ёсць велізарнае поле дзейнасці. Іхнія імёны — ужо гарантыя пэўнас-

ці, дыхтоўнасці. А мы хочам паранейшаму даваць пляцоўку пад самыя неверагодныя эксперыменты, тэатральныя вынаходніцтвы. Мабыць, яшчэ не забылі мінчукі колішняй «Лісістраты» паводле Арыстафана, — Валеры Рубінчыч, аўтар відовішча, сёлета адновіць сваю былую пастановку. Мы б хацелі, да прыкладу, перанесці на сваю пляцоўку спектаклі сёлета года выпускнога актёрскага курса Андрэя Андрасіка «Гуляем у Шэкспіра» ды «Камедыі» паводле К. Марашэўскага (мяне скланула, дарэчы, тое, што на гэтых бліскучых выпускных спектаклях у БДТМІ амаль не было глядачоў, — не было амаль нікога, зацікаўленага ў будучыні выпускнікоў, а каму, як не людзям зацікаўленым вывараць зарэз свае тэатральныя запатрабаванні?).

— А як ваша рэжысёрская кар'ера, здымкі? Ці збіраецеся вы іх перапыняць? Ці пад час работы на здымачнай пляцоўцы давядзецца перапыняць тутэйшыя эксперыменты?

— Для таго, каб вярнуць Тэатру-студыі кінаакцёра страчаны вобраз, колішняю папулярнасць, поспех, патрабуецца зашмат намаганняў, як я ўжо казаву, але — не так ужо і шмат часу. Нам патрэбен поспех, прасты поспех, як прадстаўнікам усіх сфер чалавечай дзейнасці. Нам патрэбен поспех, і мы зробім усё, каб атрымаць яго. Я не хачу кідаць кіно, але цяпер я адказваю і за тэатр...

Гутарку вяла
Жана ЛАШКЕВІЧ.

НАШЫ ГОСЦІ

АД ЛЮДЗЕЙ — ЛЮДЗЯМ

Без турысцкіх схем і без «засыўной» рэкламы яна сама знайшла тэатр оперы і балета, сама наведла ў антракце музыкантаў аркестра, шчыра падзялялася сваімі ўражаннямі. Яе выдатнае валоданне рускай мовай бянтэжыла (штося тут «не так»), але і прыемна здзіўляла музыкантаў. Госця тэатра аказалася прадстаўніцай Германскага Чырвонага Крыжа пры праўленні Беларускага Чырвонага Крыжа —

фрау Шміт. Яна ўжо некалькі разоў удзельнічала ў тэлеперадачах, розных пасяджэннях, прысвечаных выразнаму пытанняў дапамогі нашай рэспубліцы, якую напаткала чарнобыльская трагедыя. Штодзённая напружаная праца «на месцы» (у Мінску), пераезды ў Бранск, Гомель, Брэст і г. д. — гэта проста праца, ускладнены на яе абавязак...

— Вядома, калі гаварыць менавіта пра гэтую працу, афіцыйную місію, то і сама фрау Шміт мае быць прадстаўлена афіцыйна...

— Не трэба ўсё ўскладняць: мяне завуць Ева... Што ж датычыць справы гуманітарнай дапамогі, дык яе арганізацыя — гэта сусветная практыка.

— Мы, відаць, яшчэ не прывычаліся да гэтага, многія па-свойму разумеюць само паняцце «гуманітарны», але ж ведаюць, што з Германіі паступае найперш матэрыяльная дапамога, медыцынска.

— Так, але ж гуманітарная, на маю думку, гэта значыць перш за ўсё чалавечая дапамога, ад людзей — людзям. Вядома, у першую чаргу матэрыяльная: мы вязём тое, чаго не хапае хворым дзецям, наогул людзям, якія трапілі ў бяду. Кожны з нас разумее, што мы не можам дапамагчы ўсім, і нягледзячы на гэта, людзі ў Германіі не апускаюць рукі: трэба, каб на Беларусі ведалі, што вялікая частка ўсёй гэтай дапамогі ідзе ад простых людзей, якія па ўласнай ініцыятыве збіраюць грошы, купляюць тавар, заказваюць грузавікі і дастаўляюць гэтыя непасрэдна на месца (у бальніцы). Такім чынам, гэта матэрыяльная дапамога, але яна прыводзіць да паляпшэння ўзаемаадносін паміж людзьмі. Тут аднолькава важна і адно і другое, я не магу гэта некалькі падзяляць. Думаю, што тыя людзі, якія атрымалі дапамогу, бачылі яе сваімі вачамі, павінны быць расчулены. Урэшце, усё гэта пашырае і іншыя формы зносінаў.

— Ева, вы цяпер ведаеце, і пра наш тэатр оперы і балета...

— Заўсёды, калі я трапляю ў новы горад, стараюся як мага

хутчэй з ім пазнаёміцца. Так і гэты раз. Я проста шпაცыравала па горадзе і апынулася каля опернага тэатра. Прызнацца, я і не ведала, што ён ёсць у Мінску, бо да гэтага працавала ў Брэсце і пачувалася там даволі сумна, а тут — оперны тэатр! Гэта было лепшае, што магло адбыцца ў той вечар! Я купіла білет і ўсё...

— А які спектакль ішоў?

— «Яўгенія Анегін». Я не ведала, якая гэта опера, але сам раман — першая кніга, якую я прачытала на рускай мове, і мне, натуральна, зрабілася цікава, як гэта будзе выглядаць у оперы.

— І якія ж уражання?

— Музыка мне спадабалася, але слухаць было вельмі цяжка, у зале было вельмі шумна, відаць, прыехалі школьнікі, размаўлялі, круціліся... Так немагчыма, поўная знявага артыстаў, як можна?.. Увогуле ж я вельмі радавалася, што магу пайсці ў оперу, бо дома, у Германіі, не маю такой магчымасці: справы, клопаты, як і ва ўсіх. Вось калі была маленькая, хадзіла вельмі часта. Бацька наш захапляўся операй, і гэта, відаць, перадалася ўсім дзецям. Мой брат, напрыклад, стаў адным з лепшых кантрабасістаў у свеце, яго часта запрашаюць праводзіць курсы па павышэнні выканавчага майстэрства, якія традыцыйна праводзяцца ў многіх краінах.

— Ева, вы гэтак натхнёна і проста расказваеце, што ўзінае ўражанне, быццам цяга да оперы — адна з уласцівасцяў культурнага выхавання ў Германіі.

— Я б не сцвярджала гэта катэгарычна... У той жа час мне

вельмі спадабалася ў Мінску «Вясна связчанная» Стравінскага — у плане сувязі музыкі і сцэны, менавіта работа балетмайстра. Што датычыць опернага жанру, дык асабіста мне здаецца, што опера дае больш спажывы для роздому і перажыванняў: жывы голас, дзівосныя арыі ажыўляюць некалі саму музыку, таму мне больш падабаецца опера.

— Я ведаю, што вы слухалі і нашу «Тоску»...

— І мне вельмі спадабалася. Наогул, дзівосная музыка Пучыні мне вельмі падабаецца: арыя Каварадосі, сола кларнета (дарэчы, было выканана выдатна). Высокі ўзровень аркестра ў цэлым і многае іншае дало мне сапраўднае задавальненне. Я слухала некалькі «Тоску» ў Заходнім Берліне — было сумнавата. Але, відаць, маюць значэнне час, умовы жыцця: тут, у Мінску, я больш інтэнсіўна ўспрымаю ўсё: чым больш стомлены чалавек, тым больш прыемна ў тэатры. Гэта такія мае ўласныя высновы. У Берліне жыццё маё больш разнастайнае, і вечар у оперы можа падацца сумнаватым...

— Нават калі да вас прыязджаюць «зоркі» опернай сцэны?

— Вядома, на такіх спектаклях вышэйшы ўзровень, але ў нас яны даволі часта ператвараюцца ў «прэстыжныя» мерапрыемствы для эліты. Гэта, на мой погляд, не вельмі прыемная публіка. Музыка для іх — нібы «зачэпка», яны мала яе слухаюць, для іх важны сам факт: Берлінская філармонія, тэатр... Але ж гэта агульнае

ўражанне, думаецца, што сярод і гэтай публікі ёсць прыемныя выключэнні. Я ж, калі бывала на такіх канцэртах, адчувала сябе не вельмі камфортна...

У нас, як і ў вас, ёсць праблемы ў плане папулярнасці класічнай музыкі, наведвання канцэртаў. Напрыклад, у нашай школе, дзе я займаюся іграй на фагоце, ёсць такая традыцыя: на свае канцэрты мы самі рассылаем запрашэнні сябрам, знаёмым (бясплатна, вядома). Кожны з нас, удзельнікаў ансамбля фагатыстаў (розныя склады — квартэт, квінтэт, т. зв. «хор», дзе многа ўдзельнікаў), рассылае да 30 запрашэнняў, а па іх на канцэрт прыходзяць толькі 3—4 чалавекі! Нават з прафесіяналамі такое бывае: мая настаўніца па фагоце іграе ў прафесійным квінтэце, канцэрты якога «праходзяць у гарадской Ратушы, дзе адбываюцца пасяджэнні берлінскага парламента, і на гэтыя, добра арганізаваныя канцэрты прыходзіць 40—50 чалавек...

— Ева, калі ласка, раскажыце крыху пра школу, дзе вы займаецеся. І што, як вы думаеце, вымушае чалавеча іншая прафесія займацца музыкой?

— Музыкальная школа такога тыпу — гэта грамадская ўстанова, дзе людзі маюць магчымасць займацца не толькі на музычных інструментах, але і рэалізаваць свае жаданні ў іншых галінах мастацтва. Напрыклад, у нашым раёне горада жывуць турэцкія сем'і. У школе ёсць для іх спецыяльныя курсы па турэцкіх танцах — туды могуць хадзіць усе, каму гэта цікава, і гэта дазваляе паляпшаць зносіны паміж людзьмі розных нацыянальнасцяў, бо людзі больш даведваюцца пра нацыянальныя традыцыі, культуру розных народаў і паважаюць іх. Сама я вельмі люблю музыку. Фагот для мяне — тое самае, што для іншых спорт. Даволі высокі рытм жыцця, спешка — ад усяго гэтага трэба хоць крыху адсабляцца. Амаль штодня я знаходжу хаця б гадзіну, каб пазаймацца на фагоце. Ужо сфарміравалася патрэба: калі часам я гэтага не магу зрабіць, то адчуваю сябе не зусім нармальна. У дзяцінстве ж я займалася на скрыпцы і, памятаю, што проста ненавідзела яе. Мае зна-

чэнне яшчэ і тое, што на фагоце ў мяне многае атрымліваецца, і ў гэтым таксама прычына маёй зацікаўленасці: хуткі поспех, г. зн. калі праз кароткі час навучання ў цябе ўжо можа атрымацца прыстойны гук на інструменце і ты можаш сыграць нават прасцейшую партыю ў ансамблі.

— Думаеце, што гэта ўжо на ўсё жыццё і фагот вы не кінеце?

— Не-не, ні ў якім разе! Тым больш, я купіла сабе новы «Геккель»!

— Ева, я ведаю, што вы адначасова займаецеся ва ўніверсітэце і цвёрда вырашылі ў бліжэйшы час яго скончыць. Якая тэма вашай дыпломнай работы?

— Тэма прыкладна гучыць так: «Лінгвістычны аналіз рускага перакладу «Літоўскага статута». Гэта сам па сабе вельмі цікавы дакумент, з якога можна даведацца, напрыклад, пра традыцыі і адносіны ў сям'і, правілы, якія рэгулююць іх і г. д.

— Па-руску вы размаўляеце амаль без акцэнта...

— Руская мова для мяне — гэта рэалізацыя патрэбы ў ведах. Каб удакладніць, я ездзіла ў Францыю ў Інстытут рускай мовы (ёсць і такі!). У мяне доволі вялікі і практычны вопыт, я шмат разоў была ў Саюзе.

— Ева, не шкадуеце, што трапілі да нас? У вас доволі цяжкая работа, шмат клопатаў амаль штодзённа...

— Наадварот, я ўдзячная выпадку, які даў мне магчымасць не толькі ўдакладніць свае веды, але і пазнаёміцца з цудоўнымі людзьмі, з культурай беларускага народа і ўнесці свой паслыўны ўклад у справу гуманітарнай дапамогі трапіўшым у бяду.

— Вялікі дзякуй, Ева, за гутарку і за тое, што вы робіце як супрацоўнік Чырвонага Крыжа. Вельмі важна, што справай гуманітарнай дапамогі займаюцца людзі ўлюбёныя ў мастацтва, музыку, тэатр, захопленыя мовазнаўствам. Будзем удзячныя гэтым людзям.

Пятро ДУДАРЭНКА.

ПЕРАКЛАДЫ

Західжан Абідаў жыве ў Ташкенце. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, заслужаны работнік культуры Узбекскай ССР.

Ён аўтар многіх паэтычных зборнікаў. Перакладаў таксама на Узбекскую мову творы Лермантава, Шаўчэні, Купалы, Бахана, Гамзатава, Міхалкова, Ш. Пецефі і іншых паэтаў.

Західжан АБІДАЎ

Здзіўленне

З франтавога бланкета

Змоўк гней гармат на ратным полі,
І чэргі чуюцца радзей.

На полі смерці, полі болю —
Астанкі тэнкаў і людзей.

І поле бою пацішэла.

Над намі страшна ноч вісіць.
Часць наша курчыцца ў траншэях,
Хто трызніць, хто у сне крычыць.

У хмарах месяца не ўбачыць,
Крывавы бок мільгнуні і знік.
Як сгэзы, кроплі зор дрыжачых
У жалбе коцяцца наніз.

ЧОРНАЯ БЫЛЬ

КРЫК СПАКУТАВАНЫХ ДУШ

Неяк на гарышчы, сярод сваіх старых школьных сшыткаў, я выпадкова ўгледзеў зжоўклую паперчыну, на якой рудой шасцікласніка быў выведзены спіс працадзён: капіў салому, цягаў копы на лузе, падграбаў за валакішай, накладваў сена на валакішу... І так васьць амаль кожны дзень усё лета. Пах таго сена з далакага маленства дагэтуль вяртаецца да душы, красу надпрыпяцкіх лугоў да скону захаваў ў чэпістая дзіцячая памяць. А якія стагі ставілі там нашы дзяды і бацькі! Сёння ім ужо многім паставілі помнікі, а заліўныя надпрыпяцкія лугі разбойна ператвораны ў вечную мёртвую зону.

Ледзь не чвэрць веку мінула з таго часу, як родны кут выправіў мяне ў «людзі», і чырванабокі «карусы» штогод імчыць мяне ў любы сэрцу палескі край. І менавіта ў ліпнёвую пару, у самы разгар сенажаці душа мая рвецца дахаты, не стае ёй водарных сенакосных абшараў. Толькі ж не пра духмяны водар сена будзе мой сказ. Сёлетні прыезд у родную вёску асабліва пакутны. Яна пакутліва дажывае свае апошнія месяцы і пакрысе спраўляе хаўтуры сваім апошнім радыяцыйным блакіднікам. Ці чулі вы пра хойніцкую вёску Губарэвічы? Гэта родная сястра Бабчына, што з болей апета Міколам Мятліцкім у ягоным «Палескім смутку». Яе напатак жохотны чарнобыльскі лёс. Сціплая, гаротная, руплівая, як і многія яе суседкі, яна спакая слэзна развітавецца са сваімі насельнікамі, якіх перасяленчая навала раскідае па ўсёй Беларусі. Насвіж, Дзятлава, Маладзечна, Смаргонь, Орша, Талачын, Жлобін, Крупкі — васьць далёка няпоўны спіс адрасоў маіх былых аднавяскоўцаў. Ды хіба толькі іх? Пякельны боль агортае душу за далейшае жыццё старых дзядоў і бабуль, змушаных дажываць свой век сярод чужых людзей і ў нязвыклых келлях вялікага горада. Што да маладзейшых, дык ім прасцей. Яны змалку выхоўваліся жыць у агульных стайнях. Ды каб хоць яны размяркоўваліся па-божаму! Пра якое толькі бяспраўе і нейтаймаванае безуладдзе не наслухаешся ад адчайных людзей, якім выпала ў рэчце рэшт чарга на перасяленне ў чыстую зону. Мужу маёй былой аднакласніцы (настаўніку па прафесіі) прапанавалі мясцовыя кіраўнікі парабіць лета на камбайне. Калі ён адмовіўся, яго ў пакарэнне выкрэслілі са спісу перасяленцаў у Мінск. А ў іх дзеці школьнага ўзросту. Прыгожа пішуць пра адпачынак нашых

Пражэктар неба разразае.
Сясцёр ледзь чутны галасы.
Гарыць ракета, штоць шукае,
След ад крывавай паласы.

Над намі смерць, як воран чорны.
Я ад яе не пабягу.
Хоць я, здаецца, непакорны,
Ад сну ўтрымацца не магу.

І дзіва! У соннай крутаверці,
Там, дзе трызненне паласне,
Прайшла ты праз заслоны смерці,
Рашуча ёй сказала: «Не!»

Я зноўку бачу поле бою.
Дзе ты, любімая мая!
Гарыць раненне кулявое,
Ды паміраць не смею я.

Твая любоў мяне трымае.
У бой святы яна вяла.
Хто любіць, той не памірае:
Ты выжыць мне дапамагла.

Чорны хлеб

Заўсёды па ўрачыстых датах
(Мінула многа летаў, зім),
Як роўны з белым хлебам свята
Хлеб чорны на стала маім.

Хлеб чорны грубага памолу,
Вайною чэргі ён збіраў.
Той самы хлеб, які у голад
Людзей карміў і саграваў.

І быў той хлеб найдаражэйшы,
Жыць без яго ніхто не мог.
З ім адступаў я ў сорах першым
І ў сорах пятым перамог.

Даўно я зняў шынель салдата.
Вайна убачыцца у сне.
Ды чорны хлеб, як тая святасць,
Сумленне, чэсць ён для мяне.

Аб сябрах

Есць сябры —
яны ў дарозе свецяць,
Быццам сонца шчодрое вясной.
І ў радасці, і ў горы нас прывецяць,
І ў цяжкі час — яны за нас сцяной.

Есць сябры...
З усмешкай сустракаюць,
Ды не ўбачыць цеплыні вачэй.
Трапіш у бяду — не заўважаюць:
Моў, самі жывецца не лягчэй.

Светлым днём
яны ў застоллі з намі,
А ў бядзе, у горы — не відны.

Гучна называюцца сябрамі,
Ды парой, як ворагі, яны.

Шчаслівы

І не поўняй, рассяяна лікам імгла,
Тваім лікам. Адбіўся ў эфіры нябесным.
Я падумаў, ты косы свае распяла:
Увесь свет перапоўнены водарам веснім.

Закрываеш ты твар — і нябёсы тады
Засцілае сучэльная хмара густая.
Ледзь самкнеш вочы-зоры, нібы

ад бяды,
І нябесныя зоркі свяціць перастануць.

Як адкідаеш пасмачку з лобу валос,
Сонца яркім святлом адзавецца на гэта,
Ад цябе ён залежыць, зямлі усёй лёс,
А магчыма, адно толькі — шчасце паэта.

Расцеітае, пышнее ружовы твой сад,
Ля яго я хаджу, паглядаю нясмела.
Падары мне ты толькі адзіны пагляд,
Пакуль сэрца ад горы датла не згарэла.

Усміхніся, каб свет азарыўся вясной...
Ты — каханне маё і пакута, і доля.
Нібы птах, трапячуся я ў пастцы тваёй,
Твой шчаслівы палон. І не трэба мне

волі.
Перакладаў Юрась СВИРКА.

ты, людзям, якія шосты год нясуць на сваіх плячах гора і смутак палескай зямлі. Не па сваёй волі кідалі яны свае абжытыя мясціны і ехалі ў свет, дзе іх прымалі без асаблівай радасці, бо кватэрная праблема існуе ў нас усюды. Не адну сям'ю перасяленцаў з вёскі Савічы Брагінскага раёна прытуліла чэрвеньская зямля. Так, зямля сардэчна прыняла людзей, а васьць у мясцовых улад, напрыклад, у Мікалая Васільевіча Маруданкі, дырэктара саўгаса «Краснадарскі», не заўсёды стае спачування і спагады да сваіх новых жыхароў. Пераход на новыя метады гаспадарання ён, відаць, успрыняў на свой капіт і дагэтуль блытае паняцці «кіраваць» і «правіць». Калі адзін з перасяленцаў адважыўся дазнацца, чаму яму не плацяць 60 рублёў кампенсацыі, то гэтым наклікаў на сябе «царскі» гней. Адміністрацыя саўгаса давялося ўрэшце выплаціць грошы, але... зрабілі яны гэта за кошт 50-працэнтнай надбайкі да заробку. Затое, калі малады абаронца справядліваасці пайшоў у сельсавет прасіць даведку на набыццё без чэргі мэблі, яму беспардонна адказалі, што даведкі кончыліся і «нас не хваляе, на чым вы спіце». Я ўжо на кажу пра паляпшэнне жыллёвых умоў. Даве сямі жывуць у адной кватэры, а дырэктар так вырашыў жыллёвае пытанне: «Вам грошай кучу далі — васьць і будуйце самі». Мала таго! Неўтаймаванага шукальніка праўды ён перавёў са зваршчыкаў у наладчыкі на жыллёвагадоўчую ферму, заробак яго склаў... 60 рублёў. Давялося хлопцу скардзіцца раённаму начальству, якое, на шчасце, аказалася на вышыні і не дало яго ў крыўду.

Людзі шкадуюць, што павыязджалі са сваіх насяджаных гнёздаў, бо не ўбачылі чалавечых да сябе адносін. Таму й не дзіва, што некаторыя цэлымі вёскамі вярнуліся на

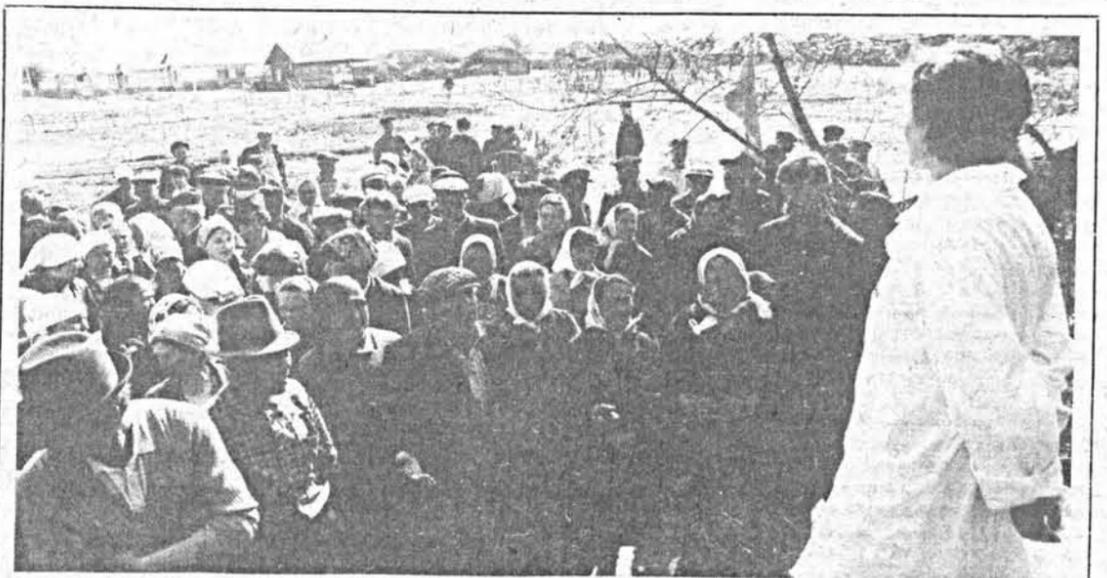
зад і сёння жывуць там. «Што гэта за перасяленне, калі там, як і ў нас, плацяць «грабавыя»? — справядліва абураліся яны. Як у вёсцы Карані Светлагорскага раёна, дзе збудавалі цэлы пасёлак для «чарнобыльцаў». І можаце ўявіць сабе становішча мацярю, якія з маленькімі дзеткамі змушаны перабрацца з вялікага пекла ў малое. Такая ж карціна атрымліваецца ў Жлобінскім раёне. Карэнныя жыхары здзіўляюцца мужнасці і цярдлівасці перасяленцаў, бо пасёлак іхні размешчаны ледзь не за 3 кіламетры ад самой вёскі, да цэнтральнай сядзібы саўгаса кіламетраў 10. «Ні школы, ні дзіцячага садка ў нас няма. А калі, не дай Бог, дзіця захавае, то хоць крыкам крычы, — дадала маладая жанчына, што прыхацала з вёскі Стралічавы Хойніцкага раёна. — Хаты там добрыя, на трэба Богу грашыць, але ж у скляпах вада стаіць. Паліць у печы няма чым. З сабой нічога не даюць браць з паліва, маўляў, не трэба нам ваша радыяцыя, у нас сваёй удосталь. Людзі абураліся, а нас «судзіла»: «будзецца перабрацца, нічога зусім не атрымаецца». Дачка машыністкі з хойніцкай раённай газеты «Ленінскі сцяг» пераехала ў Талачын. Там ёй, майстру-сыраробу, выдзелілі катэдж, дык ёй жыццё не даюць — зайздросціць. Што й казаць, цяперашні ўсеагульны дэфіцыт падгроб пед сабе не толькі рэчы, а і душы людзей.

Мае субяседнікі не называлі сваіх прозвішчаў. І не ад страху, што ім будучы помсціць. Хутчэй ад безнадзейнасці іх гаротнага становішча.

«Калі ваш артыкул дзе-небудзь надрукуюць, — сказала мне на развітанне хойніцкая настаўніца з выселенай вёскі Аравічы, — дык хай гэта будзе крык нашых спакутаваных душ».

Мікола ЛЯШЧУН.

г. п. Лагойск.

Лета 1986 года. Хойніцкі раён.

Фота Ю. ІВАНОВА.

«ЧАЛАВЕК СТВОРАНЫ НЕ ДЛЯ ПАМІРАННЯ...»

(Пачатак на стар. 13).

РЭМАРКА. Вясной 1990 г. кіраўніцтва Мінскай ЦЕХБ заснавала ў Мінску нэмп (цэнтр) хрысціянскай місіі «Гедыён». За гэты час «гедыёнавы браты» распаўсюдзілі ў гатэлях, школах, ВНУ, вайсковых часцях, месцах зняволення каля 100 тысяч кніжак Новага Запавета. Батыецкія святары выступілі таксама з ініцыятывай стварэння Біблейскага таварыства Беларусі, праз якое ў ліпені г. г. з Канады атрымана першая партыя Новага Запавета ў перакладзе на беларускую мову — каля 20 тысяч экзэмпляраў. Кнігі ўжо з'явіліся ў царкоўных кісяках.

— Здаецца, у нашым грамадстве больш пакутаў, чым разняволення чалавека. Сама палітыка, як пісаў нядаўна ў часопісе Маскоўскай Патрыярхіі п. Алексіі ІІ, з'явілася «опіумам для народа», закілаўшы народны рух у агрэсіўныя мітынговыя баталіі. А пакуты, пакуты матэрыяльныя, не перапыняюцца...

— Сэнс пакут — самае цяжкае пытанне для ўсіх пакаленняў, яму прысвечана шмат багаслоўскіх кніг. Людзі багаможны часта абурваюцца: маўляў, чаму мяне пры ўсёй праведнасці спасцігаюць няшчасці (хваробы блізкіх і да т. п.)? Трэба разумець, што перад выпрабаваннямі лёсу ўсе роўныя — і праведныя, і грэшныя. Сэнс выпрабаванняў — выхаванне моцы чалавечага духу, каб быць падрыхтаванымі да жыцця вечнага. І ведаецца, — я шчыра веру, што беларускі народ будзе памілаваны Богам... Наш народ ніколі не стаяў над кімсьці, нікога не катваў; наадварот — мы ўсіх гісторыю трывалі здэк і прыгнёт, таму наш народ больш хрысціянскі. Такі народ абавязкова будзе памілаваны.

— Уладзімір Янаўлевіч, парайце, калі ласка, нашым чытачам, як правільна чытаць Біблію. Ці мае значэнне мова гэтай кнігі?

— Вялікае значэнне мае мэта, з якой чалавек бярэ ў рукі гэтую «кнігу кнігаў». Адна справа — знаёміцца з ёй як з гістарычным ці літаратурным помнікам, іншая — шукаць адказаў на філасофскія пытанні быцця. Толькі пры апошняй умове Біблія адкрые свае запаветныя таямніцы, адкажа на ўсе глыбокія патрэбы душы. У такіх чытачоў пад уздзеяннем тэкстаў Бібліі прычынаецца дрэмаючае сумленне.

Для тых, хто хацеў бы дэтальна даследаваць Біблію, патрэбна вывучыць старажытнаўраўскую і старажытнагрэчаскую мовы і чытаць біблейскія тэксты ў арыгінале. Хрысціянскія ўсё канфесійна Савецкага Саюза карыстаюцца на сёння рускім сіндальным перакладам, зробленым больш за 100 гадоў таму. Нягледзячы на час, гэта выдатны пераклад, які дасюль не страціў сваёй прыгажосці.

Натуральна, для беларусаў найлепей чытаць Біблію на роднай мове, але, на жаль, задавальняючага перакладу на беларускую мову пакуль што няма. Дзіва мову мы падзабылі, асабліва дарослае насельніцтва ў гарадах. Новае пакаленне пачынае вывучаць мову ў школе, і пэўна, яму спатрэбіцца Біблія на роднай мове. Спадзяёмся, што такі пераклад у хуткім часе з'явіцца.

— І ў заключэнне — такое пытанне: што нас чакае ў будучым, у чым выйсьце з цяперашняга духоўнага крызісу?

— На апошняй старонцы Бібліі чытаем: «Вот иду скоро и возмездие мое со мною, чтобы воздать каждому по делам его» (Откр. 22, 12). Біблія гаворыць, што на змену новазапаветнаму перыяду прыйдзе абсалютна новая, блаславенная эпоха — Тысячагадовае Царства Ісуса Хрыста. Гэта будзе царства, дзе ўсе народы будуць з радасцю служыць Хрысту, пакланяцца адзінаму Богу, жыць у міры і згодзе: «Перекутут мечи свои на орала и копыя свои на серпы; не поднимет народ на народ меча, и не будет более учиться воевать» (Ис. 2, 4). Усе прыкметы набліжаючага часу бачныя: чытайце ўважліва Біблію. Ужо збыліся шмат якія біблейскія прароцтвы, збудзецца і працоцтва аб Другім Прышэсці Ісуса Хрыста і ўсталяванні яго царства на змучанай зямлі.

Канец новазапаветнай гісторыі добра апісаны ў «Откровении Иоанна Богослова» (Апакаліпсісе). Але пік атэістычнай цывілізацыі яшчэ наперадзе, наперадзе і цяжкія прыродныя катаклізмы. Толькі не трэба думаць, што зямля і народы загінуць ад атамнай, экалагічнай альбо іншай катастрофы: Бог гэтага не далапусціць. Народы яшчэ ўбачаць нашу планету квітнеючым раем, напоўненым прыгажосцю і лагоддзям, але шлях у яго пралягае праз пакаянне і зварот да Бога і веры.

Юрась ЗАЛОСКА.

У 1944 годзе Сталін падарыў «народнай» Польшчы Беласток і Беластоцчыну. Так у гады самадзяржаўя імператар даў сваім фаварытам вёскі і прыгонных сялян. Адаючы гэтую зямлю Польшчы, Сталін выракаў беларусаў на здэк і пакуты.

Летась мы перадрукоўвалі з беластоцкай «Нівы» артыкул Яна Максімука «Попел і памяць» [«ЛіМ», 17 жніўня 1990 г.].

У ім апавядалася пра злачынствы польскіх фашыстаў, пра генацыд беларусаў, які ажыццяўляла на Беластоцчыне Армія Краёва. Але не лепш за АКАўцаў ставілася да беларусаў і дзяржаўная ўлада, і польскае насельніцтва «народнай» Польшчы...

Пра гэта — новая публікацыя Я. Максімука з той жа беластоцкай «Нівы».

КАШМАР, АД ЯКОГА НЕ ПРАЧНУСЯ

Фронт прайшоў праз Беластоцчыну летам 44-га, адкаціўся на захад. Па гарачых слядах Чырвонай Арміі прыйшла новая ўлада, прыйшлі на Беластоцчыну АКАўцы... Не прыйшоў жа адані спакой і мір. Лілася кроў, гарэлі вёскі ў жудасных 45-м, 46-м... Яшчэ нядаўна называлі той перыяд змаганнем за ўмацаванне народнай улады — часам класавай барацьбы. Загінуўшым у змаганні героям пераможца боку паставілі помнікі, напісалі пра іх кніжкі, паназывалі іхнімі імёнамі вуліцы, школы... Пасля 45 гадоў кола гісторыі закруцілася ў другі бок, і героямі сталі ворагі папярэдніх герояў, а час той называлі змаганнем за вольную і непадлеглую Польшчу... Паявіліся новыя помнікі, кніжкі, імёны вуліц і школ...

Нехта сказаў: айчына там, дзе народ і магілы ягоных герояў. У 45-м і 46-м на Беластоцчыне гарэлі беларускія вёскі, лілася беларуская кроў. Мой народ у тым змаганні не стаў ні пераможцам, ні пераможаным. Ён, што й казаць, не мае шанцаў займець герояў тае пары. Яму васталіся на памяць магілы ахвяраў у неайчынай зямлі.

Пра адну такую магілу апавядае гэты тэкст. Паслухайце.

Васіль ЯКУБЮК: Рок 46-ты, 18 красавіка банды прыйшла грабіць нашу вёску, Стадзвічы. Мой брат якраз быў выйшаў за дому, яго схпілі на вуліцы. Павязеш нас, кажучы. Брат казаў — моё, я вас не ведаю. І кінуўся ўцякаць. Засеклі яго з аўтаматаў на месцы. Яму ішоў пятнаццаты год. Мінуў тыдзень, і яны паявіліся надвечоркам зноў. Заходзіць адзін у хату. Кантынгент здадзены? пытае. Тады воіны ездзілі па вёсках за кантынгентамі. Але я бачу: нейкі ён не той, не з

таго войска. У кажуху, адзін пісталет за халяваю, другі за паскам. На што чакаеце? Выводзьце каня! Вывелі мы каня, татуль кажа: я павязу. Ну, стары, добра, кажа той. Мама кліча мяне: хадзі на вачэру. Іду я дахаты, але бачу на вуліцы — едуць, вязуць парсюкі, мяшкі, кучу іншага добра на фурах. І двух нашых з вёскі паганяе, Плісюк Іван і Садоўскі Афанасій. Пералаяканыя, самі не свае. Ага, думаю, такая справа. Толькі я паспеў увайсці дахаты, як убягае другі: Рукі ўгору! Бачу, знаёмы. Быў у міліцыі, потым пайшоў у банду, а з банды, скурвысына, забралі на службу да УБ. Альбін яго называлі, а на праўду — Адальф Нівінскі, з Нівіна Старога, тры вярсты ад Стадзвіч. Са «шляхты». Выводзь маладую кабылу, кажа мне. Ведзь, што маем. Я выйшаў, наложыў аборку і вывёў кабылу. Ён уззяў павадок і кажа — вон, вам тут не месца, а ў Расіі. А матуля кажа: бацька, вазьмі дакументы. А татуль кажа: ужо дакументы аднаму душу вынялі, то й мне вымуць. Мне дакументы непатрэбны. А такі адзін сярун, з Філіп, з хутара, зайшоў у хату і пазбіраў тое, што папала пад руку — нагавіцы, гарнітур, палатно, і панёс на фурманку. Бацька выехаў і ўжо не вярнуўся...

Цяпер што? Таго самага року, канец кастрычніка, я быў у Бельску. Ажно спатыкае мяне адзін знаёмы і паказвае — глядзі, бандыт ідзе! Бачу — ён, Адальф Нівінскі. А з ім УБоўцы. Я падбягаю і крычу: ах ты такі-сякі бандыт, дзе майго бацьку паклаў? А УБоўцы мяне пад рукі і заводзяць да каменданта. Калі яшчэ раз гэтае паўторыцца, кажа іхні камендант, дастанеш пяць год, а калі яго хоць кранеш — табе пятнаццаць. Я й не стаў пытацца, дзе мой бацька ляжыць. Аказваецца, Нівінскага УБ узяло пры нападзе на Ядзвічы, прыпомнілі сабе,

што быў у міліцыі, і ўзялі на службу, як такога сабаку, што мае выстаўляць ім бандытаў. Потым ён служыў у Беластоку, на Юравецкай. Памёр прошага року... Прайшло 45 гадоў, а я й не ведаў, дзе ляжыць мой бацька, Язэп Якубюк, у якой магіле.

Сцяпан ПЛІСЮК: Так, я быў дома, як бралі майго бацьку, Івана Плісюка. Мала што, а я й сам галавою налажыў бы. Бацька пайшоў запрагаць коні, а той бандыт застаўся ў хаце і давай ператрасаць кучэркі, забірае адзенне. Я кажу: пане, пакінь мне хоць адны нагавіцы. А ён за пісталет. Я паспеў скачыць за дзверы і зачыніць за сабою — куля раструшчыла замок, але мяне не зачпала, хоць я і думаў сабе ад страху: жывы я ці мёртвы? Ён панёс тое, што набраў, на фуру. Сястра мая кажа: уцякай, бо як вернецца, то табе хана. Я ўцёк цераз вако і схаваўся ў суседа. Бацькі свайго я больш не бачыў...

Вера САДОЎСКАЯ: Свёкра майго, Афанасія Садоўскага, забралі разам з Якубюком і Плісюком. Нашы якраз вярнуліся з поля. Было гэта на Велікодным тыдні, у аўторак пасля Верніцы. Яны пайшлі ў клуню рэзаць сечку. Я забачыла нейкае войска ў вёсцы і бягу да іх у клуню, кажу: хавайцеся, бо прыйшлі грабіць. Свёкар выпраг коні і паставіў у другую клуню, мой чалавек схаваўся ў прыстаранку. Але іх знайшлі. Я прашу, каб маладую кабылу пакінулі, бо жарабя ў яе малое, тры тыдні. Яны зараз зернуцца, казалі бандыты. Потым прыйшлі дахаты і бралі ўсё, што знайшлі: пабралі сукенкі, што я пашыла дзецям пад Вялікдзень, кажух, нават насенную канюшыну забралі. І яшчэ палатно, што ў нас пакінула суседка. Забралі парсюка, што мы закалолі, каўбасы, другога парсюка застрэлі і таксама забралі. Збожжа за-

ВЯРТАЮЧЫСЯ ДА НАДРУКАВАНАГА

Міфы застаюцца міфамі

Жаданне аўтара артыкула М. Цубы «Якой была вайна 1812 года для Беларусі» («ЛіМ» за 7 чэрвеня г.г.) па-новаму асвятліць падзеі вайны 1812 г. і яе значэнне для Беларусі, вядома ж, зразумелае — адысці ў разглядзе гэтага пытання ад стэрэатыпаў. Сёння, калі беларусы абуджаюцца ад летаргічнага сну, які быў насланы непрыхільнымі для існавання самастойнага беларускага этнасу сіламі, пераацэнка поглядаў на мінуўшчыну нам асабліва патрэбная, бо прыхільнікі адзінападдзельнасці трох усходнеславянскіх этнасаў у сваіх пабудовах нам адводзяць месца малодшага брата з казкі «Канёк-Гарбунок». І трэба сказаць, калі меркаваць па шматлікіх публікацыях у друку, робяць гэта дасюль з незвычайным поспехам, бессаромнасцю і хітрасцю, ацэньваючы розныя справы мінулага не з пазіцыі беларусаў.

Перагляд такіх спроб надта патрэбны. Але які? Здаецца, толькі на аснове вывучэння гістарычных крыніц і супастаўлення поглядаў даследчыкаў розных часоў, розных этнасаў і розных напрамкаў. Ці зробіў гэта М. Цуба?

На жаль, не. Пры чытанні артыкула

адчуваецца звычайная для савецкай гістарыяграфічнай традыцыі схематычнасць. Для яго аўтара існуюць толькі некалькі этнічных групак насельніцтва; рускія чыноўнікі, яўрэі, польскае і паланізаванае насельніцтва і беларусы. Разумею, што М. Цубу не хочацца разглядаць класавы склад насельніцтва Края, але, у гэтым сэнсе, аднаго ў сваёй схеме ён усё ж такі не пазбег, вылучыўшы рускі чыноўнікаў, як прадстаўнікоў пэўнай са слоўнай групы. А як быць з паланізавааным насельніцтвам? Беларусы яны ці не?

Падводзіць М. Цубу жаданне этнічнага акрэслення дэлегацыі М. Агінскага да Аляксандра І. Ён не прыводзіць доказаў таго, што гэта была «беларуская» дэлегацыя. Яна была такой жа беларускай, як і літоўскай, і складалася з магнатаў, якія наўрад ці ўяўлялі сабе, да якога этнасу адносяцца. Хутчэй за ўсё яны лічылі сябе палякамі, бо былі апалячанымі літоўцамі і беларусамі. Спробы жорстка акрэсліць этнічную прыналежнасць персанажаў мінулага натыхаюцца на розныя погляды на гэтую прыналежнасць у розныя часы. А тэрытары-

яльная прыналежнасць па месцы нараджэння ці па нерухомай маёмасці асобных людзей нічога яшчэ не даказвае, бо, вядома ж, магнаты валодалі маёмасцю ў розных кутах Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага, якое тады лічылася адным тэрытарыяльным цэласным. Падыходзіць да гэтага з пункту этнічных размежаванняў — тое ж самае, што разглядаць гісторыю Беларусі толькі ў межах сучаснай БССР, пакідаючы за яе межамі Беластоцчыну, Віленшчыну, Дзвіншчыну і Смаленшчыну, толькі наадварот. Гэта значыць, для гісторыкаў Беларусі ўраўноўвацца ў поглядах з гісторыкамі БССР.

Характарыстыкі адносін пералічаных ім групак насельніцтва да Напалеона ён дае са спасылкай толькі на адну крыніцу, ды і то на ананімную. Гэтыя характарыстыкі не адпавядаюць тым, якія давалі ім папярэднікі М. Цубы па тэме А. Л. Пагодзін, М. Кукель, Я. Івашкевіч і інш. Бо, сапраўды, вядома ж, што беларускае дваранства падзялялася ў той час на два лагеры. Большы падтрымліваў Аляксандра І, бо яго прадстаўнікі

БУДЗЕ НАЦЫЯНАЛЬНЫ МУЗЕЙ!

Згодна з пастановай Савета Міністраў БССР № 63 ад 22 лютага 1991 г. у рэспубліцы ствараецца Нацыянальны музей гісторыі і культуры Беларусі. У сувязі з гэтым Міністэрствам культуры рэспублікі абвешчаецца конкурс на лепшую эскіз-ідэю архітэктурна-мастацкага афармлення экспазіцыі будучага музея. Умовы конкурсу:

— да ўдзелу ў конкурсе запрашаюцца члены творчых саюзаў, мастакоў, дызайнераў, архітэктараў;

— аўтары ці творчыя калектывы, якія прымаюць удзел у конкурсе, прадстаўляюць: мастацкія ці графічныя лісты эскіз-ідэі, тлумачальную запіску, звесткі аб асобе (асобах, калі ўдзельнічае творчы калектыв);

— для пераможцаў конкурсу вызначаюцца наступныя грашовыя прэміі: першая адна — 5 000 руб., другая адна — 3 000 руб., дзве трэція — па 2 000

руб., тры заахвочвальныя — па 1000 руб. кожная;

— тэрмін прадстаўлення работ на конкурс — да 15.01.92 года;

— конкурсныя праекты прымаюцца ў Дзяржаўным музеі БССР па адрасе: 220050, Мінск, вул. К. Маркса, 12 (тэл. для даведак: 27-36-65, 27-30-06);

— выстаўка конкурсных праектаў будзе арганізавана ў Дзяржаўным музеі БССР з 20.01 па 30.01.92 года;

— вынікі конкурсу будуць падведзены да 05.02.92 г. і абвешчаны праз сродкі масавай інфармацыі;

— тэрмін запатрабавання аўтарамі праектаў, якія не сталі пераможцамі, да 15.02.92 г.;

— конкурс праводзіцца ў адзін тур, пры неабходнасці другога тура будзе

прынята спецыяльнае рашэнне журы, аб якім будзе паведамлена яго ўдзельнікам.

Нацыянальны музей гісторыі і культуры Беларусі будзе размешчаны ў будынках №№ 2,4,8,10 на плошчы Волі ў Мінску.

Дадатковыя звесткі, неабходныя для працы, можна атрымаць у Дзяржаўным музеі БССР на падставе распрацаванага калектывам «Навукова-канцэптуальнага задання на праектныя работы па рэстаўрацыі і прыстасаванні комплексу будынкаў на пл. Волі №№ 2,4,8,10 пад Нацыянальны музей гісторыі і культуры Беларусі». У заданні ёсць прыкладная тэматычная структура музея, асобныя патрабаванні па метадыцы пабудовы экспазіцыі (храналагічны, тэматычны, калекцыйны паказы); патрабаванні па размяшчэнні ўсіх асноўных службаў музея і г.д.

бралі, ва ўсіх «кацапаў» у вёсцы бралі. Забралі чатырнаццаць коней у вёсцы, сем падводаў ды іх трох гаспадароў.

Васіль ЯКУБЮК: Слухайце далей. Ён рабіў у ГС-е, цяпер робіць у краме ў Вышках. Заходжу-я раз, а ён кажа: слухай, Базыль, я табе хачу сказаць, дзе пахаваны твой бацька. Мая мамуся дакладна ведае. Калі гэта было, пытаецца? Прошлага року, у снежні. Так, так, 1990 року... Добра, на Тройцу заезджаем мы ў Асоўку, гэта 15 вёрст ад Стацэвічаў... Паехаў я, Сцяпан Плісюк, Садоўскі з сынам, што ўжо прыходзіцца ўнукам Афанасію Садоўскаму... Заходзім да іх у хату, ставім гарэлку... Там жа гэтая мамуся і яе стары... Давай мы гаварыць, але гэтая мамуся і яе сын, што мне ў Вышках сказаў, трымаюць старога за язык, бачу, не хочучь, каб што лішняе сказаў. Але ж ён сказаў, што ў 46-м быў камандзірам узводу... Так, быў у бандзе, гэта тое й значыць... Не перабівайце, слухайце далей. Дык дзе закапаны нашы бацькі? А яны круцяць—ні то тут, ні то там... У іх за клуняю... Ніхто дакладна не бачыў, нібыта... Калі стары сказаў, што быў камандзірам узводу, то мне, ведаецца, нядобра зрабілася, я на яго ўжо глядзець не мог... Пайшлі мы за клуню — кажучь, дзесяць тут... Паставілі мы знічы, памаліліся... І пытаем, дзе ж нам капаць? Старая паказвае нам адну ямку... Я не ведаю, што са мною тады сталася, нешта так сціснула за грудзі... Узліся мы капаць, капаем той дол, а тут нейкія абручы, цэлафанавыя мяшкі, свінскія чэрапы і косці заваленыя... Узыміла нас, як коней, але да людскіх касцей не дакапаліся... А тут народ з Асоўкі пазбіраўся, шляхтычы, стаяць і глядзяць, як мы костчак сваіх бацькоў шукаем. Маўчаць. Ну, кажу я, ходзіце вы ў касцёл і Богу моліцеся? Кажучь, так. Ой, кажу я, не моліцеся вы Богу так як трэба... Мы ж не зладзеяў і бандытаў шукаем, а нявінна памардаваных людзей... Хоць бы кол які ў магілу загналі, каб месца пазначыць... Маўчаць. А ведаюць жа, сволачы, дзе нашы бацькі ляжаць. А стары той бандэрога кажа: колькі часу прайшло, ды і месца непрыгляднае, тут мая жонкачка спраўляць патрэбы выбягала... Ну й што рабіць? Распытваем... Тая яго жонка кажа, што бачыла, як недзе тут прывялі нашых у бялізне, тут і пастралілі з аўтамата... А колькі было тых, што вялі? Гэтага яна не бачыла. Пачалі мы капаць

у іншым месцы. Зноў дарма... Потым тая старая кажа, што есці ім, бывала, варыла, бандытам, значыць, яны да яе з шынкамі прыходзілі... І потым прыйшоў адзін мужчына і кажа: тут яны ляжаць, у першай яме. Яны амаль зверху ляжалі, і калі іх ужо няма, то сабакі іх расцягалі... Я помню, кажа ён далей, што тут, бо мы сюды з суседам прыходзілі і кроў затопталі, бо многа было...

Эх... І мой кум Плісюк толькі на штых рыдлёўку ў тое месца ўсадыў, тут і чэрап паказаўся... Схапіў той чэрап Садоўскі, зачыраў немым голасам — «Вы бандыты! Мяцеж праклатая!» Мужчыны маўчалі. Бабы іхнія, што таксама стаялі, пачалі плакаць. Я ўжо вачэй на палякаў не падымаў. Раскапалі мы тую магілу, павыймалі ўсе костчакі, паклалі каля долу... А адзін з іх кажа: трэба вам мяшочак які на костчакі або скрынку... О не, кажу я таму паляку, мы яшчэ можам купіць і труну, і грошай прасіць у вас не будзем, хоць вы і на зрабаваным нашым дабрах разжыліся... Паехалі мы з Плісюком па труну ў Вышкі, прывезлі і паклалі ў яе нашых бацькоў, разам усе костчакі... Пахавалі мы іх на другі дзень на могілках у Райску... Была паніхіда, бацьшкі добра сказаў над магілай...

Так, так, усе яны ведалі, увесць гэты час. І не толькі ў Асоўцы. Іх жа везлі да Асоўкі праз Варпэхі Новыя, Мешукі, Варпэхі Старыя, Кавалі, Фалькі, Гадзебы... Усе яны ведалі... Вязем «кацапскіх» вепрукоў, казалі ім...

Героі й нікчэмнікі — вызначэнне, прыгоднае на школьную акадэмію ці вечарыну, з вершамі й патрыятычнымі спевамі... Адно пакаленне спывала пра адных, другое ўжо спывае пра другіх. Балазе новы дух залунаў... У Занях, у Залешанах, у Стацэвічах, напрыклад, вызначаюць: мы і яны. І часта «мы і яны» жывуць у суседніх вёсках, альбо і ў той самай вёсцы. Жывуць і маўчаць, але ж не забываюць. «Мы» маўчым — бо народ мы такі «маўклівы», «яны» маўчаць — бо якісьці па-свойму разумеюць, што «мы» — гэта таксама народ, хоць і знак крыжа чыніць трыма пальцамі, а не пяцёркай. А забыцца няма.

Запісаў Ян МАКСІМЮК.

Стацэвічы, 18.06.1991 г.
(«Ніва», 7 ліпеня 1991 г. № 27).

баяліся, каб Напалеон не адмяніў прыгоду па прыкладзе суседняга Вялікага герцагства Варшаўскага; меншы быў на баку французскіх захопнікаў, прычым толькі да адпаведнага часу, бо быў незадаволены і рабункамі марадзёраў, і мабілізацыяй шляхецкай моладзі да войска, і кантрыбуцыямі на карысць войска, і бунтаўнічымі настроямі сялян, для якіх кожная разруха была магчымаю супраціўленню феадальнаму ўціску. Дайшло да таго, што гарачы прыхільнік Напалеона Аляксандр Сапега, які нават раней выконваў яго асабістыя разведвальныя даручэнні ў паўднёва-славянскіх землях, выйшаў са складу Часовага ўрада Літвы і загінуў пры нявысветленых абставінах у жніўні 1812 г. — за месяц да ўступлення імператара ў Маскву, г. зн., калі вынік вайны яшчэ не быў вырашаны.

Наконт беларускага духавенства: ці ж М. Цубу не вядома, што шматлікія праваслаўныя святары-беларусы, лічачы, што ўсялякая ўлада ад Бога, былі пасля адыходу французэў пакарэння за тое, што віталі новую ўладу? А наконт яўрэяў? Ці ж не ведае аўтар, што гарадзенскаму кагалу за вернасць Расіі Д. Давыдаў даручыў кіраванне горадам, калі заняў яго? Як жа можна рабіць высновы,

нібыта асобныя этнічныя часткі былі «заці «супраць» Напалеона, нібыта яны былі на тыповым партыйным сходзе?

На жаль, аўтар не прывёў доказаў забароны беларускай мовы ў школах Беларусі пасля вайны 1812 г. Школы, што ён і не зможа іх прывесці, паколькі з прац У. Паса (яны выкарыстаныя ў «Гісторыі БССР» у пяці тамах. Мінск, 1972. — Т. 1. — С. 508—509 і ў інш. месцах) і Д. Бавуа вядома, што выкладалі ў школах Беларусі тады на польскай мове. У школах адбывалася забарона не беларускай, як піша М. Цуба, а польскай мовы.

Шкада, што самыя лепшыя намеры М. Цубы прывялі да дрэнных вынікаў. Не бажо жорсткай характарыстыкі, бо такія бяздоказныя заявы, як у ягоным артыкуле, могуць толькі даць магчымаць праціўнікам вяртання беларусам сапраўднага асятлення іх гісторыі папінуць тых, хто змагаецца за гэтае вяртанне, тым, што яны карыстаюцца неправеранымі дадзенымі і несумленнымі прыёмам. Утылітарны падыход да гістарычнай навукі, які дастаўся ў спадчыну сённяшнім даследчыкам ад папярэдняга перыяду, можа толькі пашкодзіць ёй. Міфы застаюцца міфамі, з якога боку яны ні зыходзяць.

Валянцін ГРЫЦКЕВІЧ.

г. Санкт-Пецярбург.

АБ'ЯВЫ

**ЭКСПЕРЫМЕНТАЛЬНАЕ
АБ'ЯДНАННЕ
«ЛІТАРАТУРНАЯ ШКОЛА»
РЭСПУБЛІКАНСКАГА ЦЭНТРА
ЭСТЭТЫЧНАГА Выхавання**
запрашае на заняткі

творчую моладзь, усіх, хто жадае пашырыць свой круггляд, мець пастаянны дарадцаў па творчасці, глыбей зведаць гісторыю, традыцыі, культуру свайго народа. Школа працуе на прынцыпе класічных гімназіяў.

У праграме — сустрэчы з цікавымі людзьмі — пісьменнікамі, мастакамі, артыстамі, палітыкамі, навукоўцамі. Заняткі будуць праходзіць у Доме літаратара Саюза пісьменнікаў Беларусі. Залічэнне на падставе пісьмовай заявы і гутаркі. Тых, хто спрабуе свае сілы ў літаратуры, просім разам з заявай высыліць і творы.

Наш адрас: 220030, Менск, Ленінскі пр.

32 б, Рэспубліканскі цэнтр эстэтычнага выхавання, «Літаратурная школа».
Тэлефон для даведак 27-32-38.

Устаноўчы сход навучэнцаў адбудзецца 26 верасня (чацвер) у 17 гадзін у Доме літаратара (Фрунзе, 5, раён плошчы Перамогі).

**ДЗЯРЖАУНАМУ ТЭАТРУ
НАЦЫЯНАЛЬНАЙ ДРАМАТУРГІІ
ПАТРАБУЮЦА**

артысты з менскай прапіскай.

Адборачны конкурс праводзіцца з 23 верасня па 8 кастрычніка па панядзелках і аўторнах з 10 гадзін.

Адрас: Менск, вул. Энгельса, 12, малая сцена тэатра імя Я. Купалы. Тэл. 27-58-94.

ЛЯ КНІЖНАЙ ПАЛІЦЫ

ВЯРТАННЕ АСОБЫ

Асобу Ігната Дварчаніна (1895—1937), былога пасла (дэпутата) ад Наваградчыны ў польскім сейме, ідэалогія сталінскай таталітарнай сістэмы ў 30-я гады зганьбавала і абнаславіла. Толькі ў сярэдзіне 60-х гадоў пра Ігната Дварчаніна можна было сказаць, што яго імя пачало вяртацца народу, дзеля шчасця якога ён жыў і змагаўся.

Абаяльная постаць І. Дварчаніна як патрыёта і палітыка, педагога і выхавальца паўстала ва ўспамінах ягонага земляка Пятра Вераб'я і вучняў Віленскай беларускай гімназіі журналіста Якуба Міско і паэта Анатоля Іверса. Чытачам, мабыць, запомніліся таксама публікацыі Уладзіміра Калеснікі, Аляксея Каўкі, Віталія Скалабана, Аляксея Пяткевіча, Вячаслава Шалькевіча і Ірыны Багдановіч, у якіх узаўяўляюцца некаторыя бакі жыццёвага шляху гэтага выдатнага сына Беларусі.

Нядаўна з Варшавы прыйшла прыемная вестка: выдавецтва Варшаўскага ўніверсітэта выпусціла ў свет кнігу-зборнік навуковых прац пад назвай «Ігнат Дварчанін, беларускі палітык і вучоны» (1990). Аўтарамі з'яўляюцца дзеяч рэвалюцыйнага і нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі, гісторык і публіцыст Аляксандра Бергман, вядомы знаўца спраў нацыянальных меншасцей у Польшчы прафесар Ежы Томашэўскі і загадчык кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэта прафесар Аляксандр Баршчэўскі.

Трагічнай і высакароднай постацю І. Дварчаніна, аднаго з вядучых дзеячаў міжваеннага часу, А. Бергман зацікавілася бліжэй у сямідзесятых гадах, бо ўжо тады заўважыла прабелы ў падрыхтаваным ёю біяграфічным нарысе. Даследчыца паказвае, што І. Дварчанін рана ўсвядоміў патрыятычны абавязак служэння свайму народу. Хваля вызваленчага руху захапіла яго ў 1917 годзе. На адным з беларускіх з'ездаў вайскоўцаў Заходняга фронту ён быў абраны членам Выканаўчага камітэта, а ў хуткім часе — членам Беларускай вайскавай рады прадстаўнікоў усіх франтоў. У кастрычніку ён прымае ўдзел у з'ездзе Беларускай сацыялістычнай грамады, а таксама ў падрыхтоўцы Агульнабеларускага кангрэса ў Мінску, які адбыўся ў снежні 1917 года. У 1918 годзе І. Дварчанін — сакратар культурна-асветнага аддзела Беларускага нацыянальнага камісарыята ў Маскве. І хоць ваенныя падзеі таго часу крута мяняюць ягоны лёс, ён шчыра верыць лозунгу Кастрычніцкай рэвалюцыі аб самавызначэнні народаў.

Каб атрымаць адукацыю, І. Дварчанін як вольны слухач садзіцца

на школьную лаўку Беларускай гімназіі ў Вільні. А затым, у 1921 годзе, выступіўшы з цыклам дакладаў па гісторыі беларускай літаратуры перад настаўнікамі ў Латвіі, вызыджае ў Прагу на вучобу ў Карлаў універсітэт. Там Дварчанін абіраецца старшынёй Аб'яднання беларускіх студэнтаў, бярэ ўдзел у пражскай канферэнцыі Беларускай партыі сацыял-рэвалюцыянераў (1921). З Прагай звязаны і іншыя падзеі ў жыцці І. Дварчаніна: сустрэчы з Браніславам Тарашкевічам (1925), сяброўства з Уладзімірам Жылкам, з якім выдаваў студэнцкі часопіс «Перавясла», і нарэшце — абарона доктарскай дысертацыі «Францішак Скарына як працаўнік культуры і гуманіст на беларускім грунце» (1926).

У ліпені 1926 года І. Дварчанін вяртаецца ў Вільню. Цэнтральны сакратарыят Беларускай сялянска-работніцкай грамады даручае яму выдавецкія справы. З наступнага года ён працуе настаўнікам Беларускай гімназіі ў Вільні. У 1927 годзе выходзіць у свет ягоная «Хрэстаматыя новай беларускай літаратуры» (ад 1905 года), куды ўвайшлі творы нашаніўскай пары і 20-х гадоў. Усё гэта пашырыла аўтарытэт І. Дварчаніна ў асяроддзі «беларускай лівіцы» і сярод маладой інтэлігенцыі. Ён стаў паслом (дэпутатам) ад Наваградчыны ў польскі сейм.

Чыныны ўдзел прымаў І. Дварчанін у рабоце Таварыства беларускай школы, дзе ўваходзіў у склад Галоўнай управы.

У жніўні 1930 года яго арыштавалі, а 15 верасня 1932 года ён у ліку сэрка польскіх палітычных вязняў быў абменены на палітзняволеных з СССР. У Мінску ён з ахвотай прыступіў да працы ў Камісіі па вывучэнні праблем Заходняй Беларусі пры Беларускай акадэміі навук. Але... У 1933 годзе разам з групай беларускіх дзеячаў ён ізноў арыштаваны ўжо як польскі шпіён.

8 снежня 1937 года ад рук салавецкіх катаў Ігнат Дварчанін загінуў. Яму было толькі 42 гады...

Значна дапаўняе і палітычны вяды пра студэнцкі перыяд нашага земляка навуковая праца Е. Томашэўскага «Ігнат Дварчанін у Празе (лістапад 1921 — чэрвень 1926)». Яна цікавая найперш глыбокім асэнсаваннем фактычнага матэрыялу пра жыццё беларускай калоніі ў Карлавым універсітэце (у 1925-26 навучальным годзе тут вучылася ажно сто беларусаў). Яны ў большасці сур'ёзна рыхтаваліся да асветніцкай місіі, для навуковых прац выбіралі тэмы, звязаныя з гісторыяй і культурай бацькаўшчыны і суседніх славянскіх народаў. На тым жа самым факультэце, што і Ігнат Дварчанін, абаранілі доктарскія дысертацыі Янка Станкевіч («Рэлігійная кніга беларускіх мусульман «Аль-Кітаб», Граматычны аналіз мовы»), Томаш Грыб («Палітыка і нацыянальнасць і нацыянальнасць»). Сацыялагічны аналіз»).

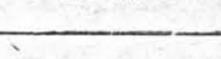
Аналізуючы студэнцкае зямляцкае асяроддзе ў Празе, даследчык прыйшоў да высновы, што І. Дварчанін лепш за сваіх калег разумеў беларускае грамадства і яго праблемы, а таму сур'ёзна ставіўся да абавязку перад сваім народам. Відавочна, гэтая рыса паслужыла падставой знайсці агульную мову з выдатным кіраўніком нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі Браніславам Тарашкевічам.

Цікава назіранні і высновы зрабіў таксама Аляксандр Баршчэўскі ў сваім артыкуле «Ігнат Дварчанін як даследчык і папулярызатар беларускай літаратуры». Ён спыняецца на ягонай кнізе «Хрэстаматыя новай беларускай літаратуры» (ад 1906), якую з прызначэннем ухваліла адна з камісій Беларускага навукова-таварыства ў Вільні (1927). «У сапраўднасці, дзякуючы сваёй фундаментальнай аснове і канцэпцыі, хрэстаматыя стала чымсьці большым — каштоўнай крыніцай ведаў аб беларускай літаратуры нашаніўскай пары, ...папулярызатарам гэтай так мала значнай творчасці сярод беларускага грамадства.

Сёння хрэстаматыя ўспрымаецца як нацыянальная рэліквія, адна з першых літаратурных анталогій. Таму спадчына Ігната Дварчаніна на ніве папулярызатыі прыгожага пісьменства ў родным краі мае ўсе падставы заняць чэснае месца ў беларускім літаратурна-знаўстве.

Добрую справу зрабілі польскія беларусісты, падрыхтаваўшы і выдаўшы кнігу пра жыццё і дзейнасць нашага выдатнага земляка.

Ignacy Dworczanin
białoruski
polityk i uczonec
Ihnat Dworczanin
białoruski
polityk i uczonec

BYDOWSKI PAŃSTWOWY WYDAWNIK
WARSZAWA

ларускай калоніі ў Карлавым універсітэце (у 1925-26 навучальным годзе тут вучылася ажно сто беларусаў). Яны ў большасці сур'ёзна рыхтаваліся да асветніцкай місіі, для навуковых прац выбіралі тэмы, звязаныя з гісторыяй і культурай бацькаўшчыны і суседніх славянскіх народаў. На тым жа самым факультэце, што і Ігнат Дварчанін, абаранілі доктарскія дысертацыі Янка Станкевіч («Рэлігійная кніга беларускіх мусульман «Аль-Кітаб», Граматычны аналіз мовы»), Томаш Грыб («Палітыка і нацыянальнасць і нацыянальнасць»). Сацыялагічны аналіз»).

Аналізуючы студэнцкае зямляцкае асяроддзе ў Празе, даследчык прыйшоў да высновы, што І. Дварчанін лепш за сваіх калег разумеў беларускае грамадства і яго праблемы, а таму сур'ёзна ставіўся да абавязку перад сваім народам. Відавочна, гэтая рыса паслужыла падставой знайсці агульную мову з выдатным кіраўніком нацыянальна-вызваленчага руху ў Заходняй Беларусі Браніславам Тарашкевічам.

Цікава назіранні і высновы зрабіў таксама Аляксандр Баршчэўскі ў сваім артыкуле «Ігнат Дварчанін як даследчык і папулярызатар беларускай літаратуры». Ён спыняецца на ягонай кнізе «Хрэстаматыя новай беларускай літаратуры» (ад 1906), якую з прызначэннем ухваліла адна з камісій Беларускага навукова-таварыства ў Вільні (1927). «У сапраўднасці, дзякуючы сваёй фундаментальнай аснове і канцэпцыі, хрэстаматыя стала чымсьці большым — каштоўнай крыніцай ведаў аб беларускай літаратуры нашаніўскай пары, ...папулярызатарам гэтай так мала значнай творчасці сярод беларускага грамадства.

Сёння хрэстаматыя ўспрымаецца як нацыянальная рэліквія, адна з першых літаратурных анталогій. Таму спадчына Ігната Дварчаніна на ніве папулярызатыі прыгожага пісьменства ў родным краі мае ўсе падставы заняць чэснае месца ў беларускім літаратурна-знаўстве.

Добрую справу зрабілі польскія беларусісты, падрыхтаваўшы і выдаўшы кнігу пра жыццё і дзейнасць нашага выдатнага земляка.

Леў МІРАЧЫЦКІ,
кандыдат гістарычных навук.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае шчырае спачуванне народнаму пісьменніку рэспублікі Івану ШАМЯКІНУ ў сувязі з вялікім горам, што напала на яго, — смерцю сына Аляксандра.

Каленцый тыднёвік «Літаратура і мастацтва» выказвае глыбокае спачуванне сталаму аўтару «ЛіМа» народнаму пісьменніку Беларусі Івану ШАМЯКІНУ ў сувязі са смерцю сына Аляксандра.

Каленцый часопіс «Полымя» выказвае шчырае спачуванне народнаму пісьменніку Беларусі, члена рэдкалегіі часопіса Івану ШАМЯКІНУ ў сувязі са смерцю сына Аляксандра.

Беларуская эміграцыя — адна з маладаследаваных і складаных тэм. Яна да апошняга часу альбо зусім замоўчвалася, альбо падавалася толькі ў негатывным плане. У межах БССР дзяржаўныя бібліятэкі і архівы амаль не маюць ніякіх матэрыялаў па гэтых пытаннях, акрамя асобных публікацый у перыядычным друку за апошні час. Уліч-

ваючы гэта, аўтар артыкула не прэтэндуе на вычарпальнае даследаванне азначанай тэмы. Ён меў на мэце акрэсліць агульныя рысы, вызначыць магчымыя прычыны беларускай эміграцыі ў Злучаныя Штаты Амерыкі, паказаць яе грамадска-культурную дзейнасць за мяжой.

прадугледжваў стварэнне філіялаў па ўсёй Амерыцы. З часам аддзельны БАЗА паўсталі па-за Нью-Ёркам, у штатах Нью-Джэрсі, Агаё, Канектыкуце, Мічыгане, Ілінойсе, Каліфорніі.

Беларусы ў Амерыцы

У першым паведамленні аб заснаванні арганізацыі, напісаным доктарам Янкам Станкевічам, мэтай БАЗА ставілася: «памагач перасяленню ў Амерыку беларускіх высяленцаў з Нямеччыны і Аўстрыі, арганізаваць беларусаў, рупіцца, каб яны захавалі сваю культурную спадчыну, памагач беларускім эмігрантам у адзінотных гаспадарствах без розніцы веры і палітычных поглядаў, ды памагач па магчымасці беларускай эміграцыі, падтрымліваць беларускі народ у яго змаганні да вызвалення ды інфармаваць свет пра вызвольны і культурны імкненні ягоныя, рэстаўраваць беларускіх эмігрантаў, пашыраць сярод беларусаў нацыянальную свядомасць, ідэі хрысціянскай маральнасці, брацтва, дэмакратыі ды прынцыпы рэлігійнай талеранцыі» («Беларусь», 1989, № 361).

Эміграцыя заўжды была рэхам народу, правадніком яго вольных думак і імкненняў у шырокі свет агульначалавечага яднання. Тое, чаго не мог сказаць і зрабіць народ у сябе дома ва ўмовах свабоды ці чужацкай улады і цензуры, эміграцыя ўпэўнена гаварыла, карыстаючыся свабодой слова за граніцай.

расцярашаная. Паводле падлікаў Беларускага інстытута навукі і мастацтва ў Нью-Ёрку, у ЗША пасяліліся ад 550 да 650 тысяч беларускіх эмігрантаў.

Рассяляліся ў Амерыцы беларускія эмігранты амаль ва ўсіх штатах, аднак найбольш на ўсходнім узбярэжжы, у гарадах Нью-Ёрк, Бостан, Філадэльфія, Балтымор ды ў штатах Нью-Джэрсі, Канектыкут, Нью-Ёрк, Пенсільванія. На сярэднім захадзе — у штатах Агаё, Ілінойс, Індыяна і Мічыган, а на заходнім узбярэжжы — у штаце Каліфорнія.

«Апошнімі гадамі эмігранці беларускі рух у Амерыку пачаў вельмі шпарна разрастацца, — падкрэслівала рэдакцыя газеты «Наша Ніва» ад 8 (21) сакавіка 1912 года. — На нашу думку, выезд у Амерыку на кароткі час, на тое толькі, каб там заробіць грошы вярнуцца назад, справа нарысаваная. А карысна гэта таму, што беларускі селянін, пабываўшы ў Амерыцы, вяртаўся дамоў не толькі багацейшым, але і святлейшым».

Эканамічная эміграцыя шпарна павялічвалася.

«Ад нас выязджае шмат рабочай людской сілы ў Злучаныя Штаты Паўночнай Амерыкі, дзе заробак у 5—10 разоў большы ад нашага. Там нашы беларусы, якія не прывыклі да раскошнага жыцця, за 2—3 гады ўжо складаюць капітал і вяртаюцца да сваіх родных вёсак з амерыканскімі грошамі. Можна сказаць, што найменш тры чвэрці нашых мужыцкіх капіталаў — гэта з Амерыкі», — падкрэслівала ў артыкуле «Эміграцыя ў Амерыку» рэдакцыя «Нашай Нівы» (20 студзеня 1911 г.).

«Колькі грошай штогод прыходзіць з Амерыкі да нас? Беларусь разам з Ювенсакай губерняй дастае грошай поштай на 20 мільёнаў рублёў больш як выслана (1909 г.). Адна Віленская губерня дастала свежых грошай 5 з палавінай мільёнаў рублёў. Значная частка гэтых грошай будзе з Амерыкі. Так, напрыклад, праз адзін банк у Слуцку перасылаюць у год каля 150 000 рублёў. У горад Радашковічы ў 1910 годзе прыйшло поштай з Амерыкі 29 000 рублёў, а ляжыць у Радашковічах у ашчаднай касе пры пошце 50 000 рублёў. У тым жа Радашковічы прыходзіць шмат грошай яшчэ праз Лібаўскія канторы і банк, мінуўчы пошту». (Там жа). Вось якія фінансавыя пералічэнні з ЗША мелі ашчадныя касы беларускіх гарадоў у той час.

Як бачым, справа выезду беларусаў у Амерыку мела вялізнае значэнне для эканамічнага жыцця нашага краю. Бяда толькі ў тым, што амерыканскія грошы не маглі зрабіць таго, каб і ў нашым краі завяліся фабрыкі, заводы, каб гэтак жа паднялася сельская гаспадарка.

Але шмат хто з эмігрантаў набыў высокую кваліфікацыю, навучыўся і прывык працаваць на фабрыках і канцэрнах амерыканскага размаху і кінуў думачы аб сваёй зруйнаванай сялібе, застаючыся настала ў Амерыцы.

Хто яны, амерыканскія беларусы? Калі і які лёс закінуў іх у Амерыку? Галоўным чынам — гэта эмігранты перадаваенага, ваяннага (1941—1945 гг.) і пасляваеннага часу. Многія ў першы перыяд другой сусветнай вайны, у асноўным з Заходняй Беларусі, былі мабілізаваны ў польскую армію, а пасля паражэння Польшчы рассяліліся па свеце. Затым, з фарміраваннем арміі Андэрса, служылі ў яе радах, ваявалі з гітлераўцамі ў Італіі. Былі і такія, хто, ашуканы абяцанкамі аб адраджэнні Беларусі, утварэнні незалежнай Беларускай Народнай Рэспублікі (БНР), уступалі ў ваянныя

фарміраванні нацыянальнай арміі. Адны гэта зрабілі пад уздзеяннем патрыятычных пачуццяў, другія — ад нянавіці да сталінскага рэжыму, які «падарыў» народу жахлівыя рэпрэсіі.

Найбольшы лік беларусаў жыве ў Паўночна-Амерыканскіх Злучаных Штатах, дзе яны пераважна працуюць на фабрыках і заводах. Другая значная лічба беларусаў жыве ў Канадзе. Цэнтрам грамадска-культурнай думкі з'яўляецца Беларускі канадска-культурны саюз у Таронта, існуе Асацыяцыя канадскіх славістаў.

Увогуле першыя беларускія нацыянальныя арганізацыі ў ЗША заснаваны ў 1920-х гадах у Нью-Ёрку, Чыкага і ў штаце Нью-Джэрсі. Перасяленцы з Бацькаўшчыны да 1921 года зусім не былі ў Амерыцы арганізаваны, але ў наступныя чатыры гады яны здолелі аб'яднацца. З таго часу найбольш арганізавана і энергічна працаваў Беларускі Нацыянальны Камітэт штата Ілінойс, які меў у Чыкага вялікую калонію і здольныя грамадскія дзеячы. У гэтым горадзе часта рабіліся вечарыны, канцэрты, выступленні літаратараў Яэпа Варонкі і Яна Чарапука.

У другую сусветную вайну, калі да заморскіх берагоў дайшла новая хваля беларускіх эмігрантаў, у ЗША з'явіліся новыя беларускія арганізацыі. Аднавілася беларуская дзейнасць у штатах Нью-Ёрк, Нью-Джэрсі, Пенсільванія, Канектыкут, Масачусэцс, Агаё, Індыяна, Ілінойс, Каліфорнія і ў гарадах Нью-Ёрку, Нью-Браўнсвіку, Саут-Рыверы, Джэрсі-Сіці, Пасэйку, Дэтройце, Чыкага, Кліўлендзе, Лос-Анджэлесе, а таксама ў сталіцы ЗША Вашынгтоне.

Цяпер жа беларускіх арганізацый у ЗША некалькі. Найбольшыя з іх — Беларуска-амерыканскае аб'яднанне, Беларускі кангрэсавы камітэт (БКК) і Арганізацыя беларуска-амерыканскай моладзі (АБАМ).

Беларусаў у Амерыцы аб'яднала любоў да краю, роднай мовы, да праваслаўнай царквы — духоўнага цэнтра і месца сустрэч у дні рэлігійных і нацыянальных свят. Пры царквах утвораны клубы з канцэртнымі заламі, барамі, рознымі гульнямі. Найбольш актыўныя абшчыны заснаваны ў Кліўлендзе, Нью-Ёрку, Чыкага і ў іншых штатах Амерыкі. Дзейнічаюць шматлікія беларускія праваслаўныя царквы ў Дораці, Дэтройце, Кліўлендзе, Нью-Браўнсвіку, Нью-Ёрку, Чыкага, якія адносяцца да юрысдыкцыі Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы. Існуючы ў сучасны момант у Саут-Рыверы і Чыкага беларускія праваслаўныя прыходы належаць да юрысдыкцыі Грэчаскага Патрыярха ў Амерыцы. У Чыкага, акрамя праваслаўнай царквы, дзейнічае і беларускі каталіцкі прыход усходняга абраду.

31 ліпеня 1989 года споўнілася 40 гадоў ад дня заснавання найбольш масавай беларускай арганізацыі ў Злучаных Штатах Амерыкі — Беларуска-Амерыканскага Задзіночання (БАЗА). БАЗА заснавана са статутам, што з самага пачатку

На ўсім сваім гістарычным шляху БАЗА дапамагала і дапамагае стварэнню іншых беларуска-амерыканскіх арганізацый. Гэтак, Задзіночанне брала ўдзел у арганізацыі Беларускага Інстытута Навукі і Мастацтва, заснаванні беларускіх царкоўных прыходаў, Арганізацыі Беларуска-Амерыканскай Моладзі, жаночага згуртавання ды іншых. Ад самага пачатку БАЗА актыўна дапамагае суродзічам у справах эміграцыі ў Амерыку, у розных адміністрацыйных справах. Яна была першай беларускай арганізацыяй, што дамагалася, каб у Кангрэсе ЗША ўша-ноўвалася 25 сакавіка — Дзень Беларускай Незалежнасці, чыталіся малітвы за Беларусь. Штатныя аддзелы і прадстаўніцтвы БАЗА робяць штогод старанні, каб губернатары штатаў абвясцілі 25 сакавіка Днём Беларускай Незалежнасці. Пачалося гэта ў 1955 годзе і трываецца дагэтуль.

Беларуска-Амерыканскае Задзіночанне было таксама адным з пачынальнікаў штодзевых сустрэч беларусаў Паўночнай Амерыкі і першай беларускай арганізацыяй, што пачала засноўваць беларускія суботне-нядзельныя школы. БАЗА вядзе шырокую і мэтанакіраваную прапаганду беларускай культуры сярод амерыканскага грамадства, выдала каля 10 брашур пра Беларусь на англійскай мове, арганізавала за мінулыя 40 гадоў сотні культурных мерапрыемстваў: шматлікія лекцыі, выстаўкі, канцэрты, фестывалі і г. д. Арганізацыя брала актыўны ўдзел у шмат якіх палітычных акцыях, дамагалася вызвалення беларускіх вязняў сумлення ў Савецкім Саюзе. Асаблівым яе клопатам сталі вынікі чарнобыльскага выбуху.

Беларуска-Амерыканскае Задзіночанне супрацоўнічае з іншымі нацыянальнымі арганізацыямі, інфармуе іх аб становішчы ў Беларусі. Адно з найбольш грунтоўных дасягненняў БАЗА — гэта газета «Беларусь», якая пачала выходзіць у 1950 годзе і пашыраецца па ўсім свеце, у тым ліку сярод беларусаў Савецкага Саюза. Яе рэдактарам і супрацоўнікам Задзіночання з'яўляецца Янка Запруднік.

Сёння, калі абставіны даюць беларусам Амерыкі магчымасць наладжваць больш шырокія сувязі з суродзічамі на Бацькаўшчыне, нельга перабольшыць значэнне Беларуска-Амерыканскага Задзіночання для нацыянальнага адраджэння беларускага народа ды справы гуманітарнага дапамогі суродзічам у Беларусі — прыкладам, пацярпеўшым ад чарнобыльскай аварыі.

Апошнім часам пачынаюць ладзіцца сувязі з нашай эміграцыяй. Дзякуючы намаганням доктара філалагічных навук А. Мальдзіса, навукова-асветніцкі цэнтр імя Ф. Скарыны распачаў стварэнне банка дадзеных па беларускай эміграцыі. Але, трэба меркаваць, тэма эміграцыі — неканруты цалік для нашых даследчыкаў, і мае нататкі — толькі самы агульны падыход да яе. Патрабуюцца дэтальныя распрацоўкі.

Валянцін ГАЛУБОВІЧ,
кандыдат гістарычных навук.

ЛІМ

Заснавальнікі:
САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.
Друкарня «Беларускі Дом друку».

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; аддзел сакрытар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Аляксандр МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётр ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культуры: 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65, Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04, аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотанарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба пасылацца на «ЛІМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Паціцця рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтара публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.
Рэдакцыйная калегія:
Заір АЗГУР, Аляксандр АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Аляксандр ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакрытар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12